

TYSTNADEN HOS DE MÅNGA

EVA NILSSON LUNDMARK & INGVAR NILSSON

FÖRÄNDRING AV TREDJE ORDNINGEN	4
LANDET UTANFÖR HAR 600 000 INVÅNARE	6
DET HANDLAR OM ATT FÅ STOPP PÅ ETT LÅGINTENSIVT KRIG	8
DÖDENS VARDAGLIGA ANSIKTE	9
DET HANDLAR INTE OM VÅLDET - DET HANDLAR OM VILKET SAMHÄLLE VI VILL HA	11
DET HANDLAR OM ORSAKERNAS ORSAKER	12
DEN SPRUCKNA DRÖMMEN OM ETT HEM FÖR ALLA	13
TRE NIVÅER AV FÖRSTÅELSE OCH HANDLANDE	14
ATT FÖRSTÅ ORSAKERNAS ORSAKER	15
SLUTSATSER AV DETTA	17
VEM SKAPADE MONSTRET OCH VAD ÄR VÅRT ANSVAR?	18
DE SMÅ BESLUTENS TYRANNI	19
DYNAMIKEN - ONDA CIRKLAR OCH SYSTEMTÄNKANDE	22
ÄR EN INVERTERAD TIPPING POINT MÖJLIG?	28
DET BERÖR OSS ALLA	29
VARFÖR SKA RESTERANDE 94 PROCENT BRY SIG???	30
EN ATTACK PÅ VÅR VÄLFÄRDSMODELL	31
DE EKONOMISKA KONSEKVENSERNA - DET FINNS ETT PRIS PÅ ALLT	34
DE SOCIALA KONSEKVENSERNA	36
LYCKOPARADOXEN	38
HUR STORA SPÄNNINGAR TÅL ETT SAMHÄLLE UTAN ATT SOLIDARITETEN SPRICKER?	40
DEN NATIONELLA DIMENSIONEN	42
FÖRÄNDRING AV TREDJE ORDNINGEN	44
LÖSA PROBLEM	45
KOMMA ÅT ORSAKERNA BAKOM	45
ATT NÅ PUDELNS KÄRNA	46

ETT HELT NYTT SÄTT ATT TÄNKA	48
SOCIAL HÅLLBARHET - HUR NÅR VI DET?	48
SOCIALT KAPITAL - VAD MENAR VI?	50
DET ÄR INTE ONDSKAN HOS DE ONDA	51
DE 94 PROCENTENS ROLL - OCH DEN TREDJE VÄGEN	52
EN TOTAL MOBILISERING	54
ATT LEDA RESAN TILLBAKA TILL DET GODA SAMHÄLLET	56
BEHOVET AV EN TASK FORCE	56
BEHOVET AV FÖRÄNDRINGSLEDARE OCH ELDSJÄLAR	57
VAD GÖR VI NU?	58
VAD KRÄVS FÖR ATT ÅTERUPPRÄTTA DRÖMMEN OM DET GODA HEMMET?	59
VAD GÖR VI LOKALT UNDER TIDEN?	59
VAD GÖR VI?	62

FÖRÄNDRING AV TREDJE ORDNINGEN

"DEN DOKUMENTÄRA FÖRESTÄLLNINGEN "KLIPP HAN" HANDLAR ENLIGT MIN MENING OM ETT UTAV VÅRT SAMHÄLLES STÖRSTA PROBLEM, DET ABSOLUT MENINGSLÖSA DÖDLIGA VÅLD OCH UTANFÖRSKAP SOM SPRIDER SIG SOM EN ELD I FÖRORTERNA I SVERIGE IDAG. EGNA REGLER OCH KODER SOM ÄR OTYDLIGA FÖR OINVIGDA, DÄR EN FUL BLICK ELLER EN "FEL LIKE" PÅ INSTA KAN KOSTA EN MÄNNISKAS LIV OCH BLI EN LITEN NOTIS I SVERIGES STÖRSTA TIDNINGAR.

UNDER TIDEN VI BESÖKTE FÖRESTÄLLNINGEN IGÅR MED ELEVER FRÅN VÅR SKOLA SÅ FÖRLORADE TVÅ UNGA MÄNNISKOR SINA LIV OCH EN BLEV ALLVARLIGT SKADAD PÅ EN PLATS SOM VAR CA 20 MINUTER MED T-BANAN FRÅN DÄR VI SATT, MAMMOR SOM I FÖRESTÄLLNINGEN GRÅTANDES BERÄTTADE OM HUR DOM FÖRLORAT SINA BARN, MEDAN POLISEN LEVERERADE NYA DÖDSBUD TILL MAMMOR I EN FÖRORT 20 MINUTER FRÅN STAN.

HADE DET VARIT TVÅ SKOTTLOSSNINGAR PÅ ÖSTERMALM UNDER SAMMA TIDPUNKT SÅ HADE STADSDELEN VARIT UNDER LOCK DOWN TILLS NÅGON BLIVIT GRIPEN. VI LEVER I ETT "VI OCH DOM" SAMHÄLLE IDAG, "DOM" SOM INTE PÅVERKAR MIG TILLS JAG BLIR DRABBAD, POLITIKER SOM BESÖKER FÖRORTER MED EN POLISBEVAKNING VÄRDIG EN PRESIDENT PÅ STATS BESÖK OCH SOM MANAR TILL HÅRDARE OCH LÄNGRE STRAFF OCH SEN ÅKER HEM TILL FAMILJEN PÅ DJURSHOLM. DET ÄR NÅGOT KRAFTIGT FEL NÄR DET HÖGST UPP PÅ ÖNSKELISTA TILL JUL STÅR SKYDDSVÄST OCH BORTGLÖMDA UNGAR BLIR FÖRORTENS KUNGAR."

Facebookinlägg av Mattias Gebreab, 14 december 2017. "Klipp han" är en teateruppsättning i samarbete mellan Teater Fryshuset och Unga Dramaten.

LANDET UTANFÖR HAR 600 000 INVÅNARE

Sex procent av Sveriges befolkning eller ungefär 600 000 personer bor i så kallade utsatta områden. Det finns totalt 180 stycken. Vi kallar dem här för Orten. Dessa sex procent lever under andra livsbetingelser än vi andra. Arbetslösheten är extremt hög, skolresultaten svaga, hälsan, både den psykiska och den fysiska, är dålig. I Orten dör man i förtid. Trångboddheten är betydande och kultur- och fritidsutbudet begränsat både för unga och vuxna. Otryggheten är betydande och våldet ständigt närvarande. Dessa olika faktorer samverkar och förstärker varandra i en accelererande nedåtgående spiral. Man skulle kunna säga att den svenska folkhemsmodellen drabbats av ett sorts systemsammanbrott i Orten.

Vi har under en följd av år sett hur utsatta människor geografiskt koncentrerats till vissa speciella områden – Orten. Med detta sagt kan det vara viktigt att komma ihåg att detta inte enbart är en fråga om miljonprogramsområden i våra storstäder. Det handlar inte bara om Rosengård och Lindängen i Malmö. Det handlar också om orter som Lysekil, Nyköping och Trollhättan. Men även i den lilla byn på Österlen vet "alla" precis i vilket hyrehus de utsatta bor. Det handlar om ansamling och koncentration av utsatta människor. En process som leder till ett vi och dom-tänkande och betydande konsekvenser för oss alla. Kluvet land.

ALLT ÄR INTE VAD DET SER UT ATT VARA

Situationen vi befinner oss i kan förstås på tre nivåer. På den första nivån försöker vi förstå, se och tolka de konkreta symptomen och uttrycken för det som sker. Våldet, dödsskjutningarna och det ekonomiska beroendet. På den andra nivån börjar vi söka orsakerna bakom det som sker. Vi ser kanske våldets koppling till fattigdom, arbetslösheten som en följd av skolmisslyckanden. På den tredje nivån börjar vi söka efter det man i systemteorin kallar orsakernas orsaker. Det vill säga den dynamik och de dolda processer som skapar dessa förlopp. Ibland som självförstärkande onda cirklar.

Sålunda är det viktigt att förstå att det problem man först ser kanske inte är det viktigaste och allvarligaste. Vi har – efter en följd av år i denna miljö – funnit att situationen utmärks av några centrala egenskaper:

- Det viktigaste och det som är av betydelse sker nästan alltid under ytan. Denna egenskap gör att det många gånger är svårt att förstå vilket problem man ska lösa och var man sätter in stöten mest effektivt.

- Nästan alla förlopp går att förstå och förklara utifrån ett resonemang om onda – ofta självförstärkande – cirklar som leder till självaccelererande förlopp. Om inget görs blir det bara värre. Och det mesta hänger samman i komplexa system.
- De flesta förlopp sker gradvis och smyger sig på, nästan på ett osynligt och gradvis sätt. Då man märker symptomen är det ofta för sent att agera eftersom utvecklingen redan har gått för långt. Man har vant sig vid den nya normaliteten.

Dessa egenskaper leder till två saker: osynlighet och ansvarsfrihet. Vi förmår inte att upptäcka och agera inför det som sker. När vi gör det är det ofta för sent. Om ingen enskild aktör har ansvar för den långsiktiga helheten hamnar vi i det klassiska, allas ansvar är ingens ansvar.

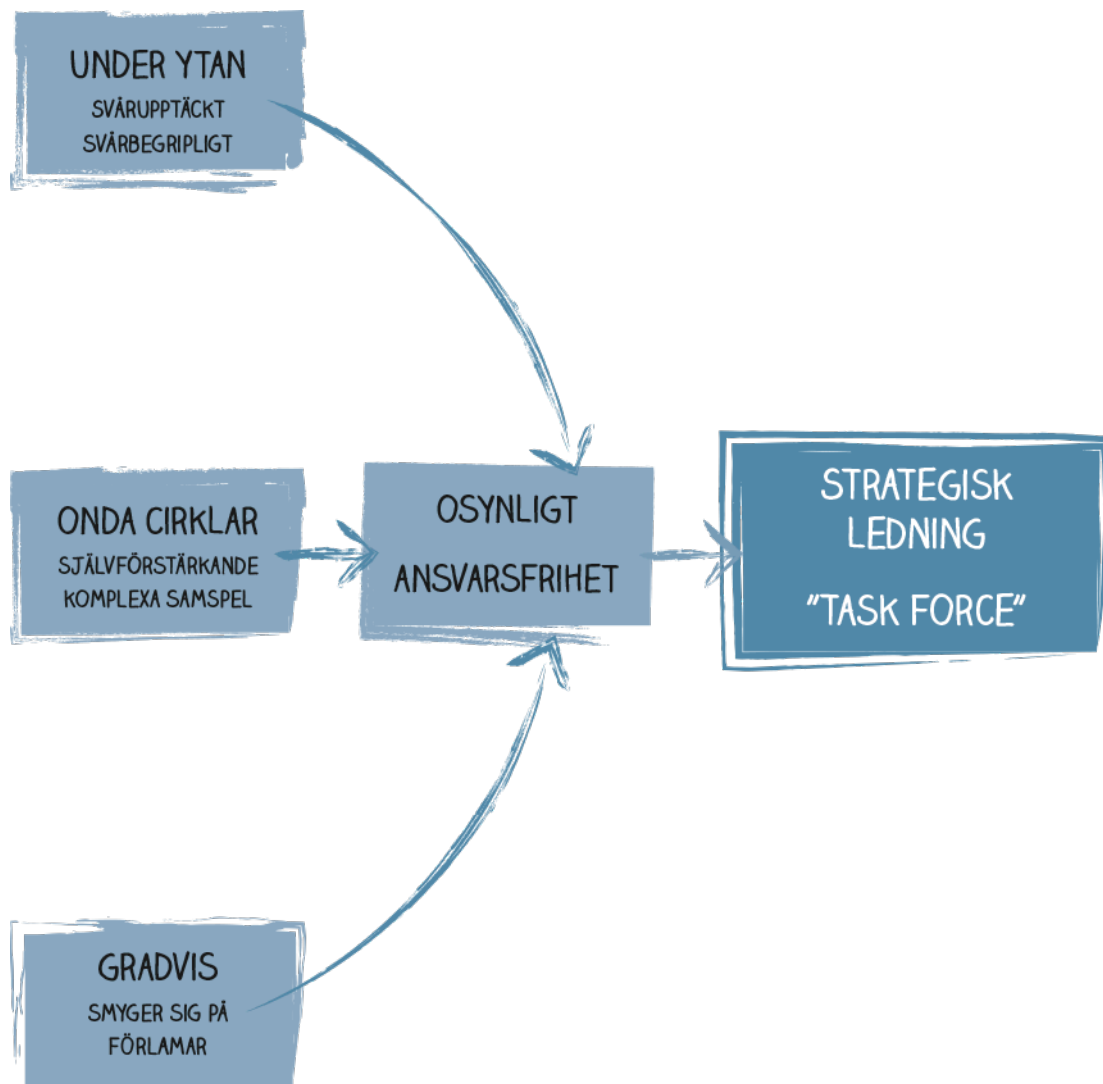
Detta i sin tur leder till en operativ slutsats. Ska vi komma tillrätta med det som sker i Orten måste vi skapa någon form av slagkraftig och strategisk samverkansledning som har kompetens, mandat och befogenhet att tackla denna helhet. Vi kommer längre fram att kalla det för "task force".

SOM MAN ROPAR FÅR MAN SVAR

Det är också uppenbart att då man söker lösningar på dessa utmaningar kommer de att bero på vilket av dessa tre perspektiv man anlägger. Ser man symptomen blir kanske lösningen, rop på fler poliser eller fler specialpedagoger till skolan. Ser man orsakerna försöker man se hur vi ska kunna bryta dessa självförstärkande destruktiva mönster. Dessa båda perspektiv har vi beskrivit i två tidigare rapporter från 2017, "Orten – bortom våldet" och "Rinkebymiljarden". I dessa rapporter handlar det om förändring av första och andra ordningen.

I denna rapport vill vi närma oss det tredje perspektivet. Vi ställer frågan: Hur behöver vi förändra våra system för att förhindra att detta uppstår över huvud taget? Är det kanske så att det vi nu upplever i Orten är symptomen på ett systemsammanbrott för vår välfärdsmodell? Då handlar det om ett systemförändrande perspektiv som har sin utgångspunkt i att delar av vår välfärdsmodell kanske är en av grundorsakerna till att det ser ut som det gör. Det vi här kallar förändring av tredje ordningen. Detta väcker ett antal frågor.

- Hur har detta uppstått? Vilka beslut har tagits som lett oss in i denna verklighet? Vilka mekanismer ligger bakom? Hur ser dynamiken ut? Hur kan vi förstå det som händer?

- ☉ Hur påverkar allt detta, inte bara den överväldigande majoritet i Orten som inte vill något annat än att leva ett anständigt och tryggt liv, utan hur påverkas vi andra idag och i framtiden? Hur berör det oss? Vi som tillhör de 94 procent av befolkningen som idag inte drabbas direkt.
- ☉ Hur kan och bör vi som tillhör de 94 procenten förhålla oss till detta? Vad är vår roll för att påverka, bryta och förändra mönstret i Orten. Går det över huvud taget att tala om det goda samhället, en välfärdsmodell eller ett folkhem utan att besvara denna fråga?
- ☉ Hur kan vi skapa förändring av tredje ordningen, ett systemförändrande perspektiv så att vi i framtiden inte bara lyckas bryta det destruktiva mönstret i Orten, utan också förhindrar att det uppstår

Det är dessa frågor vi kommer att belysa i denna rapport.

Ingvar Nilsson
Nationalekonom

Eva Nilsson Lundmark
Beteendevetare

DET HANDLAR OM ATT
FÅ STOPP PÅ ETT
LÅGINTENSIVT KRIG

"HEMMETS GRUNDVAL ÄR GEMENSAMHETEN OCH SAMKÄNSLAN. DET GODA HEMMET KÄNNER ICKE TILL NÅGRA PRIVILEGIERADE ELLER TILLBAKASATTA, INGA KELGRISAR OCH INGA STYVBARN. DÄR SER ICKE DEN ENE NER PÅ DEN ANDRE. DÄR FÖRSÖKER INGEN SKAFFA SIG FÖRDEL PÅ ANDRAS BEKOSTNAD, DEN STARKE TRYCKER ICKE NER OCH PLUNDRAR DEN SVAGE. I DET GODA HEMMET RÅDER LIKHET, OMTANKE, SAMARBETE, HJÄLPSAMHET. TILLÄMPAT PÅ DET STORA FOLK- OCH MEDBORGARHEMMET SKULLE DETTA BETYDA NEDBRYTANDET AV ALLA SOCIALA OCH EKONOMISKA SKRANKOR, SOM NU SKILJA MEDBORGARNA I PRIVILEGIERADE OCH TILLBAKASATTA, I HÄRSKANDE OCH BEROENDE, PLUNDRARE OCH PLUNDRADE."

- UR PER ALBIN HANSSONS FOLKHEMSTAL 1928

DÖDENS VARDAGLIGA ANSIKTE

*"Två män har skjutits i Östberga, i södra Stockholm. En av männen dog av sina skador. Enligt uppgift till Aftonbladet ska han ha träffats i huvudet och bröstet. Enligt ett vittne till DN ska skotten ha avfyrats med automatvapen. Under tisdagskvällen var det oroligt utanför Karolinska universitetssjukhuset."*¹

Den för tidiga och våldsamma döden är ständigt närvarande i Orten. Den är tydlig, den är brutal, den är skrämmande och den drabbar nästan alltid unga män. Det är detta våld vi kanske oftast tänker på då vi pratar om våldet i Orten. Det synliga, det individuella våldet. Om man förstår och tolkar det som sker i Orten på detta vis, och endast på detta vis, blir också lösningarna givna. Man förfasas över det hela. Man ropar på hårdare tag. Inkapacitera förövarna. Lås in dem och släng nyckeln. Men det dyker också upp förslag till lösningar som förskräcker, som antyder att de grundläggande värderingar som styr vårt samhälle – i skenet av våldet i Orten – är på väg att erodera bort:

*"De kriminella tar över mer och mer och nu måste de styrande inse vilket krig som är mest överhängande. Situationen är så akut att åtgärder måste sättas in genast. Riksdag och Regering måste ta sitt ansvar och besluta om att sätta in militärpolis och militär för att skapa trygghet i utsatta områden."*²

Om lösningen på situationen i Orten är militära insatser? Hur ser man då på orsakerna och orsakernas orsaker? Det har runt om i landet gjorts ett stort antal studier där man studerat segregationens effekter i form av exempelvis hälsa, livsvillkor, livslängd och skolframgång. Malmö var tidigt ute med Malmökommissionen. Sedan kom Göteborgskommissionen som följdes av Östgötakommissionen. I huvudstaden publicerade man Skillnadernas Stockholm. Nationellt skapades kommissionen för jämlik hälsa³ där en av oss som skrivit denna rapport medverkade. I alla dessa studier återkommer gång på gång segregationens effekter för de boende i Orten. De lever ett sämre liv, har sämre hälsa och dör tidigare.

Då detta skrivs vintern 2017/18 har det dödliga våldet i Orten ökat i en oroande omfattning. En ung man mördad i Östberga. Flera mord på Järnafältet. På många håll i landet angrips polisen med automatvapen och sprängladdningar. Upprördheten är naturligtvis stor och man drabbas av en känsla av förtvivlan. I värsta fall uppgivenhet. Kanske för att det är så dramatiskt, så onödigt och kanske för att det är så unga människor som är involverade.

Och smärtan blir ännu större när vi vet att runt knuten väntar nästa generation desperata unga i Orten. De som idag är 8 eller 9 år gamla och funktionellt hemlösa. De som är utkastade, utträngda, bortvalda från sina dysfunktionella ursprungsfamiljer, många gånger präglade av psykisk ohälsa, missbruk eller

1 Expressen, 15 augusti 2017

2 Anders Bergstedt, pensionerad kriminalpolis i Aftonbladet 18 januari 2018

3 Nästa steg på vägen mot jämlik hälsa, SOU, 2017:47

kriminalitet. De unga skapar sig nya familjer i gänget på gatan. Kanske inte den bästa tänkbara familjen, men ett sammanhang där de trots allt har en tillhörighet och kan känna sig hemma. Och på så sätt byggs nya band, nya lojaliteter upp. In i döden. Ja, för en del bokstavligen in i döden.

Men låt oss gå ett steg vidare. Hur ser egentligen den totala överdödligheten ut i områden som Rosengård, Skäggetorp eller Gamlegården? I dessa områden är den generella hälsan, både psykiskt och somatiskt sämre, arbetslösheten högre och utbildningsnivån lägre än för andra samhällsgrupper⁴. Och man vet från mängder av studier att detta leder till en för tidig död. I slutrapporten för Göteborgs stads kommission för jämlik hälsa säger man så här:

"Förutom att skillnader i medellivslängd mellan kvinnor och män är tydlig är den även slående mellan stadens mellanområden. Den förväntade återstående medellivslängden är lägst för män i mellanområdena Bergsjön, Mariaplan och Kortedala och för kvinnor i mellanområdena Bergsjön,

*Norra Angered och Mariaplan. Det skiljer upp till 7,5 år i medellivslängd för kvinnorna och upp till 9,1 år för männen när de olika områdena jämförs med varandra."*⁵

Människor dör alltså i en förfärande omfattning för tidigt i Orten. Och vi låter det ske. Låt oss ta dödsskjutningar i Göteborg som exempel och för enkelhetens skull säga att det i stadsdelen Bergsjön bor 15 000 personer. Deras totala överdödlighet, räknat i det som man i statistiken brukar kalla förlorade livsår, är (om vi använder Göteborgskommissionens siffror) cirka 120 000 år. Ja, du läste rätt 120 000 (8 X 15 000) förlorade livsår till följd av utsatthetens effekter.

Detta vare sig förringar eller minskar smärtan kring dödsskjutningarna av unga. Men det sätter saker i proportion till varandra. För visst är det så att bakom den handfull unga män i Orten som dödar och dödas, finns det, hundratals andra i riskzonen beredda att fylla luckorna då de främsta leden glesar ut. Och bakom dem tusentals unga och vuxna i ett begynnande eller redan etablerat utanförskap.

4 Dessa skillnader i hälsa och förväntad återstående livslängd finns dokumenterat i ett flertal analyser såsom Malmökommissionens arbete, Skillnadernas Stockholm eller Östgöta-kommissionen. Det handlar om allt från psykisk hälsa till diabetes och benskörhet

5 Skillnader i livsvillkor och hälsa i Göteborg, Göteborgs Stad, 2014

De flesta av dem tämligen osynliga, annat än i statistiken för arbetslöshet och försörjningsstöd. De flesta av dem lider – och dör – i tysthet. Man skulle faktiskt på allvar kunna prata om ett sorts strukturellt lågintensivt krig mot Ortens befolkning.

Risken är att vi fokuserar all vår energi på det akuta, det smärtsamma, det påtagliga och missar det verkligt stora problemet som är orsakerna bakom. Fattigdomen och utanförskapet. Orsakerna och orsakernas orsaker. Låt oss nu inte dra fel slutsatser av detta. Vi måste ta tag i skjutningarna. Gör vi inte det så kan vi inte heller lösa något annat. Men det räcker inte. Vi måste göra både och, vilket är något vi kommer att diskutera längre fram. Både kortsiktiga och långsiktiga insatser samtidigt. En sorts båda benens strategi där vi hela tiden fokuserar på vad vi ska göra bortom krönet. När ekot efter skotten har tystnat.

DET HANDLAR INTE OM VÅLDET - DET HANDLAR OM VILKET SAMHÄLLE VI VILL HA

Har vi har byggt ett samhälle som leder till ett – förhoppningsvis – oavsiktligt strukturellt dödligt våld för en stor grupp medborgare? De boende i Orten. Det betyder naturligtvis inte att de som väljer att gå våldets väg, att bli kriminella, att inte satsa på skolan, är utan ansvar. Men det betyder att valmöjligheterna för många av dem har begränsats av de strukturella förutsättningarna i Orten.

Mycket av dagens debatt om Orten handlar om det växande och stundtals organiserade våldet. Men detta handlar – enligt vår mening – egentligen inte om våldet. Våldet är ett symptom. Det handlar om orsakerna bakom våldet. Varför uppstår det och vilka konsekvenserna får det. Nej, inte heller det är riktigt sant. Det handlar egentligen mer om de strukturer och de mekanismer, de samhällssystem som skapar förutsättningarna för våldet. Orsakernas orsaker. Men inte heller detta är riktigt sant, för orsakernas orsaker handlar om de dysfunktionalteter i vårt samhälle som ytterst leder till att unga män, ja faktiskt barn, skjuter andra unga män.

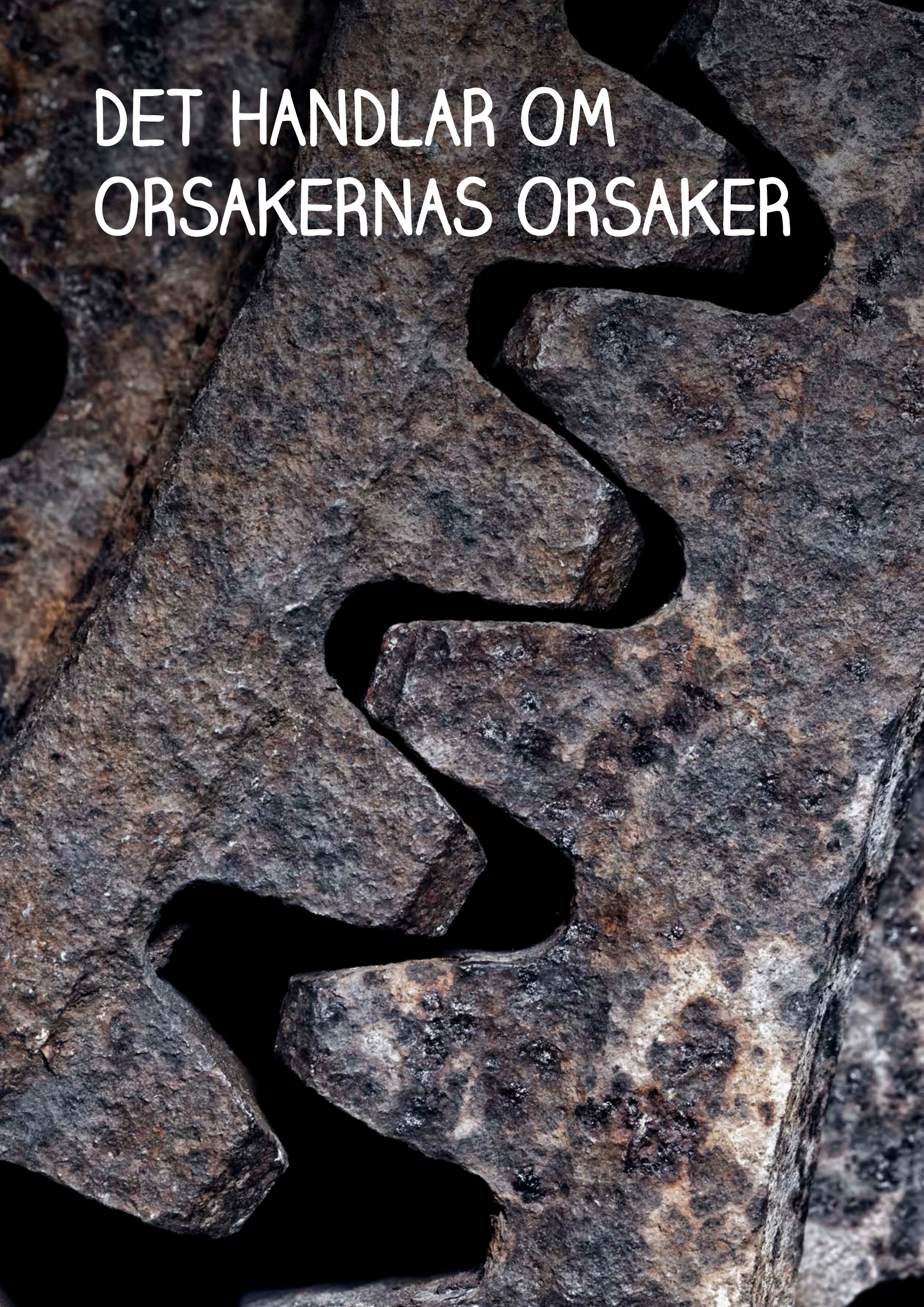
Det handlar om något mycket större. Det handlar om vilket samhälle vi vill ha och vilket samhälle vi vill leva i. Ett samhälle för alla eller ett samhälle för vissa. Det handlar om – för att använda Per Albins ord – om vi ska ha ett samhälle byggt för välar-tade, högpresterande kelgrisar. Eller om vi vill ha ett samhälle för alla. En fråga som vi, som skriver detta, brottats med under lång tid och som en av

oss redan för 30 år sedan formulerade på följande vis i boken "Det nya folkhemmet".

*"Det pågår en kamp runtom i Sverige. I dess mest braskande former hittar vi den på dagstidningarnas löpsedlar. Den handlar om nyfattigdom, nedrustning av den sociala omsorgen och vittnar om en välfärdsstat i en brytningstid. I kampen om folkhemmet kan ingen låta bli att ta ställning. Varje vindkantring i debatten leder snabbt till konsekvenser i våra egna liv. Med boken "Det nya folkhemmet" vill vi visa på en väg som inte innebär att det gamla folkhemmet rivs men inte heller att folkhemmet bevaras i sin nuvarande form."*⁶

Nu 30 år senare vill ta oss an den strukturella nivån. Att förstå på djupet vad som lett fram till dagens situation för att därmed förstå vad vi behöver göra. Den fråga vi nu ställer är; vilka systemförändringar kommer att krävas om vi inte bara ska få slut på våldet, vända utvecklingen i Orten, utan dessutom förhindra att det uppstår på nytt i framtiden? Vad händer när vi anlägger ett systemförändrande perspektiv på situationen? Vilka nya frågor och vilka nya svar växer fram?

6 Bjerström, Ekham, Nilsson & Wadeskog, Bilder från det nya folkhemmet, Kooperativa Institutet, 1987

DET HANDLAR OM
ORSAKERNAS ORSAKER

”SVERIGE ÄR TILLBAKA PÅ DE NIVÅER MELLAN RIK OCH FATTIG SOM RÅDDE INNAN VÄLFÄRDSSTATEN. GÖTEBORG ÄR I DAG BERÄTTELSEN OM TVÅ STÄDER. EN STAD DÄR VÄLSTÅND OCH RIKEDOM ALDRIG VARIT STÖRRE OCH EN ANNAN DÄR HÄLFTEN AV BARNEN VÄXER UPP I RELATIV FATTIGDOM OCH DÄR VARANNAN ELEV SAKNAR BETYG FÖR ATT TA SIG VIDARE I UTBILDNINGSSYSTEMET.”⁷

För att på allvar kunna göra något åt detta behöver vi på djupet förstå vad det är som sker, de underliggande krafterna och effekterna av detta. Annars är risken betydande att vi lägger allt fokus på det mest påträngande, det mest synliga, det mest högljudda. Istället för de underliggande orsakerna och orsakernas orsaker.

DEN SPRUCKNA DRÖMMEN OM ETT HEM FÖR ALLA

DET KONKRETA OCH PÅTAGLIGA

I det goda livet har människor en bostad, hälsa och är friska. De har ett arbete så att de kan försörja sig. De har en aktiv och levande fritid med kulturella inslag. De känner trygghet, ser att livet har en mening. Och allt detta hänger samman i en helhet som är större än summan av de ingående delarna. Det handlar inte om jobb, om bostad, om skolresultat och hälsa liksom frihet från våld i vardagen. Det handlar om allt detta sammantaget.

Det är kanske detta som är det goda livet. Så ser det inte ut i Orten. Inte alls. Man bor trångt, man bor ofta med låg standard i hus som inte underhålls. Herrgården i Malmö gick under en period under namnet kackerlackeområdet. Mer än hälften av alla lägenheter hade allvarliga mögelskador⁸.

I Orten bor man nästan alltid i hyresrätt och det är svårt att göra boendekarriär om man inte flyttar. Hälsan är dålig – både den somatiska och den psykiska. Barnens tandstatus är sämre än i andra delar av landet. Man dör tidigare, många år tidigare än befolkningen i övrigt.

Barnen misslyckas ofta i skolan. Både i grundskolan och gymnasieskolan. I all synnerhet gäller det pojkar, särskilt de med utländsk bakgrund. Det är inte coolt att plugga. Detta leder till att arbetslösheten är hög, mycket hög. Många av de unga lyckas

aldrig ta sig in på arbetsmarknaden. En mycket stor andel av de unga vare sig arbetar eller studerar. Man blir beroende av de offentliga försörjningssystemen och fattigdomen är omfattande.

Utbudet av fritidsaktiviteter och kultur är begränsat. Detta gäller allt från musikutbud till teater, konstutställningar och muséer. De boende i Orten drabbas av våld och kriminalitet, liksom av missbrukets konsekvenser på ett helt annat sätt än resten av befolkningen.

Vi pratar om områden där hoppet försvunnit, ofta tidigt i livet. Områden som är kollektivt stigmatiserade, utdömda, och av omvärlden förvandlade till ”no-go zoner”. Vi talar om spruckna drömmar och en existentiell vilsenhet. Vem är jag, var hör jag hemma, är jag en del av den större helhet som kallas samhället?

SYNERGIEFFEKTERNA

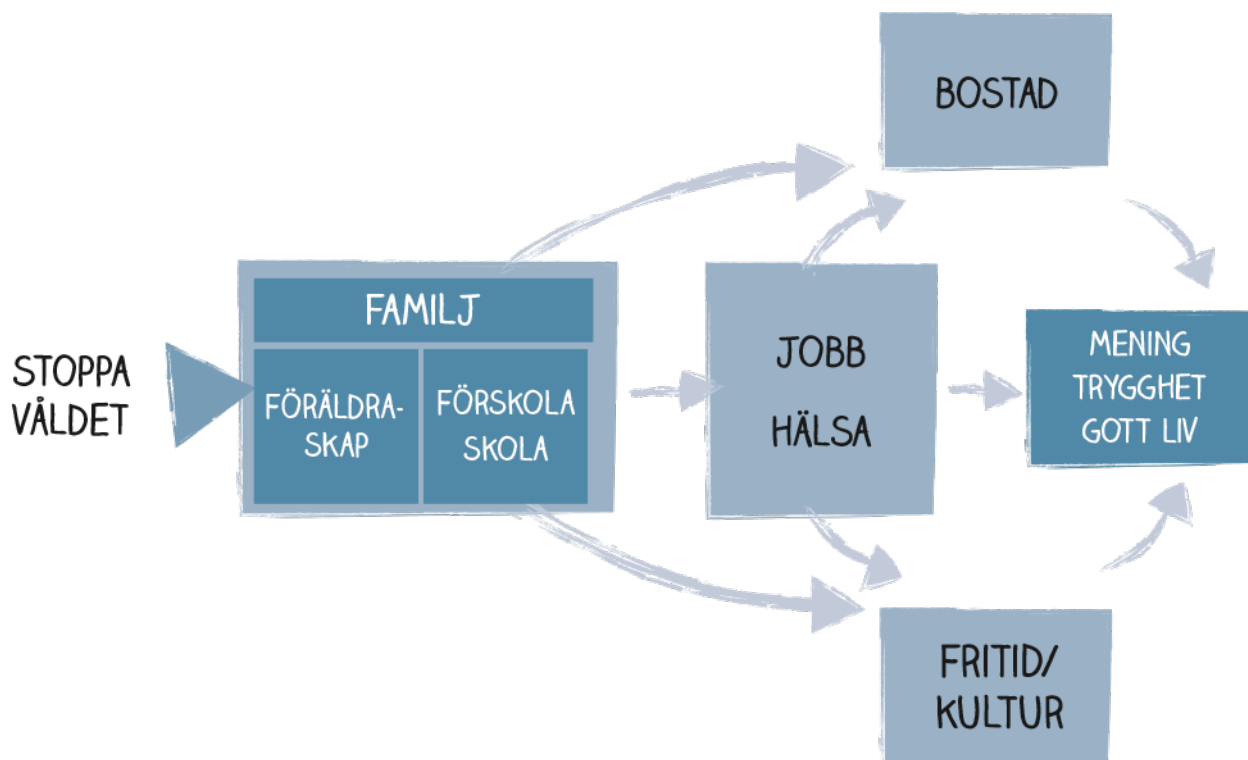
Problemet är dock inte primärt att alla dessa faktorer existerar med både en betydande styrka och omfattning och dessutom är eller varje fall uppfattas som varaktiga.

Omfattningen och styrkan kan i värsta fall leda till en känsla av övermäktighet och vanmakt – problemet är så stort att det inte går att påverka. Varaktigheten kan leda till att det uppfattas som permanent, i det närmaste som en sorts naturlag. Problemet är att mångfalden av olika faktorer skapar en sorts besvärande synergieffekter som ömsesidigt förstärker varandra, i värsta fall som en eller fler onda självförstärkande cirklar.

Detta leder till en sorts förskjuten normalitet i Orten där fenomen som vi vanligtvis inte skulle uppfatta som naturliga tas för självklara. Pojkar misslyckas i skolan. Hissen luktar kiss. Det är alltid nedskräpat

7 ETC, 8 januari 2018 med anledning av Göteborgs jämlikhetsrapport, 2017

8 Sydsvenskan 20 februari, 2009

på gården. Ekonomiskt bistånd och arbetslöshet är en självklarhet. Då detta blir normalitet uppstår en sorts social smitta. Varför bry sig när det ändå redan är kört. Och vi får ett negativt socialt arv där destruktiva mönster fortplantas från generation till generation. Sammantaget kan det i Orten liknas vid ett sorts systemsammanbrott för hela vår svenska välfärdsmodell. Misslyckanden på centrala livsområden som skola, jobb, bostad och trygghet.

Och som en följd av detta ett sammanbrott för de underliggande värderingar om bland annat jämlikhet och solidaritet som utgör grunden för denna modell. Ett sammanbrott som skapar utrymme för en annan verklighet, för andra kulturella mönster, andra värderingar. Som skapar utrymme för ett framväxande skuggsamhälle. Ett skuggsamhälle som redan är på väg att etableras runt om i våra utanförskapsområden.

Det vi vet från de senaste årtiondenas utveckling är att innanförskapets människor fått det allt bättre och bättre. Samtidigt har utanförskapets människor blivit allt fler och gapet till resten har blivit allt större och större. Och vi vet också att koncentrationen av utanförskapets människor till olika områden har blivit allt tydligare och tydligare. Då måste vi fråga oss; är det så vi vill ha det? Vad betyder det för de

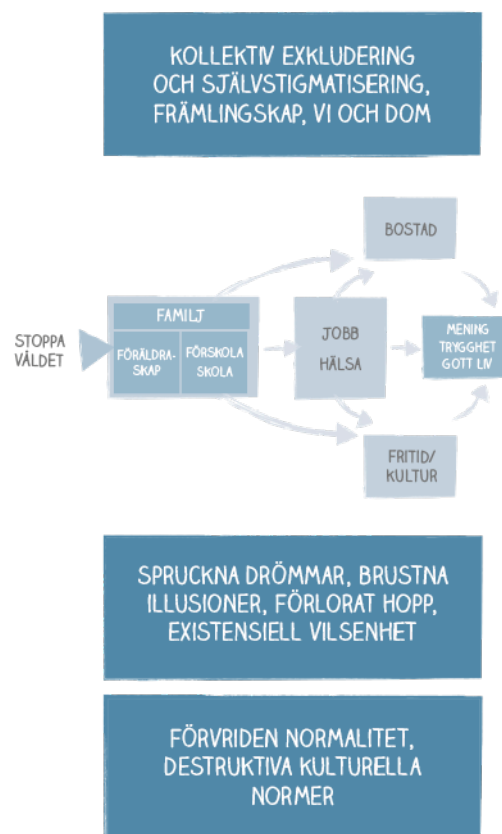
som lever i denna verklighet. Vilka livsbetingelser skapar detta? Och vad betyder det för oss andra i dag och i framtiden?

TRE NIVÅER AV FÖRSTÅELSE OCH HANDLANDE

För att på sikt och med bestående effekt påverka det som sker i Orten behöver vi också – som vi påpekat tidigare – på djupet förstå vad det är som sker och anlägga ett perspektiv som fungerar. Man kan tolka utvecklingen i Orten på åtminstone tre nivåer.

På symptomnivå ser vi de konkreta händelserna; våldet, de svaga skolresultaten och trångboddheten. Ofta betraktar man varje symptom för sig. Ett sorts stuprörstänkande. Ser vi situationen på detta vis blir bostadsbyggnadsprogram, förstelärare i skolan och fler poliser lösningen på problemet. Många gånger har man individen i fokus för olika åtgärder. Man anlägger ett sorts reagerande perspektiv. Samtidigt betyder detta angreppssätt att man inte funderar särskilt mycket på de underliggande systemen och det sätt de fungerar på. Man intar ett systemignorant perspektiv.

Men det man då inte ser är dynamiken bakom – strukturerna och orsakerna till att det sker som

sker. Och än mer hur dessa olika faktorer samverkar och skapar negativa synergieffekter. Man får en självförstärkande effekt, man passerar en sorts tipping point och allt går av sig själv. Om man söker efter orsakerna till det som sker blir det än mer intressant att förstå hur man kan förändra dynamiken. Hur man kan bryta mönster och vända utvecklingen. Skapa en inverterad tipping point. Det lokala perspektivet blir intressant. Man landar i ett sorts rehabiliterande perspektiv. Man hjälper våra offentliga system att fungera något bättre än tidigare och intar ett systemstödande perspektiv.

Men på ett än mer fundamentalt plan finner vi orsakernas orsaker – de system som skapar dessa effekter. Vad är det för grundläggande egenskaper i vår välfärdsmodell som gör att utsatta människor ansamlas geografiskt i vissa områden, på ett sådant sätt att ett accelererande utanförskap uppstår. Utgångspunkten blir då att förhindra att problemen uppstår – ett kollektivt preventivt tänkande. Vilka systemförändringar är nödvändiga för att skapa helt nya förutsättningar i Orten? För att förstå det som händer i Orten på systemnivå krävs

att man förstår att man går från linjära till cirkulära orsakssamband.

ATT FÖRSTÅ ORSAKERNAS ORSAKER

Symptom och orsaker går ofta ganska lätt både att se och förstå. Det som är verkligen svårt att förstå är de underliggande mekanismer som gör att saker ser ut som de gör. Inte bara orsakerna bakom symtomen, utan orsakernas orsaker. Att förstå de system och den dynamik som kanske både skapar men framför allt förstärker utanförskapet i Orten. Det där som är så närvarande och självklart att vi inte riktigt ser det. Detta skapar en sorts osynlighet inför fenomen som ständigt är närvarande och som genom sin närvaro uppfattas som normalt. Ett dussintal skjutningar i Orten väcker – märkligt nog – betydligt mindre uppmärksamhet än ett enda grovt brott i andra delar av staden. 37 skjutna unga män i Orten väcker mindre uppmärksamhet än då en skidbuss med ungdomar från Skene kör i diket och förorsakar tre unga människors död. Detta väcker en obehaglig men angelägen fråga: Är människor verkligen lika mycket värda? Eller för

att använda en Orwellsk⁹ formulering: "Alla djur är jämlika, men vissa djur är mer jämlika än andra". Är det så vi vill ha det? Är det ett uttryck för det goda hemmet?

Detta är kopplat till en utbredd föreställning om maktens och vanmaktens fördelning. En vanmakt som inte bara förekommer i Orten där man kanske upplever denna vanmakt som strukturell och förtryckande. När man i Orten upplever vanmakt försöker man kanske kompensera detta med olika former av motmakt. Ibland blir den destruktiv och tar sig form av exempelvis kriminella gängstrukturer. Ibland blir den konstruktiv i form av godartad folklig mobilisering. Den kanske också kommer till uttryck i det förakt för etablissemangen som vi kan observera som en tillströmning av väljare till populistiska partier i både Sverige och runt om i världen.

Allt detta bidrar till att skapa en uppdelning mellan hjälpare och hjälplösa, de innanför och de utanför, de som kan och de som inte kan. Alla dessa feno-

men som förstärker det segregeringssamhällets mekanismer i ett vi och ett dom.

Kring många av dessa mekanismer uppstår (bland annat till följd av kortsiktigheten och stuprörsmekanismerna) en sorts osynlighet. Ingen ser helheten och ingen ser vare sig orsaker bakom eller konsekvenser av det som sker, eftersom ingen aktör har ansvar för helheten. Detta bidrar till en kollektiv ansvarslöshet – "inte mitt bord"-effekten.

Dessa dolda systemorsaker är subtila och svårfångade. Svåra att upptäcka, svåra att förstå och än svårare att hantera. Men förmodligen är det just detta vi måste göra. Tränga ordentligt ner under ytan för att komma åt de avgörande grundbultar som bidrar till den destruktiva situationen i Orten.

En fråga vi då tvingas ta tag i är det systembevarande kontra det systemförändrande perspektivet. Är det så att dagens situation helt eller delvis beror på de system vi byggt upp i vårt välfärdssamhälle. System som utmärks av kortsiktighet och stuprör-

9 George Orwell, Djurfarmen, 1945

stänkande. En gång präglade av forna tiders, till synes, rationella sociala ingenjörskonst. Och om det är så, innebär det att lösningen på många av de problem vi brottas med förutsätter att vi utgår från ett systemförändrande perspektiv? Vi tror det.

SLUTSATSER AV DETTA

"Rädslan för smärta är det största hindret för förändring."¹⁰

Det görs mängder med bra och effektiva insatser idag för att begränsa och förhindra våldet och utanförskapet i Orten. I Malmö beslagtogs man under 2017 1 300 bilar från så kallade målvakter. Uppklarandenivån för brott på Järnvälfältet förbättrades. I Stockholm beslagtar polisen tillsammans med kronofogdemyndigheten de kriminellas tillgångar. I Södertälje jobbar man med, och lyckas långsiktigt, förbättra skolresultaten och undergräver därmed delvis rekryteringen till de kriminella gängerna.

Det är mycket bra som görs. Men det mesta är inriktat på att hantera utanförskapets (mest akuta) symptom och någon enstaka gång orsakerna bakom. Nästan aldrig har man ett systemförändrande perspektiv.

Vår bild är mycket tydlig. Ska vi lyckas med att inte bara bryta det destruktiva mönstret i Orten, utan också förhindra att utsattheten ökar, måste vi komma åt det vi här kallat orsakernas orsaker. Som ett absolut minimum måste vi komma åt stuprörstänkandet och kortsiktigheten, i allt från budgetarbetet till arbetet i olika tidsbestämda tillfälliga projekt och så kallade insatser.

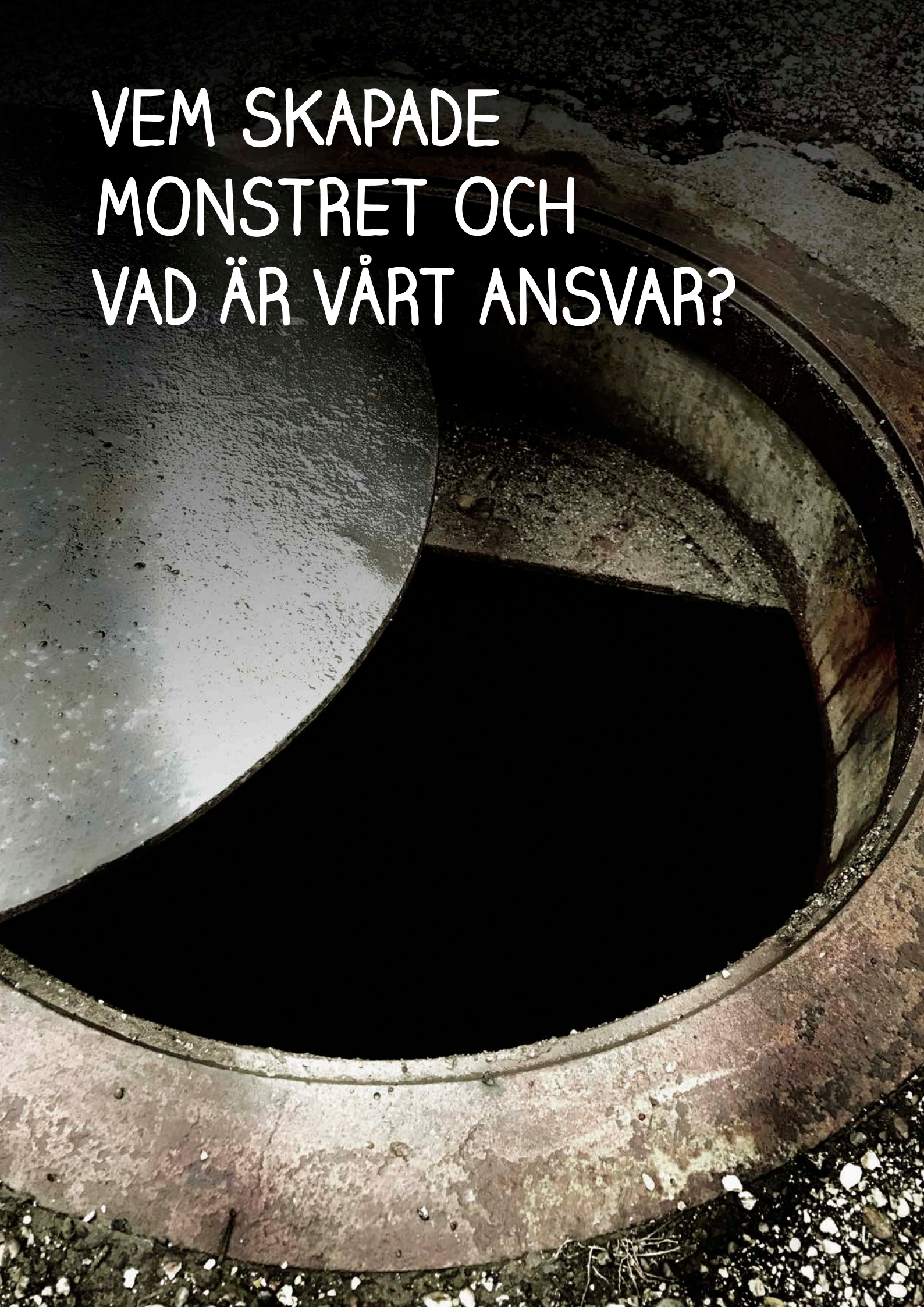
Detta kommer att kräva en komplex process av uppvaknande hos oss alla. I ett första steg måste vår nyfikenhet väckas – vi måste med oro förstå att detta är något som angår oss alla. I det andra steget handlar det om att få insikt i vad som sker och de underliggande processerna bakom orsakerna och orsakernas orsaker. Det tredje steget är att väcka vår lust, vårt mod och vår vilja att förändra. Detta följs av det fjärde steget som handlar om att ta beslut. Och detta landar i det femte avgörande steget – att gå till handling. Från prat till verkstad. Och för att detta ska lyckas kommer det att krävas att vi går samman, samarbetar på allvar och agerar långsiktigt och systemförändrande.

Konsekvensen är att vi måste hitta strukturer och modeller för tvingande samverkan mellan olika aktörer liksom ett socialt investeringstänkande. Detta kommer att kräva kraftfulla beslut och ingrepp, inte minst från statsmakternas (regeringens) sida. Ömma tår – kanske till och med det kommunala självstyret – kommer att trampas på. Det kommer kanske att göra ont i startfasen och rädslan för att göra fel kommer ständigt att vara närvarande. Men som någon klok person sa: *"Om jag inte har gjort fel och begått misstag har jag sannolikt inte prövat gränserna för det möjliga."*

10 Fritz Pearls, gestaltterapiens grundare

VEM SKAPADE
MONSTRET OCH
VAD ÄR VÅRT ANSVAR?

"DÄRFÖR FOKUSERADE SÖDERTÖRNSANALYSEN - MED STATISTIK FRÅN SCB - PÅ FLYTTMÖNSTER OCH BOENDES UTBILDNINGSNIVÅ, FÖRÄRVSFREKVENNS OCH INKOMSTER. DET VISADE SIG DÅ ATT MÄNNISKOR I SOCIOEKONOMISKT SVAGA OMRÅDEN I HÖG UTSTRÄCKNING SKAFFADE SIG JOBB, MEN DÅ FLYTTADE DE NÅGON ANNANSTANS.

Det handlar om ett socialt fenomen som brukar kallas "Lyckoparadoxen". Vissa bostadsområden tar stort ansvar för att rusta individer för arbetsmarknaden. Men dessa områden får aldrig skörda frukterna, eftersom de flesta flyttar till andra områden när de skaffat utbildning och jobb, förklarar Marcel Moritz.

*Individernas lycka när de får arbete blir till områdenas olycka när de flyttar, därav lyckoparadoxen. Att skapa möjlighet till kvarboende oavsett livssituation genom bostadsblandning, i dessa samt i resten av kommunen och regionen, framstår som en viktig åtgärd för att skapa stabilitet och vända lyckoparadoxen."*¹¹

Då vi förstår hur situationen ser ut i Orten, vilka effekter det har för de som bor där och oss övriga i samhället börjar man naturligtvis att fundera över hur vi hamnade här. En förklaring är att detta är en följd av ett stort antal beslut under en lång tidsperiod (decennier) som hade helt andra syften och där effekterna, i all synnerhet de samverkande och ackumulerade effekterna av detta är en oavsiktlig och oönskad långsiktig biprodukt av dessa (i regel goda) beslut. De små beslutens tyranni.

*"The tyranny of small decisions is a phenomenon explored in an essay of the same name, published in 1966 by the American economist. The article describes a situation in which a number of decisions, individually small in size and time perspective, cumulatively result in an outcome which is not optimal nor desired."*¹²

Detta leder ju till följande konstruktiva slutsats. Om situationen är en följd av beslut vi tagit, borde det gå att identifiera nya överväganden. Nya beslut som inte bara vänder på utvecklingen i landets 180 utsatta områden, utan också förhindrar att fler sådana områden växer fram.

DE SMÅ BESLUTENS TYRANNI

*"Konkurrensen om eleverna, det fria skolvalet, den fria etableringsrätten, de fristående skolornas antagningssystem och skolpengssystemet – alla driver på skolsegregationen och bidrar till sjunkande kvalitet samt många andra problem."*¹³

Utsatta områden har alltid funnits, genom hela vår historia. Olika mekanismer har hållit isär samhällets olika skikt; adel, präster, borgare och bönder. Ibland har det handlat om kulturella mekanismer, ibland ekonomiska. I Malmö bodde de fattiga i kvarteren på Backarna och de besuttna i Limhamn. I Stockholm hade vi Knivsöder och det exklusiva Östermalm. Slumkvarter har alltid funnits.

Då folkhemmet började byggas på allvar efter krigsslutet fanns en dröm, en förhoppning, om att detta skulle få ett slut. Drömmen om det jämlika samhället. Och hur paradoxalt det än kan verka idag så kan man se miljonprogrammen som ett sätt att försöka förverkliga en storslagen politisk dröm om att en gång för alla bli kvitt Fattigsverige. Att skapa det goda hemmet – folkhemmet. Och vi kanske var på väg att med hjälp av den sociala ingenjörskonstens olika verktyg lyckas. Det var faktiskt drömmen för en del av oss att på tidigt 60-tal att flytta in en modern trerumslägenhet med hiss, sopnedkast, skinande rostfria bänkar i köket och ett modernt badrum i Skäggetorp, Rosengård eller Biskopsgården. Och det vi då inte såg var kanske att vi därmed hade påbörjat processen med att bygga ett segregerat samhälle. Ett samhälle där platsen man bodde på också definierade ens sociala tillhörighet. Men också en situation där olika boende- och upplåtelseformer som hyresrätter, bostadsrätter, radhus och villor kom att definiera olika klasser och social tillhörighet.

11 Hållbar stad, Huddinge Kommun, 24 januari 2017

12 Wikipedia, engelskspråkiga delen

13 Göteborgsposten, 18 december 2017

*"Jag tänker ibland på hur vi som befinner oss i den "bildade medelklassen" gör massor av medvetna val. Det handlar bland annat om att tidigt ställa barnen i kö till en förskola och skola. Det handlar om val som skaffar våra egna barn fördelar jämfört med de barn som inte har föräldrar som är lika om sig och kring sig. Genom att välja rätt skola, med lång kö och med egenarbete som pedagogisk grundton (där alla barn med ADHD eller liknande automatiskt sorteras bort) så väljer vi bort umgänge med störande och behövande elever. Vi säger att vi värnar rätten att välja skola, men vi menar att vi vill slippa de stökiga eleverna, eleverna i behov av särskilt stöd, eleverna som inte är som våra egna barn. Jag blir illamående av att tänka på hur vi i valfrihetens namn segregerar barnen: resursstarka skiljs från resurssvaga."*¹⁴

Men sedan började något hända. Först gradvis och smygande sedan allt snabbare. Bostadspolitiken med subventionerade bostäder monterades ner och avvecklades och boendet blev mer och mer något som skulle fungera på marknadens villkor. Så sköt segregationen fart på allvar. Flykten från Orten inleddes. De som kunde och hade råd gav sig därifrån. Man hade byggt dessa områden så att man inte kunde göra bostadskarriär på annat sätt än att flytta. Ingen blandad bebyggelse, inga blandade upplåtelseformer. Vissa områden gentrifierades efter hand och blev "hipster-land" – som Möllan i Malmö och Söder i Stockholm. Andra segregerades som Sege, Biskopsgården och Herrgården. Uppdelningen i ett vi och ett dom blev allt djupare. Det uppstod ohyggliga ekonomiska barriärer i boendet. På ena sidan vägen bostadsrätter för miljonärs-kronor, på andra sidan vägen hyresrätter med sociala kontrakt och familjer som konstant lever av ekonomiskt bistånd. Koncentrationen av utsatta människor sköt fart på allvar.

Allmännyttans roll förändrades gradvis samtidigt som dess sociala uppdrag tonades ned och det affärs-mässiga perspektivet fick en allt större roll¹⁵. Så småningom började man sälja ut allmännyttans hyresrät-ter i attraktiva områden som bostadsrätter, med stora kapitalöverföringar, ofta miljonklipp, till de som hade råd att slå till. På så sätt förstärktes skillnaden mellan Ortens sociala sammansättning och resterande delar av staden. I Herrgården i Malmö uppgår förvärvs-frekvensen 2016 till 26 procent att jämföra med strax under 80 procent för riket i stort.

När det fria vårdvalet infördes inom primärvården i Stockholmsområdet utarmades på kort tid vårderna i de utsatta områdena. Särskilt tydligt blev detta i Rinkeby med stängd vårdcentral. De utsatta och de med störst behov fick allt sämre vård. Den friska – och hög ljudda – medelklassen fick allt bättre vård.

Valfrihetsreformer i skolan – som de utformades – ledde till utarmade skolor i Orten. I vissa skolor i Orten är behörigheten till gymnasiet tiotals pro-centenheter lägre än i skolor bara några kilometer därifrån. I dessa områden är valfriheten i skolvalet inget annat än valfrihet för de som kan välja. Man kanske skulle kunna säga att valfriheten för några prioriterades högre än rätten till en god och jämlik skola för alla.

Friskolor som – i vinstmaximeringens tecken – sor-terar och väljer elever på ett sådant sätt att elever med problem sorteras bort och välartade elever med fungerande hemmiljöer får plats leder till dra-matiska skillnader i skolresultat. Och många av de som sorteras bort är Ortens barn.

Valfriheten inom välfärdssektorn för många inne-bär att andra – de resurssvaga, många av Ortens människor blir bortvalda, blir över. De som ingen vill ha i sitt lag då man väljer. De som blir "resten".

Här och var sålde man av fastighetsbeståndet i Or-ten till rena "slumlords" som lät förfallet fortgå och plockade ut de vinster som gick att få innan fastighe-terna såldes vidare. Segregationen fördjupades. Delar av Rosengård i Malmö har drabbats av detta.

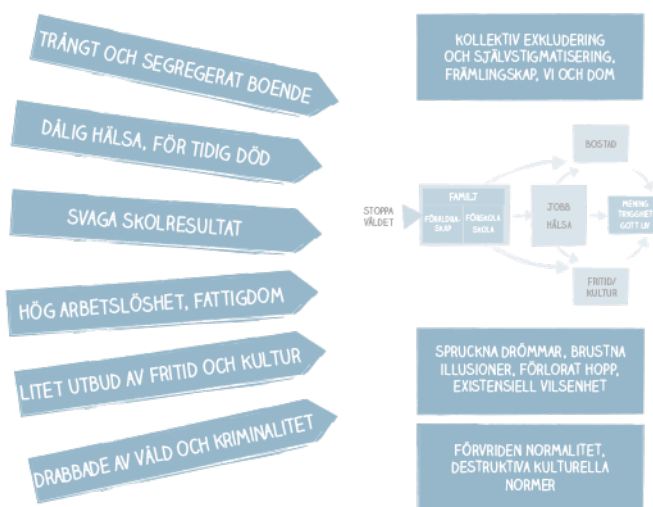
I några kommuner, exempelvis Nacka, valde man att helt göra sig av med allmännyttiga bostadsföre-tag. Man planerar och bygger enbart bostadsrätter och villor för den välartade medelklassen. Man ska-pade strukturella förutsättningar (socioekonomiska barriärer) för att utsatta människor inte skulle kun-na bosätta sig i kommunen. Ofta kommuner som i ett senare skede – typ Ekerö och Danderyd – envist vägrar ta emot ensamkommande flyktingbarn. Vi väljer att här kalla detta för "Vellingeeffekten".

EBO-lagen¹⁶ har starkt bidragit till att nyanlän-da flyktingar koncentreras till få redan belastade områden runt om i Sverige. Samtidigt som redan välbeställda orter, områden och kommuner avstått från att lojalt och solidariskt ta ansvar för det som

14 Dagens Nyheter 5 januari, 2018

15 se Salonen m.fl. Nyttan med allmännyttan, 2015

16 Lagen om eget boende, EBO-lagen innebär att Migrationsverket lämnar bistånd även om den asylsökande inte önskar utnyttja en erbjuden plats på en förläggning, utan ombesörjer eget boende.

sker. En effekt som blev särskilt tydlig under den stora flyktingvågen 2016.

På arbetsmarknaden driver de fackliga organisationerna sedan länge en linje som skyddar de som redan har jobb. Det försvårar inträdet för de som saknar utbildning och som skulle kunna få anställning i enklare jobb. Uppdelningen i ett intressepolitiskt vi-och-dom-perspektiv kan knappast bli tydligare än så. En ståndpunkt som LO "under galgen" slutligen väljer att modifiera som en konsekvens av den stora tillströmningen av flyktingar 2015/16.

Inget av ovanstående är nödvändigtvis fel. Och det mesta har gjorts med goda avsikter. MEN utan insikt om de långsiktiga effekterna av de enskilda besluten eller hur de olika enskilda besluten kan samverka med och förstärka de icke avsedda lång-

siktiga negativa effekterna. Lagen om oavsiktliga bieffekter har slagit till.¹⁷

DE SUBTILA FAKTORERNA

"Den värsta kränkningen av mig är kravlösheten, Förväntan av att jag inte kan, kan mindre, kan sämre på grund av min bakgrund. En kravlöshet som krymper och förminskar mig."¹⁸

När antalet personer med utländsk bakgrund ökar anlägger man ett kostnads- och problemperspektiv istället för ett möjlighets- och socialt investeringsperspektiv. Det leder till att på de flesta platser i landet får vi en ny grupp människor som i många år står utanför arbetsmarknaden. Det tar mer än 8 år innan 50 procent av de nyanlända har tagit sig in på arbetsmarknaden. Och i takt med detta misslyckas deras barn i skolor som inte fått erforderliga resursförstärkningar. En ny generation av

17 Merton, De oförutsedda konsekvenserna av ändamålsenlig social action, 1936

18 Citat från en ung man från Mellanöstern under en workshop om utanförskap

utanförskapsmänniskor växer upp i Orten. En del av dem är unga arga män som senare i livet griper till vapen. Vi börjar också se konturerna av tredje generationens bidragstagare. Barnombudsmannen intervjuar i sin årsrapport 2018 cirka 900 barn i Orten. Då fann man följande:

*"Samtliga barn som fått frågan om de anser att de har samma möjligheter som andra barn i Sverige har svarat nej. Gemensamt för flera barn är att de beskriver en känsla av utanförskap i förhållande till andra barn som de tror har det bättre. I årskurs 8 tror nästan vart tredje barn att de kommer ha svårigheter att hitta ett jobb. Bland pojkar i förort är motsvarande siffra fyra av tio."*¹⁹

Detta kan också delvis förstås utifrån ett antal mer subtila faktorer som präglar och fortfarande präglar vårt välfärdsbygge. En sådan är den inlärda hjälplöshet vi skapar hos människor som en följd av vår välvilja och önskan att bidra till att de ska få ett bättre liv. En omhändertagandefilosofi som tenderar att beröva människor deras förmåga. Kanske tydligast är detta i hur vi med ett antal undantag (Trelleborgs kommun förefaller i denna mening vara ett lysande undantag) bemött så kallade ensamkommande flyktingbarn. Oftast unga män med en otrolig förmåga att hantera enormt svåra situationer under sin flykt. Unga med en extremt hög entreprenöriell förmåga. Unga som redan efter några veckor på ett asylboende tenderar att förvandlas till hjälplösa biståndstagare.

Inbyggt i detta ligger det medberoendebeteende som går att hitta i den offentliga sektorns kader av professionella hjälpare, en fråga vi går på djupet med lite längre fram. Ett medberoendebeteende som med utgångspunkt i välvilja och empati leder till en osund kravlöshet.

Det som gör allt detta än mer dramatiskt är koncentrationen av dessa effekter på begränsade områden. Att de sker under så lång tid och med en sådan varaktighet att de närmast uppfattas som självklara, närmast som en naturlag. Och att de sker i områden som i betydande omfattning är slutna mot omvärlden.

Detta utlöser naturligtvis den sociala smitta och det negativa sociala arv vi tidigare talat om. Effekter som tillsammans gröper ur och reducerar det sociala kapitalet i Orten. Det kitt som vi brukar anse håller ett samhälle samman.

Det krävs alltså ingen större fantasi för att förstå att vi (förhoppningsvis omedvetet och av

okunnighet) strukturellt byggt ett samhälle med olika former av barriärer som skapar eller i varje fall förstärker det kollektiva utanförskapet. En uppluckring av ett större och gemensamt vi, till förmån för ett vi-och-dom perspektiv i kampen om de gemensamma resurserna.

Det är nu man kan börja ställa sig frågan; vad är problemet; vi eller dom? Det är också nu samhället börjar uppmärksamma vad som sker och drar igång våg efter våg av olika sorters satsningar eller projekt. Projektsjukan drar som en farsot över Orten. I stort sett alltid utan effekt. Och allt blir kvar i det gamla. Det kanske inte var projekt som behövdes. Det kanske var grundläggande fel i den underliggande strukturen?

Vi blundade och lät det ske. Vi glömde att segregationen inte uppstod till följd av någon naturkraft eller av automatik. Den uppstod till följd av en mängd mer eller mindre genomtänkta beslut, stora och små. Det var vi som skapade och designade det sluttande planet. Kanske såg vi inte de långsiktiga konsekvenserna av våra beslut, kanske hade vi inte den helhetssyn som krävdes för att se och uppfatta detta, kanske gjorde osynligheten att vi inte förstod bättre än så? Vi kanske också glömde det gemensamma vi, som en gång utgjorde grunden för vårt samhällsbygge. Och vi glömde att om det förhåller sig så, kan vi idag fatta nya beslut för att vända utvecklingen. Om vi bara är beredda att ta tag i och hantera de svårigheter och den smärta en sådan process medför. Det kanske inte handlar om ondskan, illviljan eller okunnigheten hos ett fåtal beslutfattare. Det kanske handlar om tystnaden och passiviteten hos oss andra. Vi som glömt att vi en gång strävade efter ett större vi.

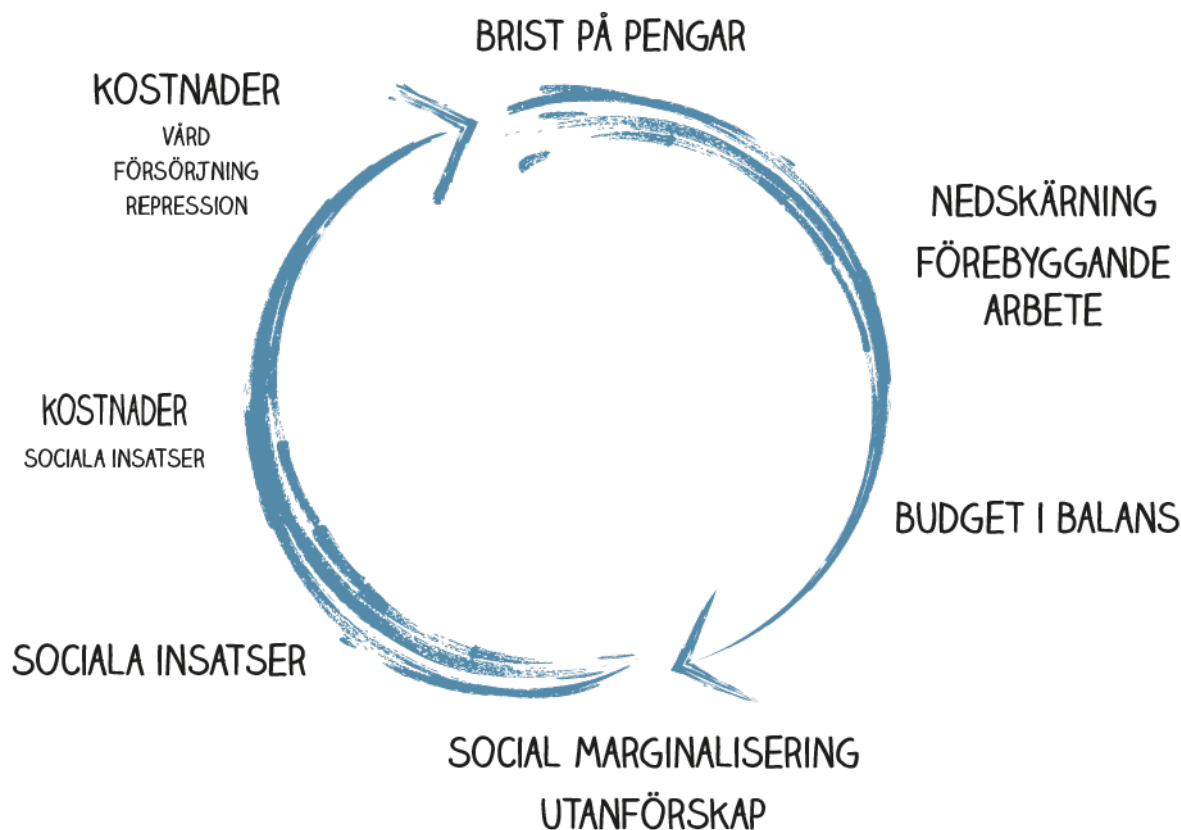
DYNAMIKEN - ONDA CIRKLAR OCH SYSTEMTÄNKANDE

GRÄNSÖVERSKRIDANDE ONDA CIRKLAR

Då man studerar utanförskapet hos enskilda människor hittar man ofta ett antal orsaker som förefaller leda till en ökad sannolikhet för utanförskap och exkludering. För att ta ett tydligt exempel, skolmisslyckanden leder ofta till långvarig arbetslöshet.

På samhällsnivå är orsakssambanden mer komplexa. Orsaker och verkan är ofta invävda i varandra i ett komplext samspel mellan sociala och psykologiska fenomen samt ekonomiska faktorer. Kortsiktiga effekter på ett område kan leda till långsiktiga effekter av helt andra slag på andra

19 Barnombudsmannens rapport, 2018, Utanförskap, våld och kärlek till orten

områden. Kombinationen av stuprörstänkande (agerande) och kortsiktighet kan överraskande ofta leda till icke avsedda långsiktiga effekter av en åtgärd. Och samtidigt är sociala och psykologiska skeenden och ekonomiska förlopp på många vis olika sidor av samma mynt.

De ekonomiska effekterna är ofta synliga och rimligt enkla att både upptäcka och förstå. De sociala och psykologiska skeendena ofta diffusa, svårupptäckta och inte alltid helt lättbegripliga. Man skulle utifrån ett systemteoretiskt perspektiv kunna säga att detta är två olika delsystem som intimt hänger samman och påverkar varandra i ett antal komplexa feedbackloopar. Allt hänger samman. Arbetslöshet skapar fattigdom som i sin tur leder till en känsla av utanförskap och exkludering. Först hos föräldrarna och därefter hos barnen.

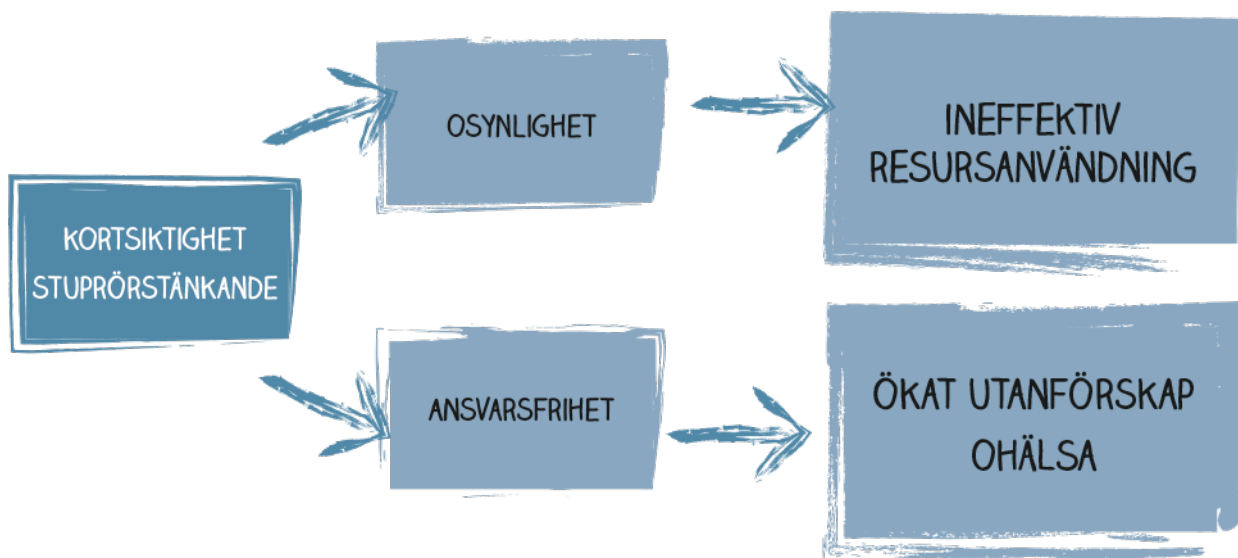
De ekonomiska förloppen och konsekvenserna ger sig ofta till känna tämligen snabbt. Arbetslöshet ena månaden leder till pengabrist då hyran ska betalas nästa månad. De sociala förloppen i form av reducerade nätverk eller försämrade självkänsla förändras mera subtilt, osynligt och långsamt. Men samspelet mellan dessa båda aspekter är nästan alltid närvarande och ibland väldigt starkt, om än kanske inte helt lätt att upptäcka.

I figuren ovan illustrerar vi ett sådant exempel. Om man har brist på pengar och underskott i den offentliga sektorn, leder det kanske till nedskärningar i det preventiva arbetet. På så sätt får man kortsiktigt – inom (delar av) det ekonomiska fältet – en budget i balans. Detta kan dock på lite sikt leda till ökad marginalisering och utanförskap, exempelvis genom att barn i utsatta familjer inte får det stöd de skulle behöva.

Detta i sin tur utlöser sociala beteenden som på sikt genererar betydande kostnader för vård, försörjning och olika repressiva insatser från samhällets sida. Nya budgetunderskott uppstår. Ett kortsiktigt klokt ekonomiskt beslut i ett stuprör kan leda till betydande långsiktiga kostnader i andra stuprör.

Vi kan beskriva det som en ond cirkel där fenomen i de sociala och ekonomiska kretsloppen förstärker varandra negativt och skapar effekter tvärs över stuprörsgränser och ettårsbudgetar. Denna typ av cirklar har vissa grundläggande egenskaper:

- Det råder ofta en betydande fördröjning mellan beslut och effekter. Budgetnedskärningar på 90-talet i elevhälsa leder till ökat utanförskap ett decennium senare.

- Effekter på kort sikt och lång sikt kan vara helt väsensskilda. En kortsiktig vinst kan i själva verket vara början på en långsiktig förlust. Man spar på förebyggande arbete för att få budgeten i balans och drar på sig betydande framtida kostnader inom exempelvis missbruksvården.
- Effekterna påverkar ofta olika personer eller målgrupper. Besparingen gynnar kanske den arbetande medelklassens män medan nedskärningar i socialtjänstnormen påverkar fattiga ensamstående mammor.
- Intäkter och kostnader kan ske inom helt olika fält. Nedskärningar i skolan leder till att kostnader uppstår inom socialtjänst och rättsväsende. Intäkterna kan kortsiktigt vara av ekonomisk natur medan kostnaderna långsiktigt kan vara av både social och ekonomisk natur.
- Förloppet är ofta självförstärkande, och stundtals dessutom accelererande. Då det väl initierats krävs det stora ansträngningar för att bryta det.
- Förloppet registreras endast undantagsvis i de styr- och uppföljningssystem man förfogar över inom den offentliga sfären. Varför beslutsunderlag kring effekter i regel blir tämligen missvisande till både art, omfattning och riktning.

Sammantaget leder detta till ett osynliggörande av utanförskapets ekonomiska effekter. Ingen har ansvaret för helheten och olika aktörer skyfflar problem mellan varandra till ständigt stigande

kostnader. Om vi ska skapa ett mer mänskligt och inkluderande samhälle, där vi dessutom använder våra gemensamma resurser mer effektivt, bör dessa förhållanden vara en utgångspunkt för nya lösningar.

Det förekommer idag, runt om i landet, mängder med goda samverkansprojekt. I många av landets kommuner arbetar man utifrån ett socialt investeringsperspektiv, ofta utifrån så kallade sociala investeringsfonder, men även på andra vis.

Men i nästan samtliga fall har man vad vi här kallar ett operativt perspektiv på dessa frågor. Man löser konkreta problem kring konkreta målgrupper. Vi vill här, diskutera hur man kan tackla denna fråga utifrån ett bredare och mer strategiskt och långsiktigt perspektiv. Vår utgångspunkt är att många av de initiativ vi mött genom åren i grund och botten har ett reaktivt och reparerativt perspektiv. Det vill säga de syftar till att lindra eller undanröja de problem som uppstår i dagens stuprörsbaserade och kortsiktiga organisationers styr- och uppföljningssystem. Det förefaller som om man tar dessa system för givna och oföränderliga.

På individnivå innebär kortsiktigheten i styr- och uppföljningssystem, i kombination med hur man organiserar den offentliga verksamheten, till att till synes ekonomiskt kloka beslut leder till negativa sociala effekter. Det i sin tur leder till långsiktigt ekonomiskt resursslöseri.

På samhällsnivå kan till synes kloka kortsiktiga ekonomiska beslut fattade utifrån en enskild aktörs perspektiv, leda till en allvarlig urgröpning av det sociala kapitalet. Det i sin tur kan rycka undan

den långsiktiga grunden för en sund ekonomisk utveckling. Ett exempel på detta är hur man under 90-talskrisen i många kommuner gjorde betydande nedskärningar inom det icke lagstadgade preventiva arbetet inom skola och skolhälsovård. Vilket något decennium senare återspeglades i ökad marginalisering av unga som till följd av skolmisslyckanden inte lyckades ta sig in på arbetsmarknaden och tidigt blev långtidsarbetslösa.²⁰

Ytterst handlar det om några olika saker. Det handlar om att förstå att insatser, eller brist på insatser, vid en tidpunkt inom ett fält, ofta leder till konsekvenser inom helt andra fält, men vid en helt annan tidpunkt. Om vi inte klarar av att lämna kortsiktighetsvärlden och stuprörsvärlden, finns det en stor risk att vi vare sig upptäcker detta eller skaffar oss instrument för att hantera konsekvenserna.

DEN GRADVISA FÖRÄNDRINGENS DILEMMA

Det som händer – om vi inte ingriper och agerar på ett helt nytt sätt – är att grundläggande egenskaper hos vårt folkhem; solidaritet, empati, medkänsla med de som är svagare riskerar att eroderas. Värdegrunden i vårt samhälle förändras. Samhället och åsikterna blir allt mer polariserade. Människor blir inte längre lika mycket värda. Idag muslimer, i morgon färgade och i övermorgon kanske funktionsnedsatta, psykiskt sjuka och missbrukare. Värderingsförskjutningarna kanske sker omärkligt i små, små steg. Och det nya samhället smyger sig på oss utan att vi märker hur det går till. Likt den klassiska metaforen om hur man kokar en groda levande.

"En levande groda som läggs i en kastrull med hett vatten hoppar snabbt upp igen. Den groda som däremot läggs i en kastrull med kallt vatten, som man sedan sakta värmer upp, simmar runt i det allt hetare vattnet tills den är kokt."

Svårigheten ligger alltså i att alla dessa förändringar kommer smygande och i viss mening, framför allt inledningsvis är i det närmaste osynliga. Och eftersom de kommer krypande bidrar de gradvis till en förskjutning av normaliteten. Det som vid en tidpunkt uppfattas som onormalt och udda, kan bara några år senare uppfattas som en självklarhet i skenet av den nya normaliteten. Risken är stor att när man, likt grodan i det allt varmare vattnet, väl märker av och besvärar av förändringen är det för sent. Man har inte längre förmågan att bildligt hoppa ur kastrullen. Handlingsförmågan har eroderat bort.

Vilka blir då konsekvenserna av detta. Vad händer på kort sikt, vad händer på lång sikt? Vad drabbar de boende i Orten, hur påverkar vi andra? Vilka är de sociala och mänskliga effekterna och vilka ekonomiska effekter uppstår? Ja, en effekt är att man inte bryr sig eller reagerar. En annan är att man uppfattar utvecklingen som lagbunden och opåverkbar.

Och då man upptäcker vad som hänt kan det redan vara för sent. En mekanism som beskrivits av författaren Malcolm Gladwell i boken "Tipping point". Gladwell ger där exempel på hur små saker och små beslut kan förändra världen. En poäng i dessa resonemang är att då effekterna av det som gjorts blir synliga för det stora flertalet har man redan passerat den "point of no return" där det blir väldigt svårt att vända skutan. Man har passerat kritiska tröskelvärden. I någon mening befinner man sig i en självaccelererande och – i värsta fall – ickereversibel process.

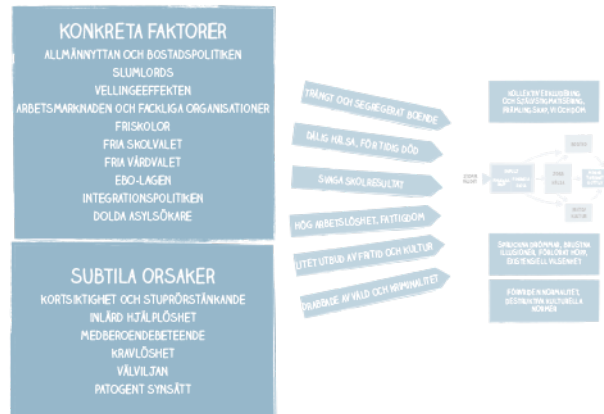
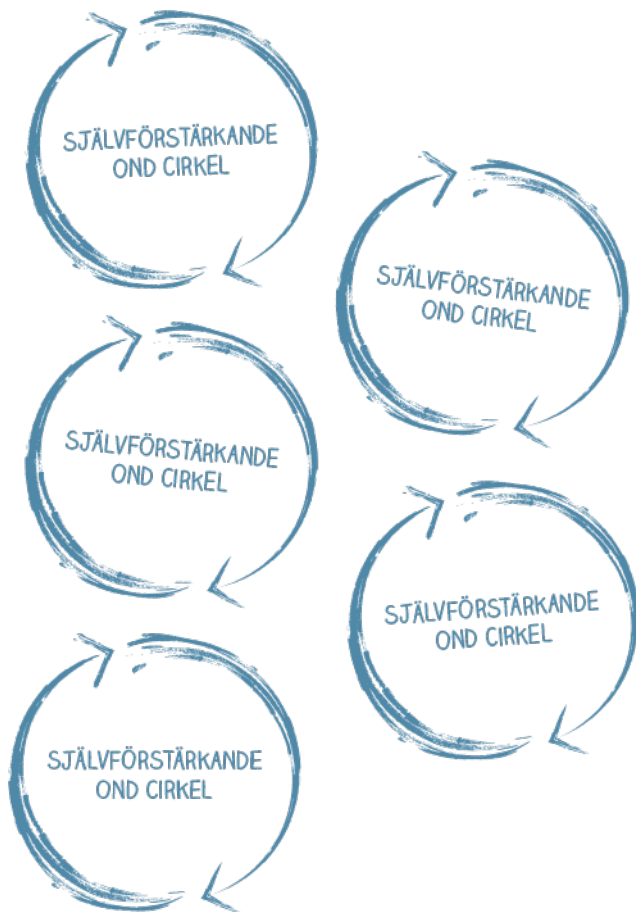
Så med utgångspunkt i dessa tankar skulle man kunna säga att dagens skjutningar i Orten är den yttersta och tragiska bekräftelsen av en process och förskjutning av normer, beteenden och mönster som gradvis har inträffat under en lång följd av år. En process som vi blundat för, inte sett och framför allt inte tagit tag i. Förrän nu. Nu då vi redan passerat "point of no return". Då säger också tipping point-teorin att lösningen INTE ligger i symptomhantering, utan i att gå till botten med de underliggande orsakerna och orsakernas orsaker. Systemfelen som lett oss hit.

HUR HAMNADE VI HÄR?

Vi får alltså sammanfattningsvis en bild av en strukturell och kollektiv situation av utanförskap i Orten. En situation där ett stort antal problem uppstår samtidigt och samverkar med och förstärker varandra ömsesidigt. Det handlar om arbetslöshet, skolmisslyckande, trångboddhet, kriminalitet och våld. De uppfattas av de boende – och omvärlden – som omfattande långvariga, kanske permanenta och i det närmaste ohanterliga. I värsta fall i det närmaste naturlagsbundna. Dessa olika delproblem samverkar och negativt självförstärkande synergieffekter uppstår. De har smugit sig på oss under en lång följd av år. Vi har passerat en kollektiv social tipping point.

En stor del av detta är följden av mängder av olika delbeslut tagna vid ett stort antal olika tillfällen

20 Dessa effekter presenteras utförligt i Gustav Fridolin, Blåsta, Ordfront, 2009

av olika aktörer. Det har saknats insikt om de icke avsedda negativa bieffekter som de var för sig, men framför allt sammantaget och i samverkan, kan leda till. De små beslutens tyranni i kombination med ett antal självförstärkande onda cirklar. En del av dessa beslut är konkreta och går tydligt att identifiera – till exempel det fria vårdvalets effekter på först primärvården och därefter hälsan i Rinkeby. Andra är mer subtila och har uppstått gradvis. Ofta som en följd av goda avsikter inom ramen för vår välfärdsmodell. Bieffekter av omhändertagandets och välviljans filosofi kan ha lett till kravlöshet, ett medberoendebeteende och en inlärd hjälplöshet.

Allt detta kan kanske bäst förstås inom ramen för ett systemtänkande där vi förstår att de flesta av dessa förlopp hänger samman. I inte bara en, utan ett flertal olika självstärkande onda cirklar som lett till ett knippe negativa synergieffekter. Man skulle kunna tala om en systemkrasch för vår välfärdsmodell. I dag i Orten. I framtiden – om vi inte ingriper – kanske för modellen i stort.

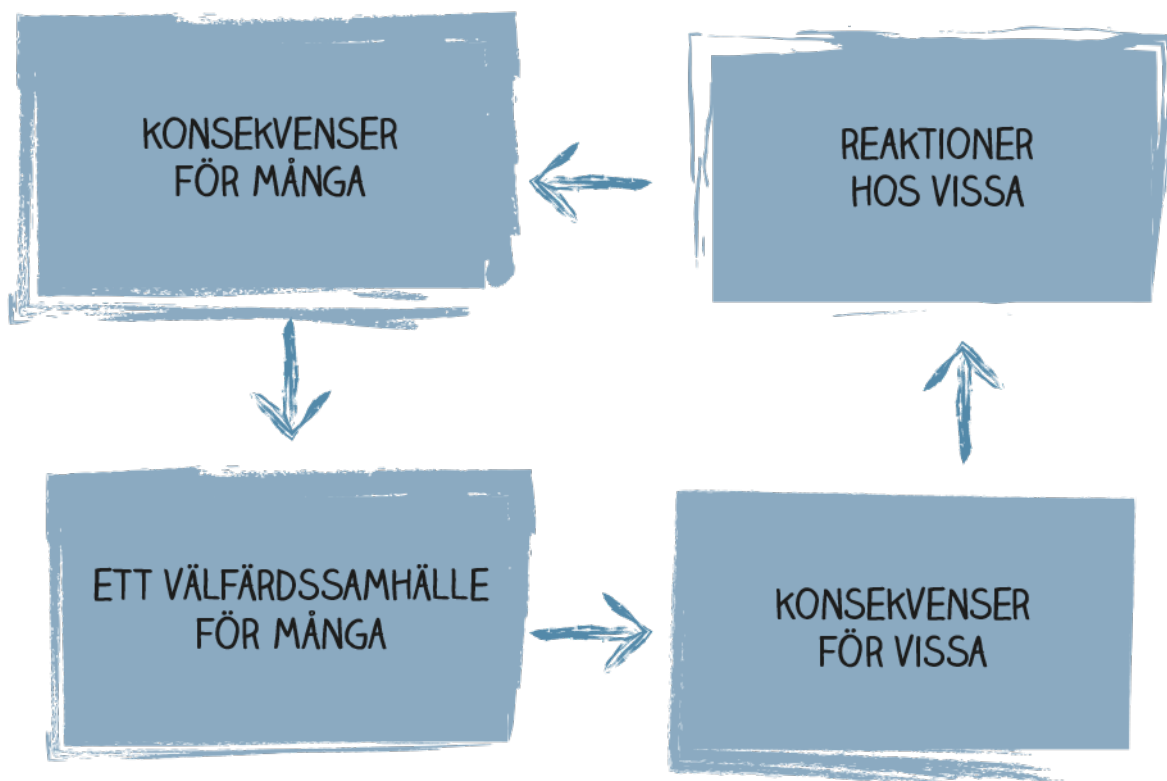
Om vi i grova drag förstår verkligheten på detta vis leder det med en viss automatik till insikten om att situationen i Orten inte går att lösa med enstaka punktinsatser oavsett om det handlar om fler poliser eller bättre bostäder. Den slutsats vi drar är att vi inte bara måste komma åt orsa-

kerna bakom detta, till exempel kortsiktigheten och stuprörstänkandet i våra offentliga system. Vi måste också hantera detta på systemnivå. Hur ska vi kunna komma åt de system som leder till denna utveckling? Det som vi längre fram kommer att kalla förändring av tredje ordningen.

EN DYSFUNCTIONELL VÄLFÄRDSMODELL – FÖR VISSA?

Det vi säger här är att det som händer i Orten redan idag och än mer i framtiden kommer att påverka oss alla i samhället. I all synnerhet de 94 procent av befolkningen som inte bor i Orten. Det finns goda skäl att försöka undvika detta eftersom det leder till betydande negativa konsekvenser för oss alla – ekonomiskt och socialt. Men vi hävdar också att en av orsakerna till att det ser ut som det gör går att härleda till vårt generella välfärdsbygge. Eller mer exakt, hur vi genom ett antal olika beslut demonterat delar av denna välfärd. De små beslutens tyranni.

Utifrån ett systemteoretiskt perspektiv skulle man kunna säga att det har uppstått en – eller i själva verket ett stort antal samverkande och självförstärkande destruktiva onda cirklar. Det går tydligt att identifiera fyra olika steg:

1. Vi har skapat ett sorts välfärdssamhälle för många, ja, kanske de flesta. De har fått bättre bostäder, bättre hälsa, högre löner, lever längre. Kort och gott; de har fått ett bättre liv. Det stora flertalet har aldrig förr haft det så bra som idag.
2. Detta samhälle är byggt på ett antal beslut som har lett till att flertalets ökade välbefinnande, för vissa – kanske främst Ortens människor – haft ett antal negativa konsekvenser mänskligt, psykologiskt, socialt och ekonomiskt. För en del har detta lett till en känsla av utanförskap, passivitet, främlingskap och vanmakt. Deras barn misslyckas i skolan. Man får inte tillträde till arbetsmarknaden. Man drabbas av olika former av hälsoproblem.
3. Andra har reagerat mera våldsamt. Några har blivit missbrukare, ett fåtal har valt att reagera genom att välja en kriminell livsstil. Dessa reaktioner leder till konsekvenser. Först för de boende i Orten, därefter i en ökande omfattning för oss övriga i samhället.
4. Det uppstår konsekvenser i form av sociala och ekonomiska kostnader vilket vi kommer att diskutera utförligt i kommande avsnitt. Vid någon tidpunkt blir kostnaderna för detta lika stora eller större än de ursprungliga vinsterna med den

välfärdsmodell vi byggt. Vi tror att vi är mycket nära, eller i värsta fall har passerat, den punkten.

Vad är det då som gör att vi inte ser och förhindrar detta? Vi har tidigare pratat om den gradvisa förändringens smygande och svårfångade process. Utan att märka hur det gick till har vi passerat en kollektiv tipping point. Oavsett om våra bevekelsegrunder är ideologiska, moraliska, sociala eller egoistiska ligger det i vårt intresse att förhindra att kostnaderna för vår välfärdsmodell överstiger vinsterna. Rent logiskt ser och förstår vi att det i regel är bättre (och billigare) att förhindra utanförskap både på individuell och kollektiv nivå än att låta det fortgå. Varför gör vi på detta viset?

1. En förklaring kan vara osynligheten. Vi ser inte konsekvenserna vare sig idag eller i framtiden av de handlingar vi utför. Stuprörsänkande skapar en sorts brist på helhetssyn. Mindre nedskärningar i skolan leder kanske till betydligt större kostnadsökningar inom socialtjänst och rättsväsendet.
2. En annan förklaring kan vara att vinsterna uppstår i en dimension – till exempel högre löner för vissa av oss – medan kostnaderna kanske uppstår i annan dimension – skolmisslyckanden för unga med utländsk bakgrund.

Omfördelningseffekterna och Svarte Petterspelet med sociala problem.

3. Ytterligare en förklaring kan vara tidsskillnaden mellan det vi gör och när konsekvenserna inträffar. Vi säljer ut allmännyttan eller inför fria vårdval till primärvården ett år. Tio till femton år senare kommer fakturan i form av hög arbetslöshet och dyra vårdkostnader inom slutenvården.
4. Det kanske också beror på att ingen aktör vare sig ser eller än mindre har ansvar för helheten i det som sker. Det finns en betydande fördröjningseffekt mellan åtgärd och effekt. Socialtjänsten eller skolan spar in på förebyggande insatser. Polisen får hantera problemet tio år senare i form av ökad kriminalitet.

Allt är vävt samman i mängder av samverkande delsystem som påverkar varandra med positiva och negativa synergieffekter på kort och lång sikt och i olika effektdimensioner. Ibland med stor fördröjning. Vår utmaning är att hantera denna komplexitet i en värld baserad på stuprörstänkande och kortsiktighet. Men vem sa att det skulle vara lätt? En slutsats man kan dra redan nu är att för att kunna göra detta måste vi ha/skapa någon form av gemensam bild, gemensam ledning och gemensam styrning av det vi vill uppnå. Gå från kortsiktighet och stuprörstänkande till ett socialt investeringsperspektiv och helhetssyn. En sorts task force för att långsiktigt jobba med ett systemförändrande perspektiv.

ÄR EN INVERTERAD TIPPING POINT MÖJLIG?

*"Men det är inte bara vinsterna som ställer till problem i skolan utan alla marknadsinslag är mer eller mindre skadliga. Konkurrensen om eleverna, det fria skolvalet, den fria etableringsrätten, de fristående skolornas antagningssystem och skolpengssystemet, alla driver på skolsegregationen. De bidrar alla till att det samlade skolsystemets kvalitet sjunker och till en lång rad andra problem."*²¹

Vi har – påstår vi – på många platser i Orten passerat en tipping point som gör att den destruktiva utvecklingen fortsätter av egen kraft, ofta i ett accelererande tempo. De onda cirkelarna är självförstärkande och samspekar i form av negativa synergieffekter. Det är där vi är nu. Förmodligen går inte utvecklingen att vända. Man kan inte backa. Men man kan skapa något nytt. Fatta nya

beslut som på allvar bidrar till att bygga det samhälle vi vill ha. Vi har gjort det förr. Vi kan göra det på nytt. Vi skapade en skola för alla. Vi byggde bort fattigdomen. Vi skapade förskolor som gjorde det möjligt för kvinnorna att gå ut i arbetslivet. Allt detta var en gång systemförändrande beslut. Vi kan göra det på nytt.

Så frågan vi ställer oss är hur vi kan skapa en inverterad tipping point. En tipping point som inte bara är fokuserad på Orten utan hela vårt samhälle. Inte de 6 procenten i Orten, inte de 94 procenten utanför Orten. Utan 100 procent av befolkningen. Vi vet att vi kan. Frågan är om vi vill. Frågan är om vi, som tillhör de 94 procenten är beredda på de kortsiktiga uppoffringar som kanske krävs för att långsiktigt bygga ett bättre samhälle. Inte bara i Orten utan för oss alla. Inte bara för oss utan för våra barn, och deras barn. Vi talar om ett systemförändrande perspektiv där vi på djupet kanske måste ifrågasätta några av de strukturer vi har idag. Detta kommer att förutsätta två saker. För det första att vi lyckas skapa insikt hos och mobilisera de goda krafterna, inte bara i Orten, utan också hos de 94 procenten som inte bor i Orten. Utifrån tanken att detta är ett gemensamt och långsiktigt intresse. För det andra att vi är beredda att ta sådana beslut, göra sådana uppoffringar som det kan kräva.

21 Göteborgsposten, 18 december 2017

DET BERÖR OSS ALLA

VARFÖR SKA RESTERANDE 94 PROCENT BRY SIG???

"Du promenerar från ditt hem till en polisstation som just blivit utsatt för ett attentat. På vägen dit går du förbi en annan polisstation, där en polisbil för några veckor sedan sprängdes. En timme senare sitter du på en presskonferens i ett tredje polishus, vars entré totalförstördes av en bomb för tre år sedan.

*Du bor i Malmö och det är inte ett dugg spännande att snart varenda gata och varenda kvarter tycks påminna dig om något våldsdåd. Möllevångstorget där du köper dina grönsaker – där mördades den palestinske unge killen för ett år sedan. Pildammsparken där du springer din löprunda – där sköts vaktmästaren som saltade gångar en tidig morgon. Sallerupsvägen där dina barn traskar varje morgon på väg till skolan – det var där polisbilen sprängdes nu i mellandagarna. Du bor i Malmö och du och din fru är trötta på att ligga i sängen sena kvällar och höra en fet explosion utifrån gatan. Ni är trötta på gissningsleken "bomb eller smällare?" som följer."*²²

Just nu sker det mesta av våldet i Orten och berör främst de 6 procent av landets befolkning – de cirka 600 000 personer – som bor där. Allra främst en liten grupp unga män i samhällets utkanter. Det grova våldet sker i allt väsentligt i slutna kretsar. Men vi ser i ökad omfattning en större hänsynslöshet och ökande inslag av det som ibland kallas "collateral damage" eller oavsiktlig skada. Och våldet i sig blir allt grövre. Slag har ersatts av knivar. Pistolskott av automatvapen. Skadeskjutning i ben av dödsskjutningar. Och bomber och handgranater har gjort sin entré. Polisen blir attackerad inte bara under uttryckning utan på polisstationer och i sina bostäder.

Men vem tror att det kommer att stanna kvar där och vem tror att det inte berör oss övriga 94 procent? Vem tror att Stureplansmassakern inte kommer att gå i repris? De krafter som är i omlopp kommer naturligtvis inte att stanna där. Våldet och den ekonomiskt drivna brottsligheten i form av drogförsäljning, rån och inbrott kommer naturligtvis att emigrera dit pengarna finns. Där de övriga 94 procenten av landets befolkning bor. Våren 2017 rapporterar Villaägarnas Riksförbund att risken för inbrott är som störst i Danderyd och Solna – typiska medelklassorter där delar av de 94 procenten bor²³. En bild av detta skulle kunna vara att vi får en accelererande social smittoeffekt. Kanske en social smitta från de omkringliggande utsatta områden såsom Hallonbergen, Rinkeby, Tensta och Husby. En social epidemi.

En annan metafor är att se detta som elakartade sociala metastaser. Dottersvulster som sprids från den primära modersvulsten – Orten – till resten av samhällskroppen. Sålunda är detta inte bara en angelägenhet för de som bor i Orten. Allting hänger samman. Orten och resten av samhället utgör delar av samma kommunicerande kärn. Likt siamesiska tvillingar hänger de samman. När giftet sprids i den enes blodomlopp transporteras det snart vidare till den andra tvillingen. Det är en angelägenhet som berör oss alla. I denna mening existerar inget vi och dom. Vi är alla delar av samma större, gemensamma vi. Och detta har redan börjat. Skjutningarna idag (2018) är inte enbart en företeelse kopplad till kriminella gäng i Orten. Många av de som idag är förövare kommer från helt andra sociala strukturer än gängen. Här är ett exempel:

"Oskar, 20, och Deniz, 21, hade aldrig betraktats som farliga. Ändå misstänks de ha hamnat i dödlig konflikt med varandra. Två vänner från ett välmående område och ett brutalt mord som få kunde förutse. Dörren till vårdcentralen är perforerad på fyra ställen och en av rutorna har krossador. Spår av ett våld som kanske snarare förknippas med så kallade utsatta förorter, inte bostadsområden som detta där arbetslösheten är låg och inkomstnivån hög. Nu var Deniz själv misstänkt för att ha skjutit ner två unga män. Ett av offren, 20-årige Oskar, hade fram till nyligen varit en av Deniz bästa vänner.

*Häradsvägen heter pulsådern som klyver Segeltorp i två delar. Deniz hade vuxit upp i den östra, mindre fina delen. Oskar kom från området väster om Häradsvägen där villorna dominerar. Segeltorps fritidsgård, som ligger mitt emellan, blev deras mötesplats."*²⁴

Vi pratar alltså om betydande negativa sociala krafter som idag ofta bemöts med en axelryckning. Naturligtvis etiskt oförsvarbart och oacceptabelt, men dessutom analytiskt fel. Våldet och motsättningarna kommer att beröra oss alla förr eller senare. Både konkret då vi utsätts för det, då ungdomar blir rånade på sina Canada Goose-jackor och mobiltelefoner i tunnelbanan, men än värre då hela värdegrunden i vår välfärdsmodell hotas. Då välfärdsväven i vårt samhälle brister. Då tryggheten, medkänslan och solidariteten ersätts med rädsla och egenintressen. En bild som till exempel speglas i de återkommande trygghetsmätningar som görs och som beskriver den ökade otryggheten som ett allt större samhällsproblem. Man avstår från att gå ut på kvällar, känner oro för att bli överfallen,

22 Dagens Nyheter, 19 januari 2018

23 Aftonbladet 16 maj 2017

24 Dagens Nyheter, 2017

rånad och våldtagen²⁵. Detta trots att den faktiska brottsligheten sjunkit.

Handlar allt detta om framväxandet av ett vi-och-dom-perspektiv? Där det större samhällsgemensamma "vi" som Per Albin en gång beskrev i sitt välkända folkhemstal, har eroderat bort.

Har vi låtit detta samhällskitt ersättas av kampen mellan olika intressegrupper, mellan de i innanförskap och de i utanförskap, mellan de 6 procenten som bor i Orten och de övriga 94 procenten. Är det så att vi glömt att det kanske är just detta större och gemensamma vi, som håller samman vårt samhälle och gör det unikt. Eller handlar det om aningslöshet och brist på insikter om våra handlingars konsekvenser? De små beslutens tyranni. Dessa problem berör ju i första hand de som bor i dessa områden. Det är deras barn som mördas, deras föräldrar som dör i förtid, deras syskon som misslyckas i skolan och inte kommer in på arbetsmarknaden. Varför ska då vi andra bry oss. Hur berör det oss? Vi kan se några olika skäl till detta:

- Det etiska skälet. Det är inte rätt att människor ska utsättas för den här typen av situationer. Det strider mot vår grundläggande känsla för rättvisa och moral.
- Det egoistiska skälet. Jag vill inte riskera att drabbas av földeffekterna av detta i mitt och min familjs liv. Om vi inte gör något åt detta så kommer det förr eller senare att drabba mig och de mina.
- Det ideologiska skälet. Jag vill inte ha ett samhälle präglad av klyftor, orättvisor och motsättningar. Det strider mot mina grundläggande värderingar och min människosyn.
- Det ekonomiska skälet. Det här kommer att bli dyrt – både ekonomiskt och socialt – och kommer att drabba mig, vilket jag inte vill. Det blir trots allt billigare att förhindra denna utveckling än att betala priset för det som sker om vi inte intervenerar och bryter mönstret.

Låt oss därför se HUR detta kan drabba oss andra – vi i de 94 procent som inte berörs direkt av det som sker – i varje fall inte ännu. Vi har identifierat fyra olika påverkansvägar.

EN ATTACK PÅ VÅR VÄLFÄRDSMODELL

DE DIREKTA PÅVERKANSVÄGARNA

*"Trycket på SL:s trygghetstelefon ökar kraftigt varje år. När numret introducerades för fem år sedan var antalet samtal bara omkring 2 000 per år. Sedan dess har larmen sexfaldigats. Förra året ringdes 11 995 samtal in till trygghetstelefonen från resenärer som kände sig otrygga eller behövde hjälp. Samtalen har ökat kraftigt, nu är vi uppe i 1 800 samtal i månaden och vi räknar med att det ökar till omkring 2 000 samtal under året, säger Niclas Cannerfelt, funktionsansvarig på Trygghetscentralen, SL."*²⁶

Den mest påtagliga påverkansvägen är den direkta – den påverkan som sker i vardagen och som drabbar oss alla varje dag. Oavsett om det handlar om rädslan för att bli utsatt för våld eller obehaget av att få erbjudande om kvittolösa tjänster.

Vad gör det med vårt samhälle om den utvecklingen vi ser i dag fortsätter och accelererar. Förmodligen blir det i ekonomiska termer oerhört dyrt. Det kommer att påverka BNP-tillväxten, statsbudgeten, den kommunala ekonomin liksom kampen om resurserna i stort. Men det finns också en social prislapp i form av otrygghet, minskad tillit och ökade sociala spänningar.

DE INDIREKTA PÅVERKANSVÄGARNA

*"Otryggheten i Stockholm är inte isolerad till särskilt utsatta områden. I populära Gubbängen, en kvarts resa söderut från City, har flera rån på kort tid gjort att bankomaten nu stänger redan klockan 16, istället för klockan 22. I Sättra, där en butiksvakt nyligen misshandlades i tjänsten, har handlare och boende länge larmat om att de behöver trygghetsvakter i centrum. Den brist på trygghet vi nu ser drabbar människor i hela Stockholm; i varje stadsdel har människors känsla av otrygghet och ofrihet ökat sedan 2014."*²⁷

Indirekt kommer vi att påverkas genom den rädsla och otrygghet detta kommer att leda till. Rädslan för det okända, rädslan för det främmande. Fördomar kopplade till religion, etnicitet, hudfärg och klass. När vi invaderas av rädsla av detta slag kan vi på allvar tala om ett kluvet land, ett tvätredjedelssamhälle med ett tydligt vi och dom-perspektiv. Vi innanför och de utanför. Ett samhälle där motsättningarna får en allt större roll och där det

25 Trygghetsmätning i Stockholm, 2017

26 Dagens Nyheter, 1 mars 2017

27 Dagens samhälle, 14 december 2017

sammanfogande sociala kittet får en allt mindre roll. Ett samhälle där trygghet och tillit gradvis reduceras. Ett samhälle där främlingskap och rädslan för den andre blir allt starkare och på sikt förvandlas till fördomar och dogmer. Ett samhälle med ett starkt reducerat socialt kapital.

DE STRUKTURELLA PÅVERKANSVÄGARNA

*"Motionen till Riksdagen handlar om att sätta in militärpolis mot de kriminella gängerna i utsatta områden. I Stockholm pekas Rinkeby, Tensta, Husby och Hallunda/Norsborg ut. Motionen om utökat samarbete mellan polis och militär lämnades in 4 oktober och har skrivits under av 20 moderata riksdagsledamöter."*²⁸

När det sociala kapitalet reducerats är risken betydande att det kommer att ge strukturella effekter i form av lagstiftning och sättet vi bygger upp vårt samhälles infrastruktur. Kontrollstrukturerna och regelverken förstärks i takt med att tilliten avtar. Integritetsfrågorna kanske sätts på undantag och ersätts av övervakningssystem.

Kraven på bevisbördan i rättegångar kanske förändras. Starka inslag av att bygga ett övervakningssamhälle med kameror och andra tekniska lösningar kommer att växa fram. En indikator på detta kan vara hur regelverket för kameraövervakning nu luckras upp. Nya myndigheter som ska styra, kontrollera och begränsa utbredningen av det som sker i Orten bildas. Kanske ett rättssamhälle på glid där målen i alltför hög grad får helga medlen.

PÅVERKAN VIA KULTUR OCH VÄRDERINGAR

"Under debatten om motionen 'SD och religionen i principprogrammet' blev Martin Strid, styrelseledamot i SD Borlänge, upp i talarstolen för ett anförande. Han hävdade där att muslimer inte fullt ut är människor."

Det finns en skala från noll till hundra. I den ena änden av den skalan är man hundra procent fullt ut människa, human. I den andra änden är man hundra procent 'mohammedan'. Alla muslimer finns någonstans på den skalan. Är man IS är man ganska nära att vara

*100 procent 'mohammedan' Är man ex-muslim har man kommit ganska långt i att bli fullt ut människa, sa Martin Strid."*²⁹

När rädslan smugit in sig i vardagen, när otryggheten växer, då händer också något kring vår bild av normalitet. "Man vänjer sig". Den första skjutningen i Orten skapar stor mediedramatik. Den femte skakar om oss. Den tjugonde möts med en axelryckning. Men det handlar också om våra egna fördomar och fördomen att vi inga fördomar har. Kan det vara så att då våldet drabbar Ahmed i Biskopsgården upplevs detta med mindre smärta än om det handlar om Anders i Askim? Är det så att mordet på en ung pojke med medelklassbakgrund på Kungsgatan 30 i Stockholm väger tyngre än 28 skjutna unga män i Orten?

Det som då händer är att grundläggande egenskaper hos vårt folkhem; solidaritet, empati medkänsla med dem som är svaga riskerar att erodera. Värdegrunden i vårt samhälle förändras. Samhället och åsikterna blir allt mer polariserade. Människor blir inte längre lika värda. Idag muslimer, i morgon färgade och i övermorgon kanske funktionsnedsatta, psykiskt sjuka och missbrukare. Värderingsförskjutningarna kanske sker omärkligt i små, små steg. Och det nya samhället smyger sig på oss utan att vi märker hur det går till.

Vilka blir då konsekvenserna av detta? Vad händer på kort sikt, vad händer på lång sikt? Vad drabbar de boende i Orten och hur påverkas vi andra? Vilka är de sociala och mänskliga effekterna och vilka ekonomiska effekter uppstår? Pratar vi om risken för moralisk uppluckring i samhället?

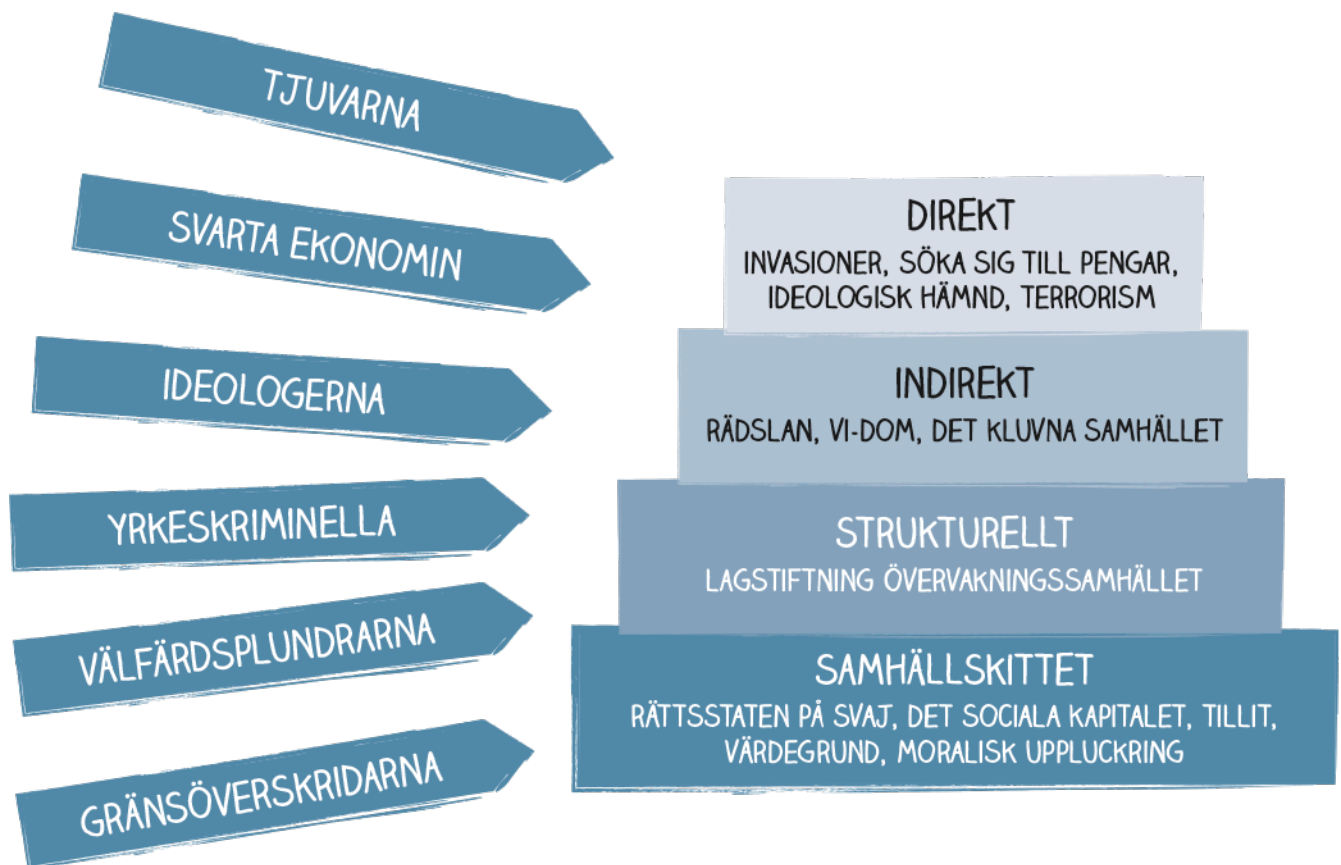
AKTÖRERNA – SMITTOBÄRARNA

Denna process har många olika smittobärare. Och det kan vara viktigt att komma ihåg att vi pratar inte om de 600 000 människor som bor och lever i Orten. Den överväldigande delen är människor som inte söker något annat än ett gott, tryggt och meningsfullt liv för sig själva och en god framtid för sina barn. Nej, vi talar om de kanske 10 000 eller 20 000 – framför allt – unga

28 SVT Nyheter 19 oktober 2017

29 Expressen 26 november 2017

30 Natten mellan den 4 och 5 maj misshandlas 29-årige Marcus Gabrielsen svårt på Kungsgatan i Stockholm. Han förs till Karolinska sjukhuset, djupt medvetslös, efter att ha mottagit flera sparkar mot kroppen och huvudet. Natten mellan den 4 och 5 maj misshandlas 29-årige Marcus Gabrielsen svårt på Kungsgatan i Stockholm. Han förs till Karolinska sjukhuset, djupt medvetslös, efter att ha mottagit flera sparkar mot kroppen och huvudet. Ambulanspersonalen genomför hjärt- och lungräddning och lyckas upprätthålla ett blodtryck. Men tillståndet förbättras inte. Senare samma dag drabbas Marcus Gabrielsen av en hjärnblödning och avlider.

män som aktivt driver dessa processer. Vi har identifierat några olika delgrupper:

De yrkeskriminella som via våld och rädsla påverkar vårt samhälle. Detta kan ske genom narkotikahandel, den svarta ekonomins olika delar (allt från obeskattade cigaretter och alkohol till svarttaxi) och beskyddarverksamhet. Vi kan idag se tydliga tecken på hur den kriminella ekonomin invaderar resten av samhället och påverkar det ekonomiskt, kulturellt och moraliskt.

Men vi har också ideologerna – ofta med religiösa eller politiska förtecken som uppfattar sig vara i en kamp mot resten av samhället. Uttrycksformerna är allt från terrordåd till hederskulturer och hatbrott. Det går att i Orten här och var identifiera religiösa klanstrukturer som starkt negativt påverkar och delvis parasiterar på resten av samhället. Här hittar vi också bärarna av olika former av så kallade hederskulturer.

"Säpo bedömer att det i dag finns tusentals våldsbejakande extremister i Sverige. Ökningen de senaste åren har

varit dramatisk. Vi skulle säga att det gått från hundra-
tals till tusentals nu, säger Säpos generaldirektör Anders
*Thornberg till TT."*³¹

Till detta kommer tjuvarna och jakten på pengarna. När man anser sig ha plundrat Orten på pengar rör man sig naturligtvis mot samhällets mer besuttna delar. Det handlar om allt från värdetransporter till väpnat rån, butiksrån, personrån och utpressning. En annan viktig del i detta är droghandeln som omsätter betydande summor pengar.

"Organiserade gäng står bakom de flesta fallen av utpressning mot småföretagare. I Sverige drabbas allt fler krögare av utpressning, utan att ens våga polis-
anmäla. Solnakrögaren Noubar Havo vågade gå till
polisen - men ingen dömdes. Jag hade förlorat allt,
*säger han."*³²

Men idag ser vi också en invasion i det traditionella näringslivet exempelvis inom byggsektorn eller finanssektorn. Verksamheter där man både kringgår spelregler i den formella ekonomin och förvandlar svartapengar till vita. I denna kategori

31 SVT Nyheter 16 juni 2017

32 Aftonbladet, 20 oktober 2012

hittar vi också olika former av beskyddarverksamheter eller andra utpressningslika situationer. Gränsöverskridarnas värld.

*”Åtta personer döms till fängelse i det stora ekobrottmålet med kopplingar till Hells Angels. De har varit inblandade i en omfattande verksamhet med svartarbete i byggbranschen.”*³³

Men vi har här också den svarta ekonomi med allt från svarttaxi via, så kallade målvaktsbilar, kvittolösa frisörbesök till obeskattade cigaretter och smuggelsprit. Verksamheter som snedvrider konkurrensen på den vanliga marknaden, gröper ur moralen och solidariteten i samhället och utgör en försörjningskälla eller näringslösning för den organiserade brottsligheten.

*”Fler än 1 300 målvaktsbilar konfiskerades i Malmö under 2017, nära sju gånger fler än året innan.”*³⁴

Slutligen har vi, den kanske senaste uttrycksformen – välfärdsplundrarna. De som på olika sätt utnyttjar godtrogenhet i våra offentliga system. Vi har sett det bland annat inom hemtjänsten och inom assistansersättningen. De första rättsfallen är genomförda och domar har fallit. Här handlar det om utomordentligt stora summor pengar.

*”Pengar som ska gå till svårt funktionshindrade har under flera år strömmat ut till ekobrottslingar och oseriösa företag. När SvD granskar hur mycket assistansersättning som Försäkringskassan betalat ut till oseriösa assistansbolag landar siffran på 3,9 miljarder för 15 bolag.”*³⁵

DE EKONOMISKA KONSEKVENSERNA - DET FINNS ETT PRIS PÅ ALLT

Mer än en halv miljon människor bor i cirka 180 utsatta områden runt om i landet. I dessa områden finns ett stort antal problem som vi nu har diskuterat. Men hur berör det oss andra? Vi som tillhör de 94 procent av befolkningen som bor och lever utanför dessa områden. Är det något vi behöver bry oss om eller kan vi – lite cyniskt formulerat - låta denna dryga halva miljon människor leva sitt liv, så lever vi vårt?

Eller förhåller det sig på det viset, att det som händer i Orten starkt influerar det liv vi andra lever på helt andra platser. Med andra ord – och lite drastiskt formulerat – hur berör det oss att det kastas in handgranater i en lägenhet i Biskopsgården eller att Södertäljerättegångarna har kostat samhället flera hundra miljoner kronor?

Vår bild är ganska tydlig. Det som händer i Orten har betydande konsekvenser för samhällsekonomi i stort. Dels på ett konkret och tydligt vis i form av ökade kostnader och minskade intäkter. Dels genom att detta kan leda till en ökad kamp om de knappa resurserna i samhället och en förskjuten balans mellan försörjare och försörjda i samhället.

UTANFÖRSKAPET I LINDÄNGEN³⁶

Låt oss i ett första exempel utgå från stadsdelen Lindängen i Malmö, ett av de klassiska och mer omskrivna utanförskapsområdena i landet. Området består av 1 700 lägenheter ägda av i huvudsak tre olika privata värdar. Ett sätt att mäta utanförskapets kostnader i ett område är att fånga förvärvsfrekvensen, det vill säga hur många i arbetsför ålder som faktiskt arbetar. Vi vet från tidigare studier att förvärvsfrekvensen i Lindängen har gått från låg till lägre. Trenden är negativ och tydlig.

Men ett kanske något mer intressant mått än förvärvsfrekvensen i detta sammanhang är gapet i förvärvsfrekvens mellan stadsdelen och rikets genomsnitt – det vill säga vilka samhällskostnader skulle vara möjliga att reducera om stadsdelen vore riksnormal. I tabellen nedan redovisar vi detta i ett 30-årsperspektiv (från 20–50 års ålder). Vi ser då att de totala samhällskostnaderna för detta uppgår till cirka 6 miljarder kronor³⁷. Det är den samhällsvinst som skulle kunna uppstå om stadsdelen vore riksnormal.

Vi ser också att på årsbasis ligger kostnaderna för detta förvärvsfrekvensgap på cirka 284 miljoner kronor och att de under en politisk mandatperiod (fyra år) uppgår till cirka 1 094 miljoner kronor. Den dominerande posten utgörs av förlorade produktionsvärden. Men även försörjningskostnaderna³⁸ är betydande, totalt cirka 1 275 miljoner kronor

33 Byggvärlden, 27 maj 2011

34 Sydsvenskan, 7 januari 2018

35 Svenska Dagbladet 8 augusti 2017

36 Detta avsnitt är baserat på siffror från studien Ensamt är inte starkt, Nilsson & Wadeskog, SEE & Malmö stad, 2013

37 Kostnaderna består av tre delar; förlorade produktionsvärde, kostnader för att försörja människor i utanförskap och de olika samhällsinsatser som görs kring dessa människor t.ex. i form av vård och sociala insatser – här kallade reall aktörer.

38 Syns ej i tabellen

*De långsiktiga kostnaderna för förhöjt utanförskap i Lindängen
fördelat per kostnadsslag och tidpunkter*

	1	4	8	15	30
Realt aktörer	41 724 541	157 513 940	292 157 516	482 465 996	750 362 237
Produktionsvärde	172 165 392	669 049 789	1 288 099 845	2 262 206 507	3 952 782 642
Försörjning	70 920 000	267 729 456	496 585 717	820 056 678	1 275 405 042
Summa	284 809 933	1 094 293 185	2 076 843 079	3 564 729 181	5 978 549 921

*De långsiktiga reala kostnaderna för förhöjt utanförskap i Lindängen
fördelat per aktör och tidpunkter*

	1	4	8	15	30
Arbetsförmedling	8 865 000	33 466 182	62 073 215	102 507 085	159 425 630
Försäkringskassa	2 845 650	10 742 645	19 925 502	32 904 774	51 175 627
Kommun	16 125 350	60 874 986	112 911 177	186 460 387	289 995 222
Landsting	10 194 750	38 486 109	71 384 197	117 883 147	183 339 475
Rättsväsende	1 802 609	6 805 013	12 621 967	20 843 791	32 417 608
Övriga	1 891 082	7 139 006	13 241 458	21 886 811	34 008 675
Summa	41 724 541	157 513 940	292 157 516	482 465 996	750 362 237

under 30-årsperioden eller 70 miljoner kronor på årsbasis. Försäkringskassan och kommunen utgör de två dominerande finansiärerna.

I den undre tabellen på föregående sida har vi fördelat de reala kostnaderna (det vill säga inte försörjningskostnaderna som redovisas separat ovan) på olika aktörer. Vi ser då att kommunen står för ungefär 50 procent av de reala kostnaderna eller totalt 340 miljoner kronor för hela 30-årsperioden. Den årliga reala kostnaden för kommunen uppgår till cirka 19 miljoner kronor.

Är detta mycket eller lite? Låt oss göra några jämförelser:

- För de 6 miljarder kronor detta kostar i Lindängen under en trettioårsperiod skulle vi kunna totalrenovera 4 sådana bostadsområden
- För de 284 miljoner kronor detta kostar årligen skulle man i Malmö årligen kunna få cirka 250 000 läkarbesök
- För de direkta kostnader i form av utgifter detta ger upphov till årligen skulle man i skolorna i Lindängen kunna anställa 60-70 nya personer inom elevhälsan

ETT RIKSPERSPEKTIV PÅ DEN LÅGA FÖRVÄRVSFREKVENSENS KOSTNADER

Den låga förvärvsfrekvensen i Orten leder till några olika huvudeffekter. För det första leder det till att det inte uppstår några produktionsvärden (BNP-bidrag eller bidrag till det gemensamma folkhushållet) eftersom färre personer arbetar. För det andra leder det till försörjningskostnader för dessa personer. För det tredje har en stor del av dessa redan inledningsvis utvecklat någon form av problematik vid sidan av själva arbetslösheten. Det kan vara allt från ohälsa av det ena eller andra slaget till i värsta fall missbruk eller mer omfattande psykisk ohälsa.

I tabellen nedan ser vi den långsiktiga kostnaden under det yrkesverksamma livet (25-65 år) för den låga förvärvsfrekvensen i våra drygt 180 utanförskapsområden. Vi ser att den uppgår till drygt 900 miljarder kronor varav nästan 500 miljarder består av förlorade produktionsvärden. Försörjningskostnaderna uppgår under denna period till cirka 170 miljarder kronor varav 115 miljarder belastar Försäkringskassan och resterande 55 miljarder kommunerna. Vi ser att de årliga kostnaderna uppgår till ungefär 45

miljarder kronor varav ungefär 8 miljarder direkt drabbar de kommunala budgeterna. I ett långsiktigt perspektiv ser vi också att kommunerna tillsammans med Försäkringskassan är de stora finansiärerna av detta utanförskap med kostnader på totalt 163 respektive 126 miljarder kronor.

Vi pratar alltså om i det närmaste obegripliga belopp som ett uttryck för de långsiktiga kollektiva kostnaderna för den låga förvärvsfrekvensen i utanförskapsområdena. Är detta mycket eller lite? Avgör själv. Den långsiktiga kostnaden på 900 miljarder kronor är ungefär lika mycket som statens samlade budget 2017. Den årliga kostnaden på ungefär 44 miljarder kronor motsvarar på ett ungefär statens årliga kostnader för hela rättsväsendet.

Och någon måste betala detta. Kan det vara de resterande 94 procenten? Är det här ett klokt sätt att använda våra gemensamma resurser – att möjliggöra fortsatt utanförskap med allt vad det innebär? Eller vore det klokare med ett sorts socialt investeringsperspektiv där vi tar lite högre kostnader idag för att hjälpa människor in i samhället för att slippa betydligt högre kostnader i framtiden?

Vi kan alltså tydligt se att de ekonomiska kostnaderna för utanförskapet i Orten är betydande.

Detta leder naturligtvis till konsekvenser både direkt och indirekt. Direkt handlar det om ökat tryck på våra offentliga system, minskade skatteintäkter och en generell kamp om resurserna i samhället. Indirekt kan det leda till en ökad ovilja att bidra till våra gemensamma välfärdsystem och ett ifrågasättande av vår skattebaserade välfärdsmodell.

DE SOCIALA KONSEKVENSERNA

DE PÅTAGLIGA KONSEKVENSERNA

*"Handlarna i Spånga centrum stänger sina butiker i protest mot ökande kriminalitet. Efter flera grova rån kräver man nu både väktare och kameror i centrum. Kunderna vågar inte längre komma hit och handla, säger Jan Westerberg i Spånga företagarförening. Brottsvägen i Spånga centrum har kulminerat under hösten. I september misshandlades en kvinna i 70-årsåldern allvarligt av tre män med en såg vid ett bilrån på parkeringen vid Spånga torg. I onsdags i förra veckan blev en 75-årig kvinna nedslagen och rånad på sin bil, och samma dag rånades ytterligare en person liksom en butik på torget."*³⁹

Kostnaderna för att vi i Sverige har ett stort antal

De långsiktiga kostnaderna för den låga förvärvsfrekvensen i 180 utanförskapsområden fördelat efter aktörer och tidpunkter

	26	27	29	35	45	55	65
Arbetsförmedling	-703 543 801	-1 380 028 224	-2 655 941 893	-5 934 625 261	-9 943 845 443	-12 652 330 943	-14 482 086 698
Försäkringskassa	-6 143 568 009	-12 050 844 941	-23 192 528 503	-51 823 033 429	-86 832 817 934	-110 484 173 903	-126 462 182 540
Kommun	-7 962 898 593	-15 619 531 856	-30 060 667 078	-67 169 690 216	-112 547 126 157	-143 202 495 952	-163 912 165 367
Landsting	-4 233 090 608	-8 303 370 039	-15 980 302 397	-35 707 523 015	-59 830 246 121	-76 126 693 506	-87 135 989 439
Rättsväsende	-879 657 503	-1 725 482 025	-3 320 787 152	-7 420 202 742	-12 433 025 840	-15 819 509 509	-18 107 296 535
Övriga	-189 857 304	-372 412 404	-716 728 607	-1 601 509 320	-2 683 431 632	-3 414 339 580	-3 908 114 800
Produktionsvärde	-24 114 939 849	-47 302 382 012	-91 036 093 191	-203 417 514 395	-340 839 098 431	-433 676 196 630	-496 393 613 710
Summa	-44 227 555 667	-86 754 051 501	-166 963 048 821	-373 074 098 377	-625 109 591 558	-795 375 740 024	-910 401 449 091

utanförskapsområden är alltså i ekonomiska termer betydande. Beroende på tidshorisont talar vi om tiotals miljarder eller hundratals miljarder. Och det kan vara ett problem i sig i ett samhälle där det ständigt råder en kamp om resurserna. Ett samhälle där balansen mellan försörjare och försörjda är en sorts förutsättning för att vår välfärdsmodell ska kunna fungera på lång sikt. Detta kanske går att hantera med hjälp av olika ekonomisk politiska reformer och åtgärder.

Men är det kanske så att de verkligt utmanande konsekvenserna är de effekter som direkt eller indirekt uppstår, i form av förändrade sociala villkor och förhållanden? Vad gör det med vårt samhälle i stort att handgranater kastas in i lägenheter där det bor barn, att dödsskjutningar med automatvapen blir allt vanligare, att det finns geografiska områden som känns som slutna, stängda, farliga eller förbjudna och dit ambulanser inte kan åka utan poliseskort. Vad skulle hända om det nästa gång skjuts i Danderyd, Limhamn eller Askim? Vad skulle hända om det visar sig att lastbilsattentatet på Drottninggatan i Stockholm har sina rötter i vad som händer i Orten? Blir det annat ljud i skällan då? Och vad gör de betydande ekonomiska konsekvenserna av detta utanförskap med vår kollektiva vilja att vara med och bidra till finansiering av våra välfärdssystem.

Vad blir konsekvenserna av att segregationen leder till att olika grupper ställs mot varandra? Att främlingskapet inför varandra blir så stort att det förvandlas till misstro och rädsla. Kommer vi att

se en form av nationell "Vellingeeffekt", det vill säga att de välbeställda Malmöborna flyr staden och flyttar till det medel- och överklasstäta Vellinge. Kommunen som under en period vägrade ta emot flyktingar. Kommer vi att se allt fler "gated communities"? Vad händer, bland annat som en konsekvens av EBO-lagen, när mängden nyanlända koncentreras till utsatta kommuner och områden? Detta samtidigt som socialt stabila och välordnade kommuner som Ekerö tillsammans med ett andra välbeställda norrortskommuner i Stockholmsområdet benhårt vägrar ta sin del av ansvaret för den nationella utmaningen att skapa utrymme för nyanlända flyktingar. Är Ekerömodellen en förvarning om att den kollektiva solidariteten med svaga och utsatta är på väg att försvinna?

Ett annat uttryck för detta är segregationen inom sjukvården där allt fler köper sig förbi köerna inom den offentliga vården via privata sjukvårdsförsäkringar. På samma sätt som privata pensionsförsäkringar har blivit ett sätt att hantera det man uppfattar som otillräckliga allmänna pensioner.

Riskerar vi en ökande ovilja att vara med och finansiera våra gemensamma trygghetssystem eftersom man uppfattar att man löser detta bättre på egen hand. Detta som vi sedan 30-talet uppfattat som en grundegenskap i folkhemsmodellen.

"Idag har Malmö en inkomstfördelning som liknar Malawis. Lund har en ännu mer skev inkomstfördelning och är jämförbar med hur det är i Peru. Helsingborg ligger i nivå med Uzbekistan och Yemen. På alla dessa platser är skillnaderna mellan rika och fattiga väldigt stor. Och den skeva inkomstfördelningen gör det tufft för dem som har mindre pengar att klara av att ha en bra livskvalitet. Ofta hamnar de i mer socialt utsatta områden.

Ingen mår i förlängningen bra på en plats där skillnaderna mellan dem som har och inte har blir alltför stora och synliga. Då riskerar platsen att drabbas av konflikter som påverkar alla. Ett tydligt sådant exempel är skjutningarna och bilbränderna i Malmö.

*Det som sker påverkar inte bara dem som bor på platsen nu utan även nästa generation. Amerikansk forskning visar hur svårt det är för barn uppvuxna i utanförskapsområden, att göra klassresor och det finns liten anledning att tro att det skulle vara annorlunda i Sverige. Den ekonomiska segregationen gör också att människor som bor i attraktiva städer i allt högre grad bara träffar andra med ungefär samma bakgrund i ungefär samma inkomstgrupp."*⁴⁰

Detta leder fram mot den obehagliga frågan om hur det sociala kontraktet i vårt samhälle påverkas. Det som några av oss uppfattar som kärnan i den svenska modellen – det solidariska samhället som värnar om de svaga och utsatta.

Riskerar detta att leda oss i en riktning där rädsla och sviktande tillit blir utmärkande drag och där grupper ställs mot grupper. Leder det helt enkelt till en gradvis urgröpning av tillit, förtroende och relationer, det som brukar kallas det sociala kapitalet. Ett samhälle där solidariteten inte längre är självklar. Ett samhälle där den köpstarka medelklassen allt mer och mer drar sig ur det gemensamt finansierade välfärdsystemen och söker egna lösningar både politiskt, socialt och ekonomiskt.

Under några perioder hade vi som skriver denna rapport möjlighet att i Sydafrika arbeta i en kåkstad i Kapstaden och där studera hur de stora klyftorna i samhället påverkade kriminalitet och utanförskap. Vi kunde då se hur de besuttna var tvingade att använda en betydande del av sitt överflöd till grindar, larm, vapen och väktare för att skydda sig mot de som inget hade och som såg brott som en mer eller mindre legitim väg att ta för sig. Ett hårt och våldsamt samhälle.

Är vi på väg mot ett samhälle där man underifrån ser det som legitimt att sko sig och tänja på regler? Eftersom man uppfattar att det är detta som samhällets toppar gör; allt från bank- och försäkringsdirektörer med orimliga pensions- och bonusvillkor, till politiker som ena dagen från ministertaburetter argumenterar för solidaritet och jämlikhet och nästa dag går riskkapitalets ärenden.

Det är kanske då man underifrån uppfattar det som legitimt att fuska med svart arbetskraft på kvarterstrogen eller sälja obeskatade – och därmed billiga – cigaretter i närbutiken. Men det bereder också mark för den mer maffialiknande organiserade brottslighet som vi kunde se i flera av de olika rättegångarna i Södertälje. Där handlade det ytterst om att plundra välfärdsstaten på resurser. Vi ser också organiserad brottslighet som tränger in i entreprenad- eller byggbranschen.

Det är då vi riskerar att få ett samhälle likt det samhälle med bitter en underklass som i USA ansågs vara Donald Trumps kanske viktigaste supportergrupp. En allt större och argare grupp som ständigt tycks växa. Är det samma grupp människor som idag av oklara skäl gör uppror mot det politiska etablissemangen och söker sin hemvist hos populistiska ytterlighetspartier?

Vi får på det viset en välfärdsmodell som utsätts för en dubbel kniptång. Uppifrån en medel- och överklass som överger modellen. Nerifrån en underklass som slår tillbaka och försöker ta för sig det man kan. Ett polariserat samhälle där grupp ställs mot grupp och där särintresset sitter i högsätet. Det är i det samhället flyktingförläggningar sätts i brand⁴¹ och ingen vill ha ett boende för människor med funktionsnedsättningar i sitt närområde. Det kan påverka huspriserna negativt. En effekt som kallas för NIMBY eller "Not In My Back Yard".

LYCKOPARADOXEN

"Rånen mot unga förstärter i Nacka. Sedan i december har över tio överfallsrån på barn, det yngsta nio år, inträffat i kommunen strax öster om Stockholm. En 18-åring sitter häktad för två rån, men polisen misstänker att det handlar om flera olika konstellationer. De flesta av rånen har inträffat i centrala Nacka. Ett i Björknäs strax österut därifrån. Sedan mitten av december har ett tiotal barn blivit bestulna på kontanter, dyra jackor och mobiltelefoner – i flera fall

40 Charlotta Mellander, professor i nationalekonomi, Sydsvenskan, 18 december 2017

41 2016 anlades – enligt polisen - 92 bränder i asylboenden, SVT 2017

under vapenhot. Många av offren är i yngre tonåren, det yngsta var nio år.”⁴²

Det är lätt att utifrån ovanstående dra slutsatser och tro att det enbart handlar om att händelser i Orten påverkar resten av samhället i form av negativa sociala och ekonomiska kostnader. Unga som blir rånade på sina Canada Goose-jackor och mobiltelefoner, familjer som utsätts för lägenhetsinbrott. Liksom stora samhällskostnader för att försörja de som befinner sig i utanförskap. Men orsakssambanden går också åt andra hållet. Eller som en missbrukare som vi intervjuade i en studie om utanförskap sa; ”Vem tror du köper allt stöldgods, billiga tv-apparater, vinterdäck eller cigaretter. Svenne banan förstår”.

Detta är grunden för den kriminella ekonomin. Det är när vi åker svarttaxi, klipper oss, äter på restaurang obegripligt billigt eller köper svartsprit ur bakluckan på en bil på bensinmacken som vi skapar en näringslösning för den organiserade brottsligheten i Orten. Eller då vi anlitar byggföretag till lägsta pris som utgör en annan del av denna svarta ekonomis ryggrad. För att inte tala om droghanteringen.

”Knarkande medelklass finansierar gängvåldet. Danderyd är en av Stockholmregionens viktigaste finansiärer av droghandel. Den slutsatsen drog Brottsförebyggande rådet i en rapport som presenterades i veckan. Det är genom drogförsäljningen som de kriminella gängen finansieras”⁴³

Så i någon mening skulle man kunna säga att det är den tysta medelklassen som låter detta hända, liksom de tysta männen som i metoo-kampanjens kölvatten upptäcker att det är deras tystnad och passivitet som möjliggjort övergreppen. Sälunda faller inte allt ansvar för detta – som i det klassiska citatet – på ondskan hos de onda utan kanske i än högre grad på tystnaden hos de många.

Men det är värre än så. I själva verket försörjer Orten resten av samhället med kapabla och kompetenta människor och arbetskraft. Bland annat en icke avsedd bieffekt av alla de satsningar som gjorts i Orten under ett stort antal år.

Men det finns ytterligare en viktig och intressant förklaring. Nästan allt man gjort under dessa satsningar har haft fokus på att stödja enskilda personer att ta tag i sin situation. Utbilda sig och skaffa arbete. Och man lyckades ofta, väldigt ofta.

⁴² Nacka Värmdöposten, 13 februari 2018

⁴³ Aftonbladet, 12 mars 2018

Människor utbildade sig, fick jobb – och flyttade. Så trots att människor fick det bättre såg det statistiskt ut som att det blev sämre. Hur kan vi förstå detta?

Förklaringen låg i det som i dag har fått namnet "Lyckoparadoxen". Man gör i de utsatta områdena mängder med satsningar på människor för att de ska lyckas bryta sitt individuella utanförskap. Och många av dem lyckas. Men områdena ger ingen möjlighet att göra bostadskarriär- byta till större och/eller bättre bostad – varför man också lämnar området. Effekten blir att de mest resursstarka i området flyttar ut och ersätts av mindre resursstarka personer. I Orten görs en investering i dessa personer som man sedan "exporterar" som arbetskraft. I miniformat får vi det som inom utvecklingsteorin kallas "brain drain" och den kollektiva utsattheten förstärks, accelererar och koncentreras.

En följd blir att man tappat de goda förebilderna och rollmodellerna. De är viktiga för att, framför allt unga, i dagliga möten ska se vuxna som utbildar sig, lyckas och går till ett dagligt arbete. Den negativa homogeniteten i området förstärks. Den kortsiktiga mätbara effekten är att området blivit allt sämre. Den långsiktiga faktiska effekten är att det kollektiva utanförskapet accelererar. Därmed ökar segregationen och den sociala hållbarheten försvagas.

Vi får ett område som socioekonomiskt blir alltmer homogent i sitt utanförskap med exempelvis låg förvärvsfrekvensen, svaga skolresultat och stort bidragsberoende. Den kollektiva stigmatiseringen förstärks. Den sociala hållbarheten försvagas, bland annat som en följd av det individuella perspektivet kring insatserna i området.

Men inte nog med detta. Denna utveckling har lett till att kollektiv välfärd har överförts från utsatta områden till mer godartade områden. Detta är en av orsakerna till att gapet mellan utsatta områden och andra områden starkt ökat de senaste tio åren. Så i någon mening skulle man kunna säga att den ökade fattigdomen och den ökade koncentrationen av utanförskap i Orten är en förutsättning för det ökade välståndet i resten av landet.

HUR STORA SPÄNNINGAR TÅL ETT SAMHÄLLE UTAN ATT SOLIDARITETEN SPRICKER?

Hur, och i vilken omfattning, driver utvecklingen i utsatthetens landskap på ett ifrågasättande av vår välfärdsmodell? Vad händer om sprickorna i den

sociala väven och de sociala spänningarna blir så stora att vi inte förmår hantera dem?

Kan vi ana att gränskontrollerna kring flyktingströmmarna är en sorts början till en sådan förstärkt polarisering. Och att utanförskapsområdenas allt mer omfattande och fördjupade utanförskap kan bli en sorts negativ katalysator för att utlösa eller förstärka dessa förlopp. En gång pratade vi om tvätredjedelssamhället. Är detta tecken på att vi är på väg i denna riktning? Låt oss inte glömma att ungefär 20 procent eller cirka en miljon människor i det som brukar kallas arbetsför ålder mer eller mindre permanent står utanför arbetsmarknaden.⁴⁴

Vad händer då detta leder till insikten hos medborgarna i Orten att alla barn, alla liv, inte är lika mycket värda. Oavsett vad myndigheterna säger så blir upplevelsen hos de drabbade ett vi-och-dom-samhälle med mer eller mindre rasistiska förtecken. Och vad händer med de övriga 94 procenten då polisen, som man gjorde 6:e december 2016, på följande vis deklarerar att man inte kommer att utreda enklare brott:

"De poliser som flyttas ska jobba med att förhindra att våldet trappas upp i Malmö och även bemanna mordutredningar. Det som prioriteras ned är gränskontrollerna, inre utlänningskontroller, men också vardagsbrotten, trots att polisen i Region Syd har dåliga resultat just när det gäller sådana brott.

*Därför är det så klart olyckligt att mängdbrotten just nu blir lite lidande av satsningen på de här grova brotten, men det är väldigt viktigt att visa att det är ett oacceptabelt beteende, säger Jarl Holmström vid polisen."*⁴⁵

Vad händer i den här situationen med tilltron till vårt välfärdssamhälle, tilltron till rättssamhället? Vad händer då Orten blir rekryteringskälla till terrorism och kriminella gäng? Vad händer då resurser till förskola/skola omfördelas från de välbeställda medelklassområdena till Orten? När rämnar den sociala väven? Och är det en fråga enbart för de 6 procent av befolkningen som bor i Orten eller är det en fråga för oss övriga 94 procent. Är det ett gemensamt problem som vi tillsammans måste lösa, eller är det ett problem som bara berör vissa?

Vi tycker oss se ett antal komplicerade samspel mellan det som händer i utanförskapsområdena och vad som händer i landet i stort. Mellan vad som händer på den ekonomiska arenan och vad som händer på den sociala arenan. "No man is an Island".

44 Edling, Förorterna moder Svea glömde, Verdandi, 2014

45 Sydsvenska Dagbladet, 2017-

Många av de samspel vi ser idag är av elakartad natur. Man kan utan överdrift prata om självförstärkande dubbla onda cirklar. Den sociala oron i Orten leder till rädsla i samhället i stort. Den vanlige medborgaren – den som vi brukar kalla Medelvensson – upplever inför Ortens invånare rädsla och otrygghet och känner sig begränsad i sin rörlighet när vissa platser upplevs som otrygga att besöka. Ibland leder det till att man inte ens vågar åka den lokala bussen av rädsla för våldet. Vad händer med samhällets sociala kitt, den väv som håller oss samman i samhället, när följande blir alltför frekvent?

"Kriminella som försöker värva elever. Knarklangning. Storbråk mellan olika folkgrupper. Värnhemsskolan i centrala Malmö har drabbats av så stora problem att ordningsvakter och taggtråd satts in.

Fredagen den 18 november, förra året, blir en kille förbannad i Värnhemsskolans matsal. Han är arg för att några grabbar av annan nationalitet tittat på hans tjej. Han konfronterar dem och snart utbryter fullt kaos och slagsmål mellan nyanlända elever från Mellanöstern och Afghanistan vars relation på skolan länge varit spänd.

*Fler rusar upp för trapporna till matsalen för att delta i bråket. Slagsmålet sprids även utanför skolan där en elev blir påhoppad av flera personer och misshandlas så grovt att ambulans senare måste köra honom till sjukhuset. Totalt bryter tre slagsmål ut vid olika tidpunkter den eftermiddagen. Till slut bestämmer skolledningen i samråd med polisen att skolan ska stängas."*⁴⁶

Kanske påverkar detta viljan att vara med och finansiera välfärden för de utsatta, en grupp som man upplever främlingskap och rädsla inför. Det påverkar den ekonomiska utvecklingen vilket i sin tur leder till ekonomiska konsekvenser för de boende i Orten. Mindre pengar för prevention och goda välfärdsinsatser. Sambanden är många och komplicerade. Men allt hänger samman.

Hur bryter vi mönster? Hur omvandlar vi självförstärkande onda cirklar till självförstärkande goda cirklar? Hur ser valen i stort ut? För allting handlar om att välja. Framtiden är inte något som bara inträffar. Framtiden är en konsekvens av de val vi gör idag och i morgon. De val du gör, de val jag gör, de val alla andra gör.

Vi kan se tre grundläggande framtidsalternativ. Det första alternativet är att i grova drag göra ungefär som idag. Ett sorts "business as usual"-scenario". Här förskräcker historien. Vi har nu i backspegeln två – tre decenniers erfarenheter av detta. Alla pekar entydigt i samma riktning. Det blir bara värre då det gäller Orten.

Allt mer pekar mot en sönderfallande välfärdsmodell. I spåren av detta ser vi framför oss det andra alternativet. Hårdare tag-scenariot. Det scenario man kan ana i följderna av bilbränderna i Husby, handgranaterna i Biskopsgården och strömmen av ensamkommande flyktingbarn. Följderna av att under 2016 var det fler än 90 flyktingförläggningar i landet som sattes i brand⁴⁷. Men också ropen på fler poliser som en lösning av problemet. Något som sker med stor intensitet våren 2017, några veckor efter attentatet på Drottninggatan i Stockholm. En politisk kamp om vilket parti som ger högst bud på antalet poliser. I detta scenario ser vi ett allt hårdare samhällsklimat med allt större ojämlikhet och segregation. Med mer rädsla och misstänksamhet mellan olika grupper i samhället.

Om vi vill undvika detta får vi söka oss till ett tredje grundläggande val. Ett bryta mönstret-scenario. Ett scenario där vi i grunden tar helt nya tag om det som händer i Orten och ställer oss ett antal svåra men viktiga frågor. Hur bryter vi mönster? Var finns de goda krafterna? Vad är en klok motstrategi? Det scenario vi kommer att undersöka i resterande delar av denna skrift.

Räcker det med att jobba med frågan i Orten? Eller är det så att vi på något vis måste mobilisera de 94 procent av landets befolkning som inte bor i Orten? Få med dem i denna process utifrån tanken om att vi alla trots allt sitter i samma båt? Och hur ska i så fall en sådan mobilisering gå till?

DEN NATIONELLA DIMENSIONEN

På en än mer övergripande nivå kan dessa kollektiva fenomen också skapa länkar mellan, först sociala fenomen i Orten och ett lands finansiella system, och därefter den reala ekonomin. Vi får alltså effekter som på ett subtilt och komplext vis sprider sig i samhällsekonomin. Ofta på ett osynligt vis och stundtals med starkt fördröjda effekter. Fenomen som den massiva flyktinginvandringen hösten 2015 eller etableringen av romska tiggare i den svenska gatubilden, kan vara exempel på detta.

FÖRSÖRJARE OCH FÖRSÖRJDA – KAMPEN OM RESURSERNA

Den mest uppenbara kollektiva mekanismen av detta slag är att till följd av utanförskapet i Orten förskjuts balansen mellan försörjare och försörjda i samhället. Och som ett brev på posten kring detta följer en – ofta infekterad och känsloladdad – kamp om resurserna. Ska Ortens vanartiga tonåringar få de resurser som de 94 procenten anser att deras gamla föräldrar hellre borde få, i form av bättre sjukvård och hemtjänst. Förmodligen kommer vi att se en kamp om resurserna där de starka och högljudda, med förmåga att sätta ord på sina behov, kommer att vinna och de svaga får allt mindre.

Kanske kan man peka på att utvecklingen av skolorna i Orten utgör en illustration av detta. De resursstarkas skolor blir allt mera framgångsrika och Ortens skolor utarmas allt mer. Detta syns i praktiskt taget varje mätning av skolresultatens fördelning i landet. Vi skulle kunna kalla detta valfrihetseffekten – en valfrihet för vissa. Andra upplever sig bli bortvalda. En sorts socialdarwinistisk effekt av valfrihetsreformerna i deras nuvarande utformning.

Men vi kommer också att se hur de välbeställda i ökande utsträckning hittar olika sätt att slinka ur de kollektiva välfärdsystemen för att söka sig mot privata och enskilda lösningar. Ungefär på samma sätt som att försäkringspremier av olika slag i Orten är högre än i de välbeställda områdena. Om man överhuvudtaget kan teckna en försäkring. Allt detta är förmodligen ett antal accelererande förlopp av typen självförstärkande onda cirklar.

DET SOCIALA KAPITALET OCH TIPPING POINT TEORIN⁴⁸

Men denna dynamik leder också till att det sociala kapitalet i samhället i stort gröps ur. En av effekterna av segregationen är rädslan för det okända. Rädslan för att bege sig till eller möta Ortens invånare. Rädslan för det okända. Detta betyder naturligtvis att tilliten i samhället mellan olika grupper reduceras. Och då tilliten till och kunskapen om den andre försvagas, minskar förståelsen och toleransen för andra mönster än de egna.

Infödda svenskar flyttar från områden med många utomeuropeiska invandrare. Detta är en av de starkaste krafterna bakom den växande etniska segregeringen, enligt en studie av flyttmönstren i

47 Rapport/SVT 8 februari, 2017

48 Begreppet tipping point används av Malcom Gladwell i boken med samma namn, 2001

landets tolv största kommuner under åren 1990–2007. Man hittade en så kallad tipping point på 3 – 4 procent. Det betyder att när andelen utomeuropeiska invandrare är 3 – 4 procent i ett bostadsområde så börjar de infödda svenskarna flytta därifrån. Högutbildade och höginkomsttagare flyttar först, vilket leder till att den etniska segregeringen sker parallellt med den ekonomiska. Och när flyttvägen inletts tenderade den att accelerera.

Det handlar troligen om oro för områdets kvalitet, skolorna och risken för prisfall för den egna bostaden, eller att man har negativa attityder gentemot utomeuropeiska invandrare, säger forskaren Emma Neuman. I ett annat forskningsprojekt har sociologen Maja Lilja vid Örebro universitet djupintervjuat småbarnsmammor. Syftet var att studera resonemang kring mångfald, svenskhet och bostadssegregation.

”Många talar om etnisk mångfald som en berikande faktor, men när man ska flytta eller välja skola till sina barn blir frågan konkret, och då väljer man ofta någon form av svenskhet. Man uttrycker det som att barnen inte ska hamna i minoritet, eller att man är noga med deras svenska språk.”

Det handlar om att man vill ha en ”tillräckligt” svensk miljö för barnen, så att de kan växa upp till svensk medelklass. Man prioriterar därmed i sina faktiska val oftast ett etniskt svenskt och homogent område eftersom man uppfattar det som bäst för barnen. Naturligtvis leder denna accelererande effekt till ett alltmer splittrat och tudelat samhälle där båda parter känner rädsla för, och i värsta fall, motvilja mot den andre. Och då man kan, försöker man skydda sig mot den andre och det hot denne utgör. Konkret kommer detta till uttryck då man enligt amerikansk förebild bygger så kallade ”gated communities”. Bostadsområden som på ett eller annat vis försöker skapa gränser med hjälp av staket, grindar, övervakning och portvakter för att skydda sig mot den farlige andre. Sinnebilden för det splittrade samhället.

FÖRÄNDRING AV TREDJE ORDNINGEN

"Förändring av första ordningen är förnyelse eller förbättring av något som det redan är. Förändring av andra ordningen kräver ett nytt synsätt, ett byte av inriktning och modell. Psykologiskt är detta påfrestande för de berörda eftersom det ofta innebär att befintliga värderingar, ambitioner, roller, rutiner och sätt att uttrycka sig blir ifrågasatta och det gäller att uppfatta och förhålla sig på ett nytt och annorlunda sätt än tidigare.

*Förändring av tredje ordningen består i att man övergår från att vara övertygad om att en viss modell är den enda rätta till att se olika synsätt och modeller för en verksamhet som olika sätt att planera, organisera och tänka, som man kan välja bland alltefter skiftande omständigheter."*⁴⁹

LÖSA PROBLEM

*"Att skapa stabilitet och trygghet i vårt samhälle är viktigare än någonsin. Vi föreslår en satsning på två miljarder kronor över fyra år för att polisen ska kunna anställa 1 600 nya kollegor och öka sin kompetens inom flera områden."*⁵⁰

Vi har i tidigare rapporter diskuterat förändring av första och andra ordningen i Orten, det vill säga hur vi kan hantera de elakartade symptom vi ser, men också orsakerna bakom. Vi har diskuterat hur detta med utgångspunkt i tanken av förändring av första ordningen handlar om att upptäcka, tackla och hantera konkreta problem, symptom, till exempel svaga skolresultat, hög arbetslöshet och ökad droganvändning. Insatserna har nästan alltid fokus på enskilda individer. Framgång och effektivitet mäts i förhållande till hur duktiga vi är på att lösa enskilda och konkreta problem. Hur många nya jobb? Hur mycket höjdes meritvärdena i skolan? Hur många färre placeringar i HVB? Vi mäter – alltför ofta – det som går att mäta i stället för det som är viktigt.

Insatser av första ordningen präglas i det här sammanhanget av några olika egenskaper. Insatserna är av begränsad omfattning. Det handlar nästan alltid om insatser på marginalen. Man utför den ofta ensam som aktör och gör det inom ramen för ett stuprörstänkande. Begreppet helhetssyn är sällan närvarande. Man gör det under begränsad tid. Uthålligheten är låg. Det man eftersträvar är korta, tydliga, snabba och oftast konkreta resultat.

Det är där vi är nu – på de allra flesta platser i landet. Det tydligaste exemplet på detta är de alltmer

desperata ropen på fler poliser, fler väktare och fler kameror för att dämpa det mest akuta symptomet i Orten – det öppna våldet.

Det är i sig inget fel med detta. Det är bra att lösa problem. Det är – oftast men inte alltid – bättre än att inte göra något alls. Men det är viktigt att vara medveten om just detta och att man inte löser orsakerna bakom problemen utan endast löser ett akut problem. Men vad händer sedan, då nästa problem dyker upp, och nästa? Och ibland kan det vara mer problematiskt än så. Det kan hända att då man löser ett konkret problem leder de kontraproduktiva effekterna av insatserna till att man skapat ett större problem än det ursprungliga. Men vid en annan tidpunkt och i en annan dimension. Man skapar kortsiktig ekonomisk balans i budgeten för elevhälsan. På lång sikt får man ett tiotal år senare fler unga i kriminellt utanförskap och accelererande merkostnader för polisen.

KOMMA ÅT ORSAKERNA BAKOM

"Om det droppar vatten ur en kran. vad är mest effektivt? Att torka med en trasa under kranen eller att stänga kranen?"

Förändring av andra ordningen innebär att vi försöker vända utvecklingen, bryta dagens mönster och återskapa ett fungerande lokalsamhälle. Att på bred front tackla orsakerna bakom det som sker. Vi söker orsakerna till det som sker ur ett långsiktigt helhetsperspektiv. Genom insatserna försöker vi stödja och kompensera för bristerna i våra olika system. Vi har också sagt att för att vi ska lyckas vända utvecklingen så måste en sådan insats präglas av ett antal egenskaper.

För att en sådan förändring ska bli möjlig är det ett oavvisligt krav att vi lyckas med att återerövra både det offentliga rummet och samhällets våldsmonopol. Insatserna ska bidra till att stoppa det akuta våldet och kriminaliteten i området såsom öppen droghandel, buskörning med bilar och mopeder, stöld, snatterier och beskyddarverksamhet.

Ett annat sätt att uttrycka detta är att arbetet ska bidra till att återskapa det sociala kapitalet i området. Det handlar om tillit, förtroende, relationer och trygghet. Den kollektiva existentiella bas som är nödvändig för att skapa ett fungerande samhälle. Det betyder att de insatser man gör bör ha ett fokus på området i sin helhet, gruppen av

49 www.psykologguiden.se, något förkortat

50 Centerpartisten Johan Hedin, Dagens Samhälle, 24 mars 2016

boende, inte primärt enskilda individer. Det lokala perspektivet, och dess unika egenskaper, blir helt avgörande för att lyckas

Om man i punktform skulle sätta ord på det som utmärker de olika insatserna var för sig, men framför allt tillsammans, då blir det utöver de självklara begreppen långsiktigt, sektorsövergripande, samordnat och tidigt kanske följande:

- **MYCKET.** Insatserna är omfattande så att man uppnår en kritisk massa samtidigt som de är koncentrerade och fokuserade till ett geografiskt område för att just där nå ett avgörande.
- **SAMORDNAT OCH TILLSAMMANS.** Insatserna bidrar till att bygga det sociala kapitalet i området. Inte i första hand genom VAD man gör, utan genom HUR man gör och att man gör det tillsammans med de berörda under stor delaktighet. Den sociala räckvidden måste vara stor så att man når många olika människor, men också olika grupper och intressen. Kombinationen av ett nerifrån- och ett uppifrånperspektiv.
- **LÄNGE.** Insatserna handlar både om det kortsiktigt akuta – städa framför den egna dörren – och de riktigt långsiktiga som spänner över ett flertal mandatperioder. Fokusering på både kortsiktiga OCH långsiktiga mål. Men också kortsiktiga insatser och metoder som stödjer de långsiktiga målen. Processen måste i någon sorts mening vara visionsburen.
- **GRÄNSÖVERSKRIDANDE.** Insatserna görs i flera olika dimensioner som är ömsesidigt stödjande och bryter gamla mönster. De ska utgöra en kombination av preventiva, repressiva och rehabiliterande insatser. Det handlar om både en bra skola, väktare och nya jobb. De ska omfatta flera olika offentliga aktörer såsom kommun, polis, kriminalvård och arbetsförmedling. De ska involvera det offentliga, företag och civilsamhället. Det vill säga bland annat stadsdelen, Fryshuset, Folkets hus, ICA-handlaren och fastighetsbolagen.

På en del ställen i landet har man börjat se situationen på detta vis. Polisen gör det på Järnafältet och inom ramen för satsningen Mareld. I stadsdelen Hovsjö i Södertälje har man gjort det. Satsningen Tore för att komma till rätta med den organiserade kriminaliteten i Södertälje gjorde det. Men totalt sett är det alltför få platser där man har denna grundsyn. Och än färre platser där man faktiskt gör det. Samlat, tillsammans långsiktigt, uthålligt och gränsöverskridande.

ATT NÅ PUDELNS KÄRNA

Punkterna ovan pekar på vad som krävs för att man med ett brett knippe av insatser ska lyckas bryta dagens destruktiva utveckling i Orten. En förändring av andra ordningen. Detta i sig är svårt. Det vi här förespråkar är faktisk än svårare – dock inte omöjligt.

Vad kommer då att krävas därutöver för att förhindra att nya sådana områden växer fram i framtiden. Vilka systemförändringar måste till för att komma åt de dolda systemorsakerna – orsakernas orsaker? Vi kan se att svaret på denna fråga handlar om några olika saker; strukturer, värderingar och resurser.

Det som utmärker dagens strukturer är framför allt två saker. De bygger på ett stuprörstänkande och de är i regel extremt kortsiktiga. Vi har ettåriga budgetprocesser även för beslut med långsiktiga konsekvenser. Och vi har beslutsprocesser som är extremt fokuserade på det egna perspektivet, den egna organisationen, det egna mandatet. Nästan inga processer eller strukturer har ett långsiktigt helhetsperspektiv, även om konsekvenserna påverkar många aktörer under lång tid. Detta måste förändras om vi ska uppnå förändring av tredje ordningen. Detta innebär att man kortsiktigt kanske måste göra uppoffringar inom vissa områden för att långsiktigt göra vinster inom andra områden. Kanske inte helt lättköpt.

Detta leder också till förändringar i hur vi använder och fördelar våra olika resurser och vilka beteendemönster vi belönar med våra olika ersättningsystem. Ska vi lyckas måste vi förflytta mer medel från reaktion, akutinsatser och individinsatser i riktning mot tidiga och preventiva och långsiktiga insatser. Med fokus på hela områden, Vi kanske mer måste fördela resurser utifrån perspektivet hälsa och mindre utifrån perspektivet sjukvård. Förmodligen är detta betydligt mer kostnadseffektivt och ger mer valuta per insatt skattekrona. Det betyder att man kring dessa frågor bör ersätta dagens kostnadstänkande i offentlig sektor med ett socialt investeringsperspektiv. Men det betyder förmodligen också att vi måste omfördela resurser från vissa områden och målgrupper (medelklassen i de goda bostadsområdena) till de som är verkligen utsatta (läs de boende i Orten). En förändring som naturligtvis kommer att möta motstånd från de som upplever sig som förlorare.

Detta i sin tur hänger samman med vilka värderingar vi vill ska råda, inte bara i Orten utan i vårt samhälle i stort. Ska vi lyckas med denna typ av förändring förutsätter det en genuin delaktighet kring viktiga frågor och beslutsprocesser som berör den plats där jag vistas. Vi ersätter sålunda dagens kamp

FÖRÄNDRING AV TREDJE ORDNINGEN - FÖR ATT LYCKAS ETT HELT NYTT MINDSET

MYCKET

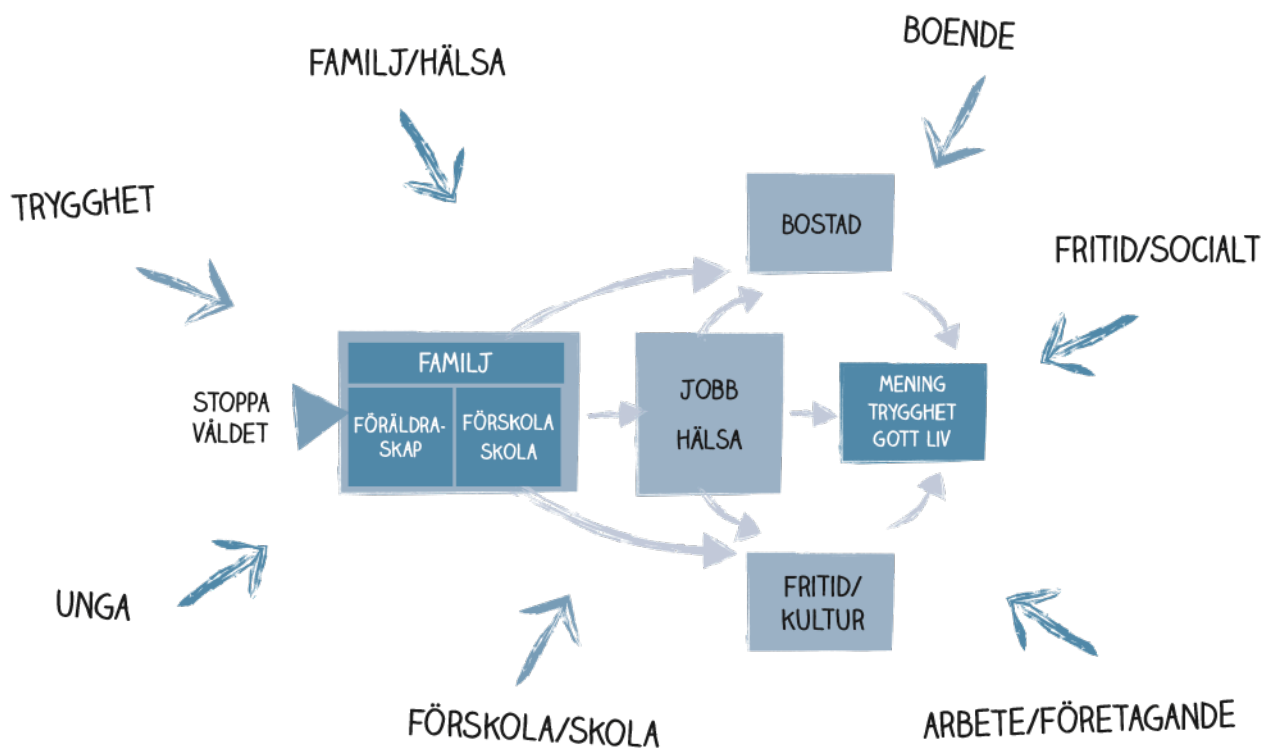
UPPNÅ KRITISK MASSA OCH GEOGRAFISK KONCENTRATION

TILLSAMMANS

DELAKTIGHET, SOCIAL RÄCKVIDD, BYGG SOCIALT KAPITAL

GRÄNSÖVERSKRIDANDE

MULTIDIMENSIONELLT, PREVENTATIVT, REPRESSIVT,
REHABILITERANDE, OFFENTLIGT, PRIVAT, CIVILSAMHÄLLE

STRUKTURER
HELHETER
LÅNGSIKTIGHET

VÄRDERINGAR OCH MAKT
SOCIALT KAPITAL
GENUIN DELAKTIGHET
EGENMAKT/KASAM

RESURSFÖRDELNING
OMFÖRDELNING
PREVENTION
SOCIALT INVESTERINGSPERSPEKTIV

mellan ett "top down" eller "bottom up" perspektiv, med insikten om att det förmodligen handlar om både och. En sådan delaktighet bygger på tanken om egenmakt (empowerment) och människors vilja och förmåga att ta ansvar för sina liv, om förutsättningarna som ges blir de rätta. Ett sorts existentiellt perspektiv på människan som en aktivt väljande varelse. Och sist, men verkligen inte minst, kräver detta att man ser det kollektiva sociala kapitalet som en viktig komponent för att lyckas. Förmågan att väva den väv av tillit, förtroende och relationer som behövs. Allt detta förutsätter omfördelning av makt. Från de som har den idag, till nya grupper av människor. Vi kan alla förstå att detta inte är en förändring som är lättköpt i alla sammanhang.

ETT HELT NYTT SÄTT ATT TÄNKA

*"Mellan 2006 och 2012 växte antalet utanförskapsområden från 156 till 186. Antalet invånare i dessa områden ökade under samma period från 488 000 till 566 000 personer."*⁵¹

En förändring kommer att kräva ett helt nytt "mindset", ett nytt sätt att tänka kring utveckling. Detta är kärnan i förändringsprocessen. Trots stora ansträngningar och upprepade försök att bryta utvecklingen under flera decennier har det kollektiva utanförskapet i landets utsatta bostadsområden inte gått att bryta. Den gamla tankemodellen visar sig vara ineffektiv och fungerar inte. För att lyckas i en utvecklingsprocess krävs ett helt nytt sätt att tänka och agera. Den stora svårigheten är inte primärt att tänka nytt, utan att sluta tänka gammalt.

Det krävs ett systemtänkande för att förstå och kunna agera. Allting hänger samman i helheter och fragmenterade lösningar är som bäst ineffektiva och som sämst kontraproduktiva. En kärna i detta är det som kallas synergieffekter, det vill säga att helheten är större än summan av delarna. Detta betyder att ett stort framsteg inom ett område sällan ger positiva effekter eftersom systemets motkrafter ofta är så effektiva. Fokus bör riktas mot små steg av framgång på bred front. Det finns inga linjära kausaliteter, utan alla orsakssamband hänger samman i cirkulära förlopp och skapar onda eller goda cirklar. Det handlar inte om att hantera och lösa symptom, utan om att söka orsaker och orsakernas orsaker. Det mönster som skapar problemen.

Vi behöver alltså ett systemutvecklande eller rentav ett systemförändrande perspektiv, för att

kunna bryta med gårdagens destruktiva strukturer. En del av de problem vi brottas med, beror på dagens strukturer och system. Exempel på det är kortsiktigheten och stuprörstänkandet i de allra flesta beslutsprocesser och styrinstrument. Stundtals bidrar de lösningar vi tillfälligt skapar, till att möjliggöra för systemen att fortsätta vara dysfunktionella. Vår vilja att hjälpa kan i värsta fall skapa en inlärdd hjälplöshet. Ju bättre vi gör detta desto sämre blir det, eftersom det tillåter de gamla systemen att fortsätta som förr. Man skulle kunna säga att detta systemsmörjande perspektiv innehåller ett sorts strukturellt medberoendebeteende. Detta behöver förändras och ersättas med ett systemförändrande perspektiv som leder till att vi ifrågasätter och förändrar många av dagens strukturer.

Vi måste – som en följd av detta – ta ett språng ut i det okända. Merparten av alla förändrings- och utvecklingsprocesser som vi brukar genomföra handlar om förädling, förfining, steg för steg modifikation och "more of the same". Verklig förändring och utveckling på det sätt som vi här talar om handlar om språngvis förändring. Ett språng som handlar om att under en fas tappa fotfästet och ge sig ut i det okända. Något helt nytt. Detta kan verka avskräckande och kan leda till att man gång på gång misslyckas och begår misstag. Men misstag måste vara både möjliga att göra och paradoxalt nog uppskattade annars prövar man inte gränserna för det möjliga och sitter kvar inne i boxen. I denna process ligger också ett dialektiskt förlopp, där tes möter antites och förvandlas till syntes. Det betyder också att själva omställningen kan bli besvärlig. Ofta är det så att det blir sämre innan det blir bättre. Och det är just då som många beslutsfattare börjar darra på manschetten och blir nervösa. Låt oss illustrera med polisens ingripande mot organiserad brottslighet i Orten. När polisen ingriper och låser in topparna skulle man ju tro att det ska leda till att allt blir bättre. Men vad som ofta händer är att det uppstår ett maktvakuum. Ett tomrum som det uppstår en kamp om. Våldet ökar kortsiktigt i denna kamp. Så paradoxalt nog ökar våldet då våldsbenägna individer sätts bakom lås och bom. För att därefter långsiktigt i bästa fall sjunka.

SOCIAL HÅLLBARHET - HUR NÅR VI DET?

"Principle four aims to promote the cohesion of and interaction between different social classes in the same community and to ensure accessibility to equitable urban opportunities by providing different types of housing."

⁵¹ Stiftelsen Den nya välfärden

Social mix provides the basis for healthy social networks, which, in turn are the driving force of city life.”⁵²

Det vi pratar om är att skapa förutsättningar för förändring i Orten som bidrar till social hållbarhet. FN-organisationen UN-habitat har formulerat sig ganska tydligt och utförligt kring vad som behövs för att skapa socialt hållbara städer. Man har slagit fast att fem principer bör råda för att man ska lyckas. Den fjärde av dessa principer är ”social mångfald”. Man menar att i ett socialt hållbart bostadsområde bör det råda en blandning av upplåtelseformer och hyreskostnader. Det bidrar till att skapa en blandning av socioekonomiskt olika grupper i området. Man ser detta som, en metod att skapa rollmodeller och förebilder, att bryta det kollektiva platsstigma som kan belasta ett område och att skapa välmående sociala nätverk. Man ser att social blandning är basen för välmående sociala nätverk, vilka i sin tur är drivkraften för stadslivet.

Man skulle också kunna säga att socialt heterogena områden bidrar till att upprätthålla samhällskontraktet och känslan av att tillhöra det kollektiva vi som utgör en del av samhällets sammanhållande sociala kitt. Att bidra till att bygga det sociala kapitalet vars beståndsdelar bland annat utgörs av tillit, förtroende och relationer. Om man vill bryta utanförskapet och öka den sociala hållbarheten i ett bostadsområde blir, enligt UN Habitat, socialt kapital och social heterogenitet viktiga inslag

Och vad har vi gjort de senaste decennierna? Jo, genomgående brutit mot denna princip genom att rusta ner den sociala bostadspolitiken, haft en EBO-lag som ökat koncentrationen av utsatta människor i vissa moråden, sålt ut allmännyttan i centrum i många av våra städer. Det gör att de som saknar resurser allt mer samlas till vissa områden (läs; Orten) och de som har pengar till andra (läs; city).

52 UN Habitat presenterad i www.yimby.se 4 maj 2015

SOCIALT KAPITAL - VAD MENAR VI?

*"Social kapital; förtroende, normer och nätverk, som kan förbättra samhällseffektiviteten genom att underlätta samordnade operationer."*⁵³

En bärande idé i den förändring vi här förespråkar, både då det gäller att skapa förändring av andra och tredje ordningen i Orten, är att skapa socialt kapital. Begreppet socialt kapital kan definieras på många olika vis beroende på vilka utgångspunkter man har. Ser man det ur den enskilde individens perspektiv handlar det om vilken tillgång till nätverk, kontakter och relationer man har. Vilken tillit och förtroende man har för andra människor. I det här sammanhanget betraktar vi det sociala kapitalet ur ett grupp- eller samhällsperspektiv. Man skulle kunna säga att socialt kapital är den väv eller det kitt som håller ett samhälle samman. Det som gör att ett samhälle fungerar. Grundidén är att i ett samhälle med ett rikt socialt kapital fungerar samspel i alla former bättre, eftersom man litar på varandra. Detta anses gälla i såväl det privata umgänget som i affärslivet.

Det bygger på att det finns goda och fungerande relationer mellan människor, vilket har att göra med fenomen som förtroende och tillit. Utan tillit inga fungerande relationer och utan tillit får vi alla lägga stor vikt vid att bevaka varandra, eftersom vi hela tiden förväntar oss att bli blåsta eller lurade. Samhällen utan tillit och förtroende kräver oerhört omfattande och dyrbara regelverk och institutioner för att kunna fungera. Tryggheten blir viktig och det råder en känsla av gemenskap. I ett sammanhang med ett starkt socialt kapital råder en stark och genuin känsla av ett kollektivt "VI".

Men ett gott socialt kapital handlar också om vilka normer och värderingar som stödjer samverkan, samspel och tillit. Detta har naturligtvis att göra med vilken människosyn man har och vilken bild man har av det goda samhälle man vill leva i.

För att detta ska vara möjligt måste det sociala kapitalbygget utgå från att människor bryter känslan av vanmakt och ersätter den med enskild eller kollektiv motmakt. Sådana val är möjliga med utgångspunkt i begrepp som egenmakt (empowerment) och KASAM (Känsla av Sammanhang). Att förstå och kunna påverka det egna livet, ensam eller i samarbete med andra.

Grunden för det sociala kapitalbygget är en män-

niskosyn som bygger på den väljande människan. Människan som alltid gör val och inte först och främst är ett offer drabbad av omständigheterna. Den existentiella grundsynen som har en sorts utgångspunkt i bilden av och tron på den väljande och ansvarstagande människan.

Allt detta förutsätter att människor kommunicerar med varandra. Här vet vi att det finns många olika barriärer – språk och språkförståelse är naturligtvis en sådan. Men oförmåga att förstå och försöka sätta sig in i andra människors perspektiv och verklighet, liksom olika former av kulturbarriärer, kan också utgöra hinder på vägen att bygga socialt kapital.

Slutligen måste man komma ihåg att ett starkt socialt kapital fungerar som förtroende och relationer. De tar lång tid att bygga upp, men kan raseras väldigt snabbt vid svek och då man känner sig lurad. Men de är på sätt och vis också en färskvara som kräver ständigt underhåll för att kunna fortleva. Ett starkt socialt kapital kräver, tid, tid och åter tid för att fortsätta existera.

53 Putnam, Making democracy work, 1993

DET ÄR INTE ONDSKAN HOS DE ONDA⁵⁴

⁵⁴ Citatet har något felaktigt tillskrivits Edmund Burke, men kanske blivit mer känt då det – med en något annorlunda formulering – använts av bl.a. Martin Luther King

"Metoo-processen har på djupet berört och påverkat mig som man. Men kanske än starkare berörd av insikten om att ett överväldigande flertal kvinnor i min egen omgivning bär på sådana berättelser. Då förvandlas övergreppen från en svinaktighet från tölpiga män till en fråga om förvriden normalitet i samhället.

Därmed sätts vi män i fokus. Jag har alltför länge, liksom många andra män tror jag, hävdat att dessa övergrepp inte primärt berör mig eftersom jag knappast kan läggas till skuld för vad dessa svinpälsar gjort. Jag har ju inte gjort något. Därmed har jag ingen skuld. Jag har haft fel. Allvarligt fel. Jag och ALLA andra män har ett medansvar. Tystnadens medansvar. Eller som det har sagts; det är inte ondskan hos de onda utan tystnaden hos de goda som är problemet.."⁵⁵

DE 94 PROCENTENS ROLL - OCH DEN TREDJE VÄGEN

ENSAM ÄR INTE STARK UTAN KORKAD

"Ensam är jag oduglig, tillsammans är jag bäst!"⁵⁶

Denna skrift har i grunden tre fokus. Det ena handlar om insikten om alla de konsekvenser som vi riskerar att få i samhället i stort om vi inte kommer tillräätta med det som sker i Orten. Konsekvenser som drabbar oss alla. Och i ökande takt de 94 procent av befolkningen som inte bor i Orten. Vi har också påpekat att verklig förändring handlar om att inte bara hantera symptom och orsaker utan orsakernas orsaker, det vill säga en systemförändrande ansats.

Det andra perspektivet handlar om att förstå hur vi hamnade här. Hur summan av en mängd, var för sig små beslut, lett till samverkande och accelererande effekter som smugit sig på oss under en lång följd av år. Effekten är att vi dag har passerat en sorts tipping point, där den negativa utvecklingen löper på alldeles av sig själv och accelererar.

Det tredje perspektivet som vi nu närmar oss handlar om att en förändring förmodligen inte kan ske utan ett aktivt ställningstagande och agerande från de 94 procenten. Precis som metoo-processen inte bara eller kanske ens främst handlar om de män som aktivt begår övergrepp mot kvinnor utan i än högre grad handlar om alla de män som passivt låter detta ske. Eller som det har formulerats; det är inte ondskan hos de onda som är det stora problemet utan tystnaden hos de goda. Med detta perspektiv är vi alla medspelare. I någon mening håller vi alla i vapnet och skjuter på pizzerian i Rinkeby,

när vi åker svarttaxi, handlar smuggelsprit eller gör kvittolösa transaktioner. När vi inte är beredda att avstå från egna förmåner eller bekvämligheter. När vi vägrar att låta oss exponeras inför de utmaningar de boende i Orten möter på daglig basis.

Vi kan välja hur vi ska agera på flera olika vis. Vi kan blunda för det som sker. Vi kan bagatellisera det och tro att det går över av sig själv eller kan hanteras med små marginella insatser i en i övrigt oförändrad välfärdsmodell. Likt strutsen stoppar vi huvudet i sanden, hoppas att det går över och intalar oss att det inte berör oss. Förnekandets strategi.

Vi kan också ansluta oss till kören som ropar efter fler poliser, hårdare och längre straff, fler represiva insatser och inget mer. De som tror att detta framför allt handlar om ett rättsligt, juridiskt eller polisärt problem. Som ser den existerande fördelning av livchanser i samhället, en uppdelning mellan ett starkt vi och ett svagt dom, som självklar och rättfärdig. Vi pratar om risken för det tudelade samhället. Den hårda vägens strategi.

Men det finns också en tredje väg. En väg vi argumenterat för i hela denna skrift. En väg som påtalar att det som sker berör oss alla. I viss mån drabbas vi alla i dag. Och om vi inte agerar kraftfullt kommer det att påverka oss än mer i framtiden. Då de kriminella klanerna tagit över i Angered, är nästa steg att de invaderar övriga delar av staden. Det handlar om en total mobilisering av samhällets resurser, inte minst de 94 procent av befolkningen som idag endast marginellt berörs av effekterna av detta. Den tredje vägens strategi.

Det finns många skäl att välja den tredje vägens strategi vilket vi argumenterat för tidigare i denna skrift. Det är mänskligt, socialt och ekonomiskt smartare att agera för att förhindra utanförskapet än att ta kostnaderna för att det uppstår. Det leder till ett bättre samhälle för de flesta av oss. Vi kan göra detta av egoistiska skäl för att undvika konsekvenserna. Vi kan göra det av etiska och altruistiska skäl för att skapa ett mera rättvist samhälle och vi kan göra det av ideologiska skäl för att skapa det samhälle vi vill att vi och våra barn ska leva i.

VEM SA ATT DET SKULLE VARA LÄTT?

Men naturligtvis kommer den tredje vägens strategi att leda till svårigheter och motstånd. Det gör alla förändringsprocesser. Man vet vad man har

⁵⁵ Inlägg på Facebook hösten 2017, något nedkortat

⁵⁶ Förbundskapten Pia Sundhage, Svenska damfotbollslandslaget

men inte vad man får. Man ska inte underskatta den rädsla en sådan process kan leda till. Men det kan också handla om bekvämlighet och ovilja att avstå från förmåner och privilegier man fått. Ibland kan det handla om brist på insikt om vad som sker. Man ser inte kopplingen mellan de egna handlingarna, vad som händer i samhället i stort och konsekvenserna i Orten och de därpå följande reaktionerna, som långt senare drabbar även mig i mitt – till synes - tryggt gentrifierade bostadsområde. Effekterna av de små beslutens tyranni är ofta både osynliga och svårbegripliga. Allt detta måste vi kunna hantera om vi ska få med oss de 94 procenten. Det kommer nämligen att kosta på, i all synnerhet på kort sikt, och i än högre grad för de mest privilegierade. Förändringen måste förmodligen ske i flera steg.

- Först och främst handlar det om att skapa en känsla av nyfikenhet eller kanske snarare en oro över vad som sker och att det kan röra mig. Och i än högre grad mina barn i framtiden. En oro som kan leda till en nyfikenhet att ta reda på hur det faktiskt förhåller sig
- Man måste alltså få insikt om vad som sker, hur det drabbar mig idag och hur det kan

drabba mig i framtiden om vi låter det fortgå. Att förstå vad som händer och varför det händer. Att gå under ytan och på djupet förstå vad som sker. Inte bara de synliga symptomen utan orsakerna och orsakernas orsaker

- Därefter efter handlar det om att omvandla denna insikt till en vilja, en önskan om att förändring måste ske. En önskan om att vara med och bygga ett bättre samhälle. Ett samhälle jag vill att jag och mina barn ska bo i, leva i och vara trygga i. Men kanske också ställa sig frågan; vad kan jag bidra med? Inse att ingen kan göra allt, men alla kan göra något
- Det fjärde steget handlar om att ta ställning och fatta beslut som kan bidra till denna förändring. För att göra detta kanske man måste skaffa sig kunskap om synsätt, metoder och redskap för att göra detta. Hur ska vi lyckas?
- Det femte steget är att – ensam och än hellre tillsammans med andra – börja handla annorlunda. I detta skede blir det viktigt att man – vid sidan av kunskap - får resurser för att göra detta

EN TOTAL MOBILISERING

ATT AVSTÅ OCH ATT BIDRA

*"Ask not what your country can do for you – ask what you can do for your country."*⁵⁷

Det vi talar om är inget mindre än en sorts total mobilisering av samhällets resurser för att på allvar kunna bryta den utveckling som sker. Detta krav bygger på uppfattningen att om vi inte lyckas riskerar utvecklingen att leda till någon form av – i varje fall partiell – systemkollaps för vår nuvarande välfärdsmodell. Att vi kommer att gå från ett sammanhållet land till ett kluvet land. Från ett land med ringa våld i vardagen, till ett land präglad av vardagsvåld, från ett land med en solidariskt finansierad välfärdsmodell till ett land där den starkes rätt och plånbokens tjocklek i någon mening råder.

Och det kommer att kosta att ta detta steg. Det kommer att krävas ett brett investeringstänkande där vi idag avstår och bidrar för att i framtiden skapa ett bättre samhälle. Kanske måste vi passera en punkt där det ser ut att bli sämre innan det blir bättre. Uppoffringar måste ske innan intäkterna kommer. För de 94% handlar det alltså om två saker. Att på olika vis bidra till denna process. Bidra med tid, bidra genom öppna sina sociala nätverk, bidra med sina pengar.

Men det handlar också om att avstå från förmåner vi har idag, att stå ut med kortsiktiga uppoffringar för att skapa långsiktiga vinster. Ibland i form av minskat handlingsutrymme, ibland minskad valfrihet, ibland att jag får avstå från något för att andra, mindre privilegierade, ska få.

OÄNDLIGT MÅNGA VÄGAR ATT BIDRA

*"Det finns saker man måste göra, även om det är farligt. Annars är man ingen människa utan bara en liten lort"*⁵⁸

Detta kan ske på flera olika vis – direkt eller indirekt via alla de olika organisationer vi på olika vis agerar i och genom. Det finns ett mycket stort antal olika vägar de 94 procenten kan agera genom.

- Enskilt genom att vi engagerar oss på olika vis i någon av alla de volontärbeten som finns, allt från läxläsning via mentorskap till att

"bjuda en främling på middag". Vi kan också öppna våra hem och inte minst våra sociala nätverk. Det är ofta via dessa nätverk man kommer in på arbetsmarknaden.

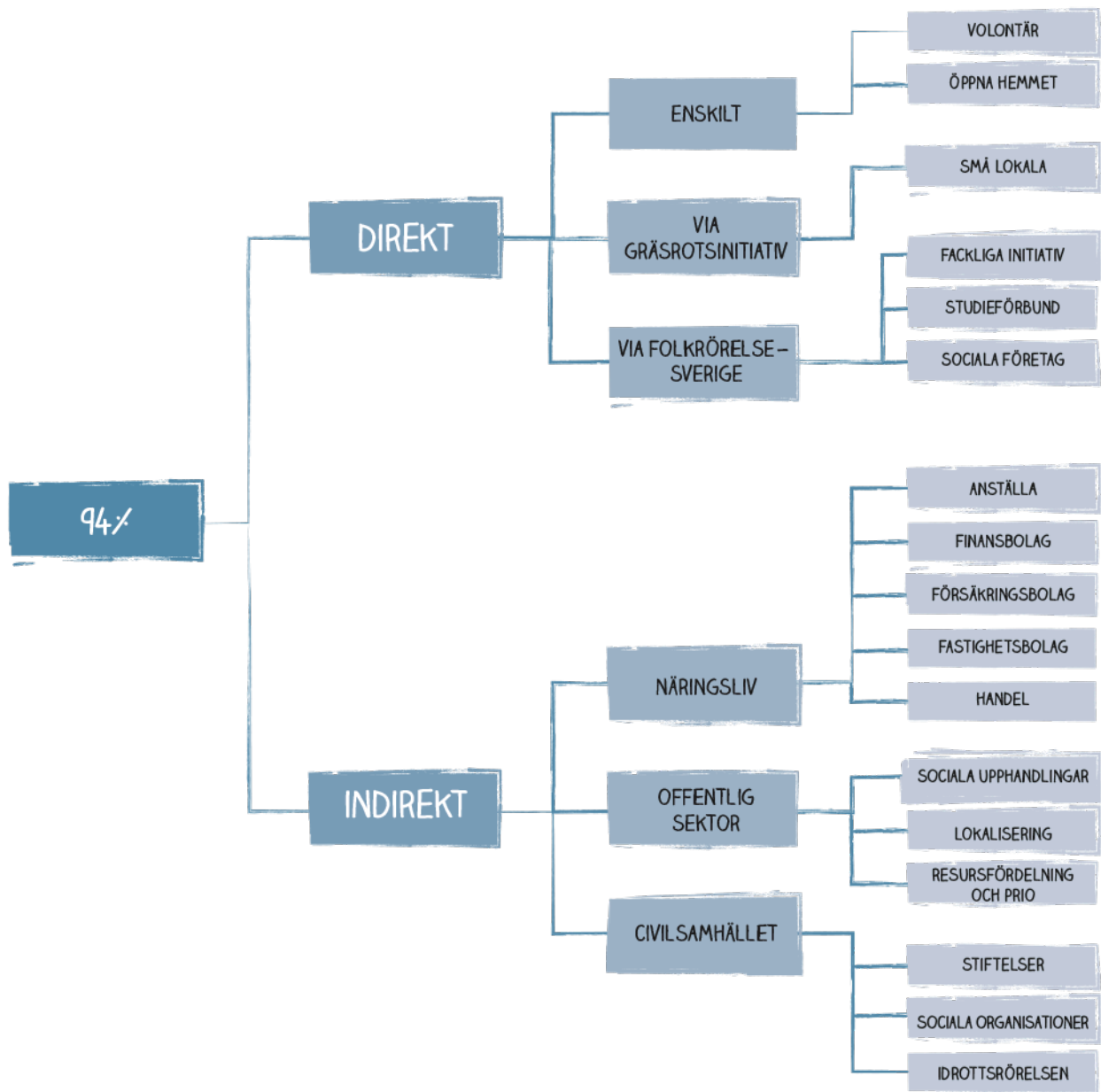
- Olika former av gräsrotsinitiativ som tas både i och utanför Orten. Exempelvis preventionsbaserade initiativ som "Läsa för integration" och "Barn till ensamma mammor" eller mer rehabiliterande organisationer som "Unga Kris" och "En annan sida av Sverige". Vi pratar bokstavligen om flera hundra goda exempel.
- Genom det etablerade folkrörelsesverige som för Ortens människor kan vara en ingång till samhället oavsett om det gäller en studiecirkel i något studieförbund, våra folkhögskolor, någon form av fackliga initiativ eller kanske något av de hundratals sociala företag som finns runt om i landet. Även olika former av religiösa samfund har här en viktig roll.

Men kanske är det de indirekta insatserna som sammantaget har allra störst kraft.

- Näringslivet. Först och främst genom att anställa Ortens människor och ge dem en inträdesbiljett till arbetsmarknaden på det sätt som görs inom till exempel ICA. Förmå olika finansbolag att etablera sig och närvara i Orten, med allt från kontor till uttagsautomater. Påverka försäkringsbolag så att hem- och företagsförsäkringar i Orten inte blir orimligt kostsamma. Påverka fastighetsbolag att göra som exempelvis Victoria Park eller Telge Hovsjö och arbeta bostadssocialt i Orten. På olika vis påverka och underlätta för handeln att etablera sig och vara närvarande med dagligservice i Orten.
- Kräva av den offentliga sektorn att göra upphandlingar med sociala klausuler riktade mot Ortens villkor, ungefär som man gjort i Vivalla i Örebro eller i Botkyrka kommun. Kräva att den offentliga sektorn lokaliserar sina verksamheter till Orten i stället för att fly Orten. För att därmed i symbolmening visa sin närvaro, samtidigt som man skapar lokala arbetstillfällen. En illustration av detta är statens utflyttning av SIDA till Botkyrka. Men inte minst kräva omprioriteringar av resurser i riktning mot Orten och i riktning mot tidiga och förebyggande insatser.

⁵⁷ President John F Kennedy

⁵⁸ Astrid Lindgren i boken Bröderna Lejonhjärta

- På olika vis uppmuntra det som vi kallar civilsamhället att bidra. Inte minst idrottsrörelsen som i mer öppna former som spontanfotboll kan rikta sig mot Ortens unga. Förmå olika former av ideella stiftelser att som Gålöstiftelsen rikta sina insatser mot Ortens unga.

Det finns alltså bokstavligen hundratals möjligheter för de 94 procenten vi talar om att engagera sig i detta. Ytterst handlar det om intresse, insikt mod och vilja att bidra Ytterst handlar det om vi är beredda att gå från prat till verkstad.

SAMORDNAT, UTHÅLLIGT, GRÄNSÖVERSKRIDANDE OCH ATT UPPNÅ DEN KRITISKA MASSAN

"Kritisk massa; den mängd som krävs för att skapa och vidmakthålla en kontinuerlig kedjereaktion"

Men detta i sig är inget märkvärdigt. Mycket av detta sker redan idag. Men mycket är alltför spretigt och oorganiserat och därför med alltför låg verkningsgrad. Kortsiktigt och ofta utan uthållighet. Och i alltför liten omfattning. Det kan ju vara mer eller mindre poänglöst att förmå bankerna att öppna uttagsautomater om inte rättsväsendet lyckas förhindra att de sprängs sönder. I värsta fall rent kontraproduktivt. Det kanske inte är särskilt meningsfullt att uppmuntra de unga i Orten att

lyckas i skolan om ingen vill anställa dem då de är vuxna eftersom att de har fel hudfärg, religion eller efternamn.

Nyckeln för att lyckas med detta är att hitta en form för att samordna alla dessa insatser. Man behöver skapa sig en gemensam bild av vilka behoven är, hur de hänger samman. Vad vill vi uppnå, hur ska vi agera gemensamt så att de olika insatserna stödjer varandra?

Hur ska vi uppnå en kritisk massa så att vi inom område för område skapar en självförstärkande process? Hur ska vi kunna arbeta mångdimensionellt och gränsöverskridande? På allvar. Inte i form av prat utan i form av handling. Och hur ska vi försäkra oss om att göra detta uthålligt och långsiktigt?

Vilka strukturer behöver vi förändra, hur ska resurser omfördelas och hur behöver vi ompröva våra värderingar? Med andra ord ett nytt sätt att tänka. Ett nytt mindset. Hur skapar vi utifrån detta den nödvändiga förändringen av tredje ordningen? Hur bygger vi folkhemmet 2.0. Det goda hemmet, inte bara för vissa utan för alla?

ATT LEDA RESAN TILLBAKA TILL DET GODA SAMHÄLLET

"Samtliga partier i Stockholms stadshus som Mitt i Stockholm talat med menar att dödsskjutningarna är en nationell kris. Det är en nationell kris, säger finansborgarrådet Karin Wanngård (s)

*Vi är nu det land som har flest dödsskjutningar i Norden. I Sverige har det skett cirka 300 skjutningar varav 43 dödsskjutningar under 2017. Nästan hälften av de dödsskjutningarna, 19 stycken, har skett i Stockholms utsatta områden. Det tycker jag är utan tvivel en nationell kris säger Anna König-Jerlemyr (m)."*⁵⁹

Orden kring det som sker i Orten kan vara många; nationell kris, krigszon eller systemkollaps. Mängden av problem, sättet på vilka de samverkar, deras styrka, deras omfattning och deras varaktighet - allt detta pekar på en unik situation, en situation som kräver unika lösningar. Lösningar baserade bland annat på fyra stickord; långsiktighet, helhetssyn, bygg socialt kapital och ha ett systemtänkande.

Detta innebär att det är hela paketet vi måste tackla, utifrån ett gemensamt och samlat grepp. Det betyder också att det kräver någon form av samlad ledning och att någon eller allra helst någ-

ra tar på sig ledartröjan. Det finns erfarenheter av detta. En sådan är den så kallade Toresatsningen i Södertälje som ledde till att man knäckte Södertäljenätverket. En gemensam ledning med mandat, legitimitet och vilja att ta sig an uppgiften, så att vi uthålligt uppnår en kritisk massa, skapar en omvänd tipping point och sätter igång en positiv självgenererande process.

Ja, ja, ja. Vi vet att detta är lättare sagt än gjort. Men det går om modet och viljan finns. Vi byggde bort fattigdomen, vi byggde bort trångboddheten, vi byggde världens främsta trygghets- och pensionssystem, vi byggde världen bästa barnomsorg. Vi kan och vi har råd. Förresten är alternativet att avstå ännu dyrare. Pengarna finns. Det visade regeringens senaste budgetförslag. 40 miljarder gick till att beta av statsskulden. 40 "Rinkebymi-ljarder". Pengar som förmodligen ger betydligt högre avkastning i Orten än i en avbetalad statsskuld.

Vad det ytterst handlar om är att även i Orten skapa förutsättningar för det goda samhället, det goda hemmet. Kanske talar vi om Folkhemmet 2.0. En plats som skapar förutsättningar för mening, trygghet och ett gott liv. En plats där det organiserade våldet utplånats, samhällets våldsmopol återerövrats och det offentliga rummet återtagits av vanligt folk. Det som ibland har kallats verklighetens folk.

En plats med anständigt boende och där man kan göra boendekarriär. En plats där de unga lyckas i skolan, En plats som skapar förutsättningar för att vara goda föräldrar och bli en fungerande familj. En plats där människor kan jobba och försörja sig själva och sina familjer, även i så kallade enkla jobb. En plats med ett rikt kulturliv och möjligheter till levande fritid. En plats där människor har god hälsa och inte dör i förtid. En plats som skapar förutsättningar för mening, trygghet och ett gott liv. Inte varje del av detta för sig. Inte som en följd av beslut inom olika politikområden, utan som en följd av ett omfattande, samlat grepp. Ett totalt perspektivskifte på situationen.

BEHOVET AV EN TASK FORCE

*"Task force; temporary group of people formed to carry out a specific mission or project, or to solve a problem that requires a multi-disciplinary approach."*⁶⁰

All erfarenhet säger att för att detta ska bli möjligt kommer det att krävas någon form av arbetsstruk-

59 Mitt i Stockholm, 10 januari 2018

60 www.businessdirectory.com

tur eller ledningsorganisation. Någon form av samverkansledningsgrupp som tar det övergripande ansvaret för att inom ett geografiskt område – till exempel Biskopsgården, Rosengård eller Husby – skapa en gemensam bild av situationen. Utifrån denna bild skapas en gemensam plan för handling som sedan förverkligas. Från prat till verkstad. För att understryka den operativa rollen hos en sådan grupp skulle vi vilja ge den benämningen "task force".

En task force är en tvärssektoriellt sammansatt grupp av intressenterna inom ett område. Den bärande triangeln är det offentliga, det privata och civilsamhället som gemensamt åtar sig ett uppdrag. De har multikompetens samt legitimitet och mandat att agera utifrån någon form av långsiktig helhetssyn.

I detta fall ser vi framför oss en grupp som representerar det offentliga, det privata och civilsamhället. Vi ser en grupp på kanske 8 – 12 personer med kompetens från skola, socialtjänst, stadsplanering, barnhälsovård, psykiatri, primärvård, handel, näringsliv, bostadsföretag, gräsrotsrörelser, idrottsrörelsen och folkrörelsesverige. Det är först när vi väver samman alla dessa perspektiv som vi kan göra anspråk på något som liknar helhetssyn. En sådan grupp har ett antal uppgifter:

- Skapa en gemensam bild av det läge man befinner sig i. Hur ser det ut, vilka är orsakerna bakom samt vilka blir konsekvenserna sett ur ett helhetsperspektiv?
- Formulera syfte och mål i för vad man vill uppnå både sammantaget och för de berörda aktörerna. Ta fram strategier och principer för hur man ska ta sig dit, i vilken ordning och med vilken prioritering.
- Omvandla detta till en handlingsplan – vem gör vad och när och vilka resurser har man för att göra detta?
- Förankra handlingsplanen i de berörda organisationerna och hos de boende samt få mandat för att genomföra den.
- Skapa resurser för att genomförandet i form av tid, pengar och personer.
- Genomföra och leda hela denna process vilket innebär att initiera, stödja, följa upp och korrigera färdriktningen.

BEHOVET AV FÖRÄNDRINGSLEDARE OCH ELDSJÄLAR

*"Ett utmärkande drag i framgångsrika processer är nästan alltid att förändringsledarna genom långvarigt arbete bygger upp personliga och genuina relationer med och tillit till de människor man ska jobba med. Man skulle kunna säga att man måste ha ett eller bygga upp ett stort personligt förtroendekapital eller personligt socialt kapital. Det är detta kapital man har att arbeta med i en miljö präglad av (ofta befogad) misstänksamhet mot myndighetssamhället. Då handlar det inte om formell kompetens eller utbildning utan tillit och relationer. Man måste också drivas av någon form av passion för det man gör. Tron på att det är möjligt att tillsammans med människor skapa förändring och dessutom göra det tillsammans med dem – inte för dem, utan just med dem."*⁶¹

Allt förändringsarbete bärs av unika personer, oavsett om det handlar om storslagna personer som Martin Luther King och Nelson Mandela eller hjältar och eldsjälarna i vardagen som Marlene på Läsa för Integration, Peter i avhopparverksamheten Passus eller Jonas på ICA Maxi i Södertälje. Så var det då Folkhemmet en gång bygdes. Samma grundregel gäller fortfarande. Eldsjälarna har en unik roll och utgör en förutsättning för att lyckas.

Problemet är att så stora delar av vår ledarskapskultur är dominerad av ett förvaltande och byråkratiskt ledarskap. Där undvika att begå fel blir viktigare än att göra rätt saker. Vi talar här om ett sorts "turn-around-ledarskap" där man har modet att ta risker, begå misstag och röra sig ut ur sin bekvämlighetszon.

Den "task force" för förändring vi här talar om måste ha någon eller några personer som är beredda att ta på sig den något obekväma ledarskapströjan. Någon som är beredd och kapabel att ta ansvar för ett dialogbaserat delat förändringsledarskap.

61 Lundmark & Nilsson, Att bygga socialt kapital 2.0 Telge Hovsjö, 2016

VAD GÖR VI NU?

VAD KRÄVS FÖR ATT ÅTERUPPRÄTTA DRÖMMEN OM DET GODA HEMMET?

*"I vår kommun har vi ett bostadsområde helt dominerat av flyktingar från Mellanöstern. Människor som kommer från ett klansamhälle. Förskolorna domineras till mer än 80 procent av icke svensktalande barn. Ytterligare cirka 100 barn i området står i kö till förskola. Nu står kommunen inför ett val. Antingen bygger man ännu en icke svensktalande förskola för dessa invandrarbarn i Orten. Eller så bygger man en förskola på en plats så att dessa barn blandas med svenskfödda barn. En lösning som medelklassen i de omkringliggande bostadsområdena motsatt sig. Vad kommer att hända med dessa barn när de kommer upp i skollåldern om de aldrig under sin uppväxt konfronteras med det svenska språket och den svenska kulturen? Håller vi på att skapa en jordmån för en ny generation gängkriminella?"*⁶²

Den förändring vi talar om här är vare sig enkel eller kommer av sig själv. Om vi ska lyckas kommer detta att kräva några olika saker. För det första en utbredd insikt om sakernas tillstånd, orsakerna bakom och konsekvenserna av detta. Liksom en fördjupad kunskap om att detta inte löses vare sig genom att sticka huvudet i sanden eller hårdare tag och rop på fler poliser. Man måste komma till boten med orsakernas orsaker. Och på djupet förstå att detta inte bara är en fråga för de 6 procent av befolkningen som bor i Orten utan en fråga som berör oss alla och handlar om vilket samhälle vi vill leva i, idag och framtiden.

Därefter någon form av mental omorientering, ett nytt mindset och ett sorts ställningstagande om att – nu är det nog. Nu är det dags att agera på helt nytt sätt. Ett sorts ledningsmässigt och mentalt "turn around". Ett ideologiskt eller etiskt ställningstagande kring vilket samhälle vi vill ha för oss och våra barn. Man fattar beslut om en delvis ny färdriktning.

Det tredje steget är att börja agera i denna riktning. Att omfördela resurser i rätt riktning. En omfokusering mot tidiga förebyggande insatser i bred mening. Och inte minst en kraftsamling av resurser rent geografiskt till Orten.

Och för att detta ska bli möjligt måste vi skapa den samlade gemensamma ledning som kommer att krävas för den här sortens arbete. En viktig del i detta arbete blir dialogen, samtalen och mobiliseringen av de 94 procenten.

VAD GÖR VI LOKALT UNDER TIDEN?

ÅGERA I DET LILLA MEN TÄNKA I DET STORA

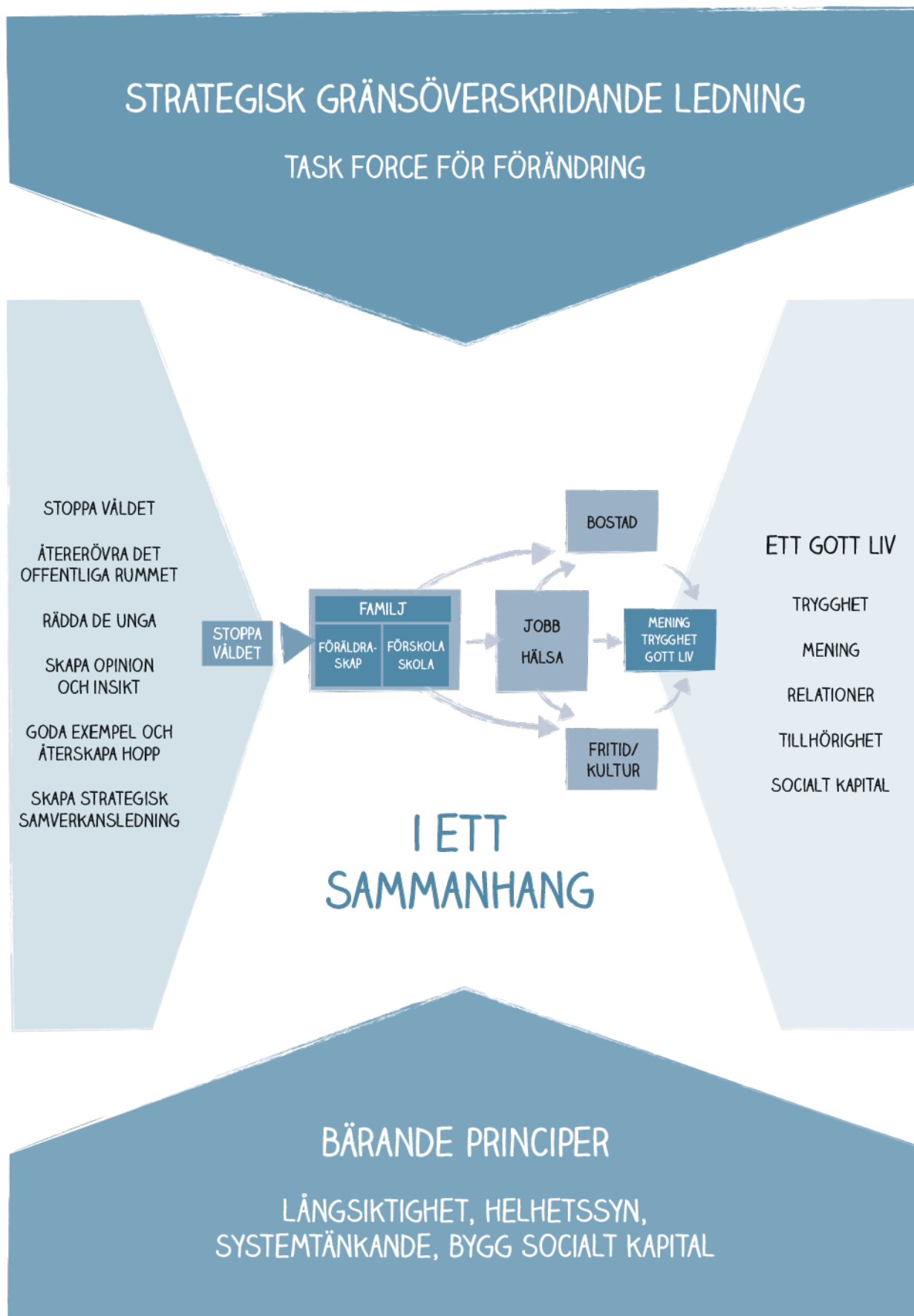
Men allt detta kommer att ta tid. Och naturligtvis kan vi inte sitta still och vänta under tiden denna omorientering äger rum. I väntan på denna förändring av tredje ordningen måste vi jobba för att bereda marken. Agera på kort sikt men tänka långsiktigt. Vi får inte glömma att alla de åtgärder som redan görs idag rymms eller kan rymmas inom detta. Det handlar inte i första hand om att göra något annat, utan att sätta in åtgärderna i ett större sammanhang – och att envetet fortsätta agera. Spottar man tillräckligt länge på en sten blir den kanske blöt. Förändring av tredje ordningen växer fram ur förändring av första och andra ordningen.

Det handlar helt enkelt om att se till att det vi gör blir effektivt och undviker att det blir kontraproduktivt. Om vi i traditionell mening (förändring av första ordningen) vill förbättra skolan i Orten så kanske vi skaffar de bästa pedagogerna, de bästa speciallärarna, de bästa lokalerna och den mest moderna pedagogiken. Men om barnen till och från skolan passerar öppen droghandel, om deras enda förbilder är de unga kriminella i gängen, om de bor så trångt att fem barn delar ett rum och inte får ro att läsa läxorna, om ingen tar tag i deras missbrukande pappa eller deras posttraumatiskt drabbade mamma. Då kanske hela insatsen är bortkastad eller i varje fall ytterst ineffektiv.

Om polisen ingriper mot den öppna drogförsäljningen och buskörningen med mopeder med metoder och attityder som uppfattas som alltför brutala och utan urskiljning. Om de inte arbetar kontaktskapande och brottsförebyggande och om inte kommunen samtidigt erbjuder meningsfulla fritidsaktiviteter. Då kanske denna insats inte främst minskar kriminaliteten utan främst skapar ilska och hat mot samhället hos alla de unga som drabbas av "collateral damage". I allra värsta fall har man vidgat de kriminellas rekryteringsbas och ökat den grundläggande känslan hos unga av ett vi och dom och ett strukturellt utanförskap.

Vår poäng är att alla dessa åtgärder måste sättas in i ett större sammanhang för att få effekt. Man måste vara medveten om och påverka alla de självförstärkande onda cirklar, som ständigt påverkar det man försöker göra. Så de insatser man gör måste alltid beakta följande aspekter:

62 Från intervju med förskolechef i den aktuella kommunen, något modifierad för att omöjliggöra identifikation av vilken kommun det handlar om

- Långsiktighet och att utgå från ett socialt investeringsperspektiv. Utällighet blir ett viktigt kännetecken.
- Helhetssyn och att bryta stuprörstänkandet/agerandet. Det gränsöverskridande arbetet blir centralt för framgång liksom att arbeta mångdimensionellt.
- Byggandet av det sociala kapitalet med ingredienser som tillit, förtroende och relationer.
- Ett systemtänkande innebärande att man ser hur och agerar utifrån att allt hänger samman – på ett eller annat vis.

STOPPA VÅLDET OCH ÅTERERÖVRA DET OFFENTLIGA RUMMET

Den mest primära uppgiften på kort sikt är naturligtvis att stoppa våldet – en uppgift för polisen i samarbete med ekobrottsmyndigheten, kronofogden, SÄPO, tullen, civilsamhället med flera. Kanske också en nyorienterad socialtjänst och skolan har en roll att spela här. Men inte minst de boende. Mammorna vars söner skjuts till döds, församlingsledare vars ungdomar går under i missbruk, pappor som förlorat kontrollen över sina uppväxande barn.

Men det handlar också om att göra det kriminella livet så obekvämt som möjligt. Beröva gängen makt, pengar och det de kanske värderar högst – ”respect”. Det handlar om allt från att ständigt störa droghandeln till att lagföra brottslingar, beslagta bilar, smycken och andra tillgångar, punktmärka nyckelpersoner och ledare.

Ytterst handlar det om att återta det offentliga rummet från de kriminella till förmån för de boende. En process som naturligtvis är omöjlig att genomföra utan genuin medverkan och delaktighet från de som berörs. Alla de vanliga människorna i Orten som inte önskar något annat än ett anständigt liv. Här handlar det om att stödja de goda sociala nätverken, rollmodellerna och förebilderna.

RÄDDA DE UNGA

Vad är då uppgiften för oss andra? Rädda de unga som går att räddas förstås. Det är de unga som går under. Det är de unga som både blir förövare och offer. Ja, det mest uppenbara är att förhindra nyrekrytering av unga till de kriminella gängen, till den kriminella livsstilen. Minska rekryteringsbasen och störa alla rekryteringsprocesser. Och i andra änden av detta spektrum, ge allt stöd som går för att hjälpa de som vill lämna det kriminella livet, att

också göra det – det vi brukar kalla avhopparverksamheter. Detta är inte bara extremt lönsamt ur ett strikt ekonomiskt perspektiv. Det bidrar också till att bryta mönster och minska gängens makt.

Här kanske det är nödvändigt att utnyttja lagstiftningens alla utrymmen, allt från SIS-placeringar via HVB-institutioner till olika former av insatser med stöd av socialtjänstlagen. Men det handlar också om att för dessa unga presentera alternativa förebilder. Personer som i handling visar att det går att bryta mönster och skapa ett anständigt liv i Orten. Ett liv utanför gängen och kriminaliteten. Här har barnhälsovården, förskolan och skolan en central roll. För att inte tala om föreningsrörelsen och inte minst idrottsrörelsen.

SKAPA OPINION OCH GODA EXEMPEL

På ett annat plan är vår uppgift att vara opinionsbildare för att påverka och skapa insikt hos beslutsfattare. För att de ska se de mönster som finns och vara beredda att fatta de tuffa beslut som kommer att krävas. Att göra detta till en fråga inte bara för de 6 procent som bor i Orten, utan till en gemensam och viktig samhällsfråga. Kanske en ödesfråga.

Ytterligare en uppgift är att stödja och skapa goda exempel. Lyfta fram förebilder som lyckats att bryta utvecklingen. Se vad man gjorde i Hovsjö. Lära av vad fastighetsbolaget Victoria Park gjort i Rosengård. Se vilka faktorer som låg bakom framgångarna i Södertälje i bekämpande av det syrianska nätverket. Att väcka tanken på att det går att bryta mönster, det går att förändra – det är INTE kört.

SKAPA STRATEGISKA SAMVERKANSLEDNINGAR

Det finns idag mängder med så kallade samverkansgrupper. Grupper som sällan kommit förbi det vi ibland brukar kalla ”kaffe- och mazarinstadiet”, det vill säga ett forum där man träffas för att under mer eller mindre trivsamma former utbyta tankar och erfarenheter.

Vad som behövs i Orten för att förvandla prat till verkstad är att dessa grupper omvandlas till strategiska ledningsgrupper med en bemanning, en metodik, mandat och legitimitet som gör att de på allvar kan fatta beslut och gå till handling. Samverkan på riktigt. En fungerande strategisk task force som förvandlar prat till verkstad. En samverkansledning med stark förankring i och mandat från de berörda organisationerna. Detta kommer att bli temat för vår nästa skrift om Orten.

EN TUSENMILARESA BÖRJAR MED FÖRSTA STEGET

Så sammanfattningsvis är det vi strävar efter på riktigt lång sikt ett gott, tryggt och meningsfullt liv för alla som bor i Orten. Ett liv där det sociala kapitalet bidrar till relationer, förtroende, tillhörighet och en stark känsla av att vara en del av en större helhet.

Detta är det långsiktiga målet. Vägen dit är lång. I rapporten Orten – bortom våldet pekade vi på ett 18-årsperspektiv. Och vi pekade i rapporten Rinkebymiljaden på ett femtiotal olika steg på vägen dit, till en sammanlagd kostnad på en miljard, enbart i Rinkeby. Något som kan kännas oändligt långt borta och omöjligt stort. Men som rubriken ovan säger; en tusenmilaresa börjar med det första steget. Vi har här pekat på några sådana steg; stoppa våldet, rädda de unga, skapa och stöd goda exempel och bilda opinion. Ty vi skapar förutsättningar för och förbereder den förändring av tredje ordningen vi här pratar om genom att ta ett stort antal mindre steg.

Men för att detta inte ännu gång ska fastna i ett antal fragmenterade insatser i ett sorts projekt-träsk krävs att de görs inom ramen för ett större sammanhang och att vi följer ett antal bärande principer som visat sig vara framgångsrika, såsom långsiktighet, helhetssyn, systemtänkande och att tänka i termer av social kapital.

Och för att uppnå allt detta krävs att någon form av strategisk ledningsfunktion – en task force – bildas som har, tar sig eller får uppdraget att leda och driva denna process. Förmodligen är ett av

de första stegen i en sådan framgångsrik resa att bilda denna grupp.

VAD GÖR VI?

Och vad gör vi som skrivit denna rapport? Närmast framför oss ligger att sprida de tankar och idéer som finns i denna och tidigare rapporter. Vi vill skapa insikt, ahaupplevelser och lust att agera hos beslutsfattare och det som lite slarvigt brukar kallas vanligt folk.

En annan uppgift är att ta fram goda exempel – typmodeller för att lyckas bryta mönstret i Orten – ett sådant arbete har vi redan inlett.

Vid sidan av detta kommer vi att kompetensutveckla och utbilda lokala aktörer som vill agera i Orten ur ett långsiktigt strategiskt helhetsperspektiv, men inte riktigt har kläm på hur.

Och naturligtvis går detta inte att göra ensam. Precis som denna rapport är ett resultat av många kloka personers tankar och insikter, kommer vi att behöva arbeta tillsammans med dig och andra kloka människor för att komma vidare. Hör gärna av dig för fortsatt dialog, nya idéer eller konkret samarbete.

Eva Nilsson Lundmark
eva.lundmark@krutab.se

Ingvar Nilsson
i.nilsson@seeab.se

Eva Nilsson Lundmark, beteendevetare, och Ingvar Nilsson, nationalekonom har arbetat med utanförskapet i samhället i mer än 30 års tid. I synnerhet har de intresserat sig för utanförskapets ekonomi. Ett särskilt fokus har legat på grupper vars utanförskap leder till dramatiska konsekvenser såsom narkotikamissbruk, gatuvåld, våld i nära relationer, gängkriminalitet och medlemskap i destruktiva subkulturer.

De har under dessa år genomfört flera 100 olika projekt och aktiviteter med uppdragsgivare som kommuner, landsting, myndigheter, departement och statliga utredningar. I detta arbete har man fokuserat starkt på samverkan och gränsöverskridande lösningar liksom ett socialt investeringsperspektiv.

De senaste tio åren har ett stort fokus legat på utsatta stadsdelar i olika delar av landet. På uppdrag av nätverket Healthy Cities utvärderades utanförskapet i sju medelstora städer. Man har även följt processerna i stadsdelen Hovsjö i Södertälje under sju år. De senaste två åren har de varit verksamma i stadsdelen Rinkeby-Kista i Stockholm.

Detta är den tredje skriften i en serie på fyra om våra 180 utsatta områden i landet. Serien inleddes med "Orten – bortom våldet" som är en analys av vad som händer i utsatta stadsdelar. I den beskrivs också strategier för att komma till rätta med detta. Den följdes av "Rinkebymiljarden" som är en konkretisering av dessa tankar och som tar ett socialt investeringsperspektiv på denna utmaning.

Denna rapport, "Tystnaden hos de många" handlar om hur vi hamnade här, effekterna av detta för samhället i stort och hur vi alla kan bidra till förändring. Den har med stöd av Gålöstiftelsen arbetats fram i samarbete med polisen i Stockholmsområdet och delar av den tidigare ledningen för stadsdelen Rinkeby-Kista. Den fjärde skriften kommer att utgå från "Det goda exemplet" och ge en bild av hur man kan agera för att bryta dagens destruktiva utveckling i utsatta områden.

Detta arbete kommer att följas upp av en implementeringsprocess som bland annat innefattar en utbildning för aktörer som vill bryta utanförskapet i Orten och gå från prat till verkstad.

Författarna vill gärna föra dialog med och ha kontakt med dig som läser detta. För endast tillsammans kan vi lösa de problem och hantera de utmaningar som ligger framför oss.

Du hittar även deras rapporter på
www.seeab.se och www.socioekonomi.se

**"DET ÄR INTE ONDSKAN HOS DE ONDA SOM ÄR DET STÖRSTA PROBLEMET,
 UTAN TYSTNADEN HOS DE GODA."**